

Szerkesztők:

Bárh Dániel
Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Paládi-Kovács Attila
Engedélyszám: III/Szl/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Innova-Print Kft.
1047 Budapest, Baross u. 92–96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Folyóiratunk e számát az I. kötet megjelenésének 75. évfordulója alkalmából *A magyarság néprajzának* megvásárlására buzdító, a *Magyar Könyvbarátok Diariumából* (1934. 1–2. sz.) átvett szövegekkel és rajzokkal illusztráltuk. A vonatkozó írásokat lásd az 54–68. oldalakon.

Tartalom

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK	3
Lukács László: Újabb tanulmányutam a Német Szövetségi Köztársaságban	3
KUTATÁSOK	5
Örsi Julianna: „Nemzedékek kutatóúton”. Egy project az eredmények tükrében	5
TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK	8
Nagy Janka Teodóra: Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti interdiszciplináris nemzetközi konferencia (Szekszárd, 2008. április 24–26.)	8
Mód László: A néprajz szerepe és jövője a 21. században (Turku, 2008. május 15–17.) ..	11
Vajkai Zsófia: Vajkai Aurél- emlékülés (Balatonalmádi, 2008. június 21–22.)	12
Korompay Bertalan- emlékülés.	14
A szerk.: Konferencia Korompay Bertalan századik születésnapja alkalmából (Budapest, 2008. június 25.)	14
Domokos Mariann -Gulyás Judit: Korompay Bertalan és a magyar folklorisztika ...	14
Szilágyi Miklós: A csapda. Az ösfoglalkozások Korompay Bertalan kutatásaiban ..	19
Kovács Zsuzsa: A szabadtéri néprajzi muzeológia 40 éve Magyarországon (Zalaegerszeg, 2008. szeptember 9–10.)	24
Szonda István: Ötéves jubileumát ünnepelte a Gyomaendrődi Tudományos Néprajzi Konferencia	26
Klamár Zoltán: Fiatal Néprajzkutatók és Kulturális Antropológia Szakos Hallgatók V. Konferenciája (Topolya, 2008. szeptember 20.)	28
Szablyár Péter: A Magyarországi Tájházak Szövetsége VI. Országos Találkozója (Szenna, 2008. október 2–5.)	29
MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK	32
Máté György: Faluforduló a Néprajzi Múzeumban (Budapest, 2007–2008)	32
Varga Marianna: Régi és mai turai hímezések nyomában a személyiségek jegyében	34
Vörös Gabriella: A „Felhívás kortárs tárgyak múzeumi gyűjtésére 2008” című pályázat eredményei	43
KIÁLLÍTÁSOK	46
Máté György: „Európa még mindig egy felfedezésre váró kontinens...”. Az ismeretlen európaiak (Néprajzi Múzeum, 2008. április 11.–szeptember 15.	46
OKTATÁS	48
Keszeg Vilmos: A néprajzoktatás évfordulója Kolozsváron	48
TÉKA	49
Klamár Zoltán: Könyv az ötvenéves aszódi múzeumról	49
Kisbán Eszter: Tájak, népcsoportok, szakácskönyvek. Szigeti Andor a magyar gasztrokultúra felvirágzása és jó hírének megőrzése érdekében	50
ÉVFORDULÓK, MEGEMLEKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK	54
Hetvenöt évvel ezelőtt jelent meg „A magyarság néprajza”-nak első kötete	54
Hála József: „A magyarság néprajza” hetvenötödik születésnapjára	54

A legnemzetibb tudomány legmagyarabb könyve	60
Ortutay Gyula: A magyarság néprajza	64
Szilágyi Miklós: „A magyarság néprajza”-ról – 75 év távlatából	65
Bárth János: Százhuszonöt éve született Nagy Czirok László, a néprajzi író	68
Varga Gábor: Beszélgetés a 75 éves Benczéné Mező Judittal	71
Szarvas Zsuzsa: A 70 éves Molnár Mária köszöntése	73
Liszka József: A hetvenéves Ján Botik köszöntése legújabb könyve kapcsán	75
IN MEMORIAM	78
Szemkeő Endre: Búcsú két idős hölgytől	78
Emlékezés Hoffmann Tamásra	83
Paládi-Kovács Attila: Hoffmann Tamás (1931. május 29.–2007. december 31.)	83
Kemecsi Lajos: Hoffmann Tamás-emlékülés a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban (Szentendre, 2008. május 29.)	88
L. Juhász Ilona: Géczi Lajos (1926–2008)	94
MINDENFÉLE	97
Szemkeő Endre: A Magyar Néprajzi Társaság iratai a Néprajzi Múzeum Ethno- lógiai Adattárában	97
Voigt Vilmos: Raphael Patai öröksége	111
Mohay Tamás: Jankó János-díjasok találkozója (Zabola, 2008. szeptember 26– 28.)	115
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	117

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Újabb tanulmányutam a Német Szövetségi Köztársaságban

Másfél évtizeddel müncheni munkám után a bonni Alexander von Humboldt Alapítvány visszahívott Németországba. Támogatásával a 2008. évi nyári szemeszterben a Freiburgi Egyetem Néprajzi Intézetében és a Johannes Künzig Intézetben dolgoztam. Vendéglátóim Max Matter és Werner Mezger professzorok voltak.

A Freiburgi Egyetemen 10–15 érdeklődő hallgató számára magyar néprajzi szemináriumot tartottam. Kutatásaim súlypontját a közép-európai folklórtanulmányok, elsősorban a karácsonyfa története és európai elterjedése képezte. E témában a Freiburgi Egyetem Könyvtárában, az egyetemi Néprajzi Intézet könyvtárában, a Johannes Künzig Intézet, a Német Népdalarchívum könyvtárában és adattárában kutattam. Több alkalommal is felkerestem a Bádeni Tartományi Múzeum Kerámia Múzeumát Staufenbergben, ahol a karácsonyfa elterjedésének bádeni törzsterületéről találtam publikációkat, fotókat. Bázelen konzultáltam Dominik Wunderlin kollégával, a Museum der Kulturen európai osztályának vezetőjével, a 2007-ben megnyílt karácsonyfa-kiállítás rendezőjével.

Berlinben 2008. június 23–25-e között részt vettem a Humboldt-ösztöndíjasok éves találkozásán, ahol különösen a Németországba visszahívott ösztöndíjasok kerekasztal-beszélgetése volt számomra tanulságos. Gisella Janetzke főtitkárhelyettes és Sven Baszio európai osztályvezető ismertette azt a sokoldalú támogatási rendszert, amit az alapítvány a Humboldt-ösztöndíjasok számára nyújt. Rezidenciáján, a Bellevue-kastélyban fogadott minket Horst Köhler professzor, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke.

Július 11–12-én a freiburgi néprajz szakos hallgatókkal, Michael Prosser egyetemi magántanár vezetésével ulmi tanulmányi kiránduláson vettem részt. Utunk első állomásán, a donaueschingeni Duna-forrásnál ismertettem a Duna menti tartományok és megyék tudományos és kulturális együttműködésének eddigi eredményeit. Ulmban meglátogattuk a Donauschwäbisches Zentralmuseumot, amelynek kiállításában a magyarul is kitűnően beszélő Henrike Hampe kolléganő kalauzolt minket. Másnap részt vettünk *A hajók már készen állnak – Ulm és a német kivándorlás a XVIII. században* című konferencián.

Számos rövid, de tartalmas és tanulságos kutatóutat tettem a Kaiserstuhl és a Fekete-erdő területére (Breisach, Elzach, Glottertal, Seebrugg, Titisee, Bad Krotzingen). Titiseeben megnéztem a fekete-erdői kakukkos órák kiállítását és az egész évben nyitva tartó karácsonyi vásárt, ahol számos karácsonyfát, valamint adventi koszorút fényképezhettem.

Kutatásaim során és az oktatásnál nyújtott segítségükért a vendéglátó és a felkeresett intézmények munkatársainak tartozom köszönettel. Külön köszönet illeti Schell Csilla néprajzkutatót és Michael Prosser egyetemi magántanárt, a Künzig Intézet munkatársait sokoldalú tudományos és gyakorlati segítségükért, útmutatásaikért. A

meghívásért, németországi kutatásaim ismételt támogatásáért a bonni Alexander von Humboldt Alapítványnak mondok köszönetet.

LUKÁCS LÁSZLÓ

A FELNÖTT számdra érdekes, hasznos, az **IFJÚNAK** egész jövőjére látható élmény: végiglapozni a **MAGYARSÁG NEPRÁJZÁT**. **MAGYAR** fiú, magyar lány e nagy gondtal gyűjtött kincseken nevelődik lélekben, gondolkodásban, érzékben megingathatatlanul **magyarrá**.

KUTATÁSOK

„Nemzedékek kutatóúton”

Egy project az eredmények tükrében

Írásunk egy két évig folyó komplex kutatásról szól, amelyet az Észak-Alföldi Régió hét kistérségében valósítottunk meg. Mint a projekt vezetője megkísérlek egy rövid, de áttekintő bemutatást adni erről a vállalkozásról.

A projekt előkészítése, megírása 2005 decemberében és 2006 januárjában folyt. A februárban beadott pályázat, a befogadás, a szerződés-kötés folyamata egészen augusztus végéig tartott.

A Regionális Operatív Program által meghirdetett pályázati felhívás 3.3.1. pontja „A felsőfokú intézmények és a helyi szereplők együttműködésének erősítésé”-re szólt, amelyet európai közösségi és nemzeti támogatásból kívántak 100 %-ban finanszírozni. Egy korábbi hazai kutatási projekt konzorciumban való sikeres megvalósítása után megcéloltuk egy újabb együttműködésen alapuló kutatási projekt kidolgozását és megvalósítását. A fő pályázó a Szolnoki Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultása lett, partnerei pedig az MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, a Túrkevei Kulturális Egyesület, a Fakultási Hallgatói Önkormányzat, a Körös-völgyi Természetvédelmi Egyesület és a Mozgássérültek Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Egyesülete. Ily módon a projekt címe: *Nemzedékek kutatóúton – A Szolnoki Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultása és civil szervezetek együttműködése az Észak-Alföld jövőjéért*. Harminc diák és tizenkét kutató-oktató vállalta a konkrét feladatokat, amely két évre szólt. A diákok egy része a Szolnoki Főiskola, más része a Debreceni Egyetem hallgatójaként kapcsolódott be a munkába. Ők voltak a közvetlen célcsoport, amelyet a projekt támogatni kívánt abból a célból, hogy a munka során megszerzett tapasztalatok, kiépített kapcsolatháló révén felkészüljenek a munka világába való belépésre. A pályázat befogadását az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség segítette, míg a projekt végrehajtását a VÁTI Kht. Debreceni Területi Irodájának munkatársai támogatták, ellenőrizték.

A munka 10 kutatócsoportban folyt, amelyek a társadalom, a gazdaság, a természet vizsgálatának egy-egy szeletét vállalták fel. Irányítóik tanárok és kutató muzeológusok voltak. A kutatócsoportok tematikája a következő volt.

1. csoport: *Megújuló energiaforrások hasznosítási lehetőségei a hátrányos helyzetű családok számára az Észak-Alföldi Régióban* (vezette: Krizsán József)
2. csoport: *Az innováció szerepe a vidék felzárkóztatásában* (vezette: Kalmár Imre)
3. csoport: *Fenntartható fejlődés, tájgazdálkodás lehetőségei az Észak-Alföldi Régióban* (vezette: Kalmárné Vass Eszter)
4. csoport: *Gazdasági változások a kunszentmártoni és a mezőtúri kistérségben* (vezette: Hekliné Herbály Katalin)
5. csoport: *A munkanélküliség hatása a családok életére a hajdúhadházi és a mezőtúri kistérségben* (vezette: Szendrei Eszter)

6. csoport: *A nemzeti ünnepek és a történelmi sorsfordulók recepciója, illetve szerepe a helyi társadalom identitásának megőrzésében a kunszentmártoni és mezőtúri kistérségben* (vezette: Kapás János Zsolt)
7. csoport: *A kistérségek, települések imázsteremtésének gasztronómiai elemei* (vezette: Bödi Erzsébet)
8. csoport: *Mobilitás és stabilitás a kistérségekben. A vérségi és lokális csoportok szerepe a jelenben élő, de a jövőért dolgozó ember életében* (vezette: Örsi Julianna)
9. csoport: *Az élethosszig tartó tanulás mint esélynövelő tényező szerepe a munkáltatók és munkavállalók esetében a szolgáltatás tükrében* (vezette: Túróczy Istvánné Veszteg Rozália)
10. csoport: *Generációk és nemek esélyegyenlősége és hátrányos helyzetének megváltoztatására kialakított egyéni, közösségi és családi stratégiák* (vezette: Márki Gábor)

A kutatás elsősorban hátrányos helyzetű kistérségekben folyt, konkrétan Jász-Nagykun-Szolnok megyében a mezőtúri, a kunszentmártoni és részben a törökszentmiklósi, Hajdú-Bihar megyében a balmazújvárosi, a berettyóújfalui, a hajdúhadházi, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mátészalkai és a nyírbátori kistérségekben.

A hallgatók szakirodalomból, helytörténeti munkákból megismerkedtek a kutandó területekkel földrajzilag és tematikailag is. Bibliográfiát állítottak össze, majd egyéni és csoportkérdőívek elkészítése volt a feladat. 2007-ben megkezdték a terepmunkát csoportosan és egyénileg is. A gyűjtés során felkerestek önkormányzatokat, munkaügyi központokat, intézményeket, civil szervezeteket, családokat, egyéneket, akiktől hasznos információkat nyertek a kutatott településről, annak gazdaságáról, társadalmáról, természeti és kulturális értékeiről. A diákok folyamatosan számot adtak munkájukról és egyre több ismeretet gyűjtöttek dolgozatok, cikkek, tanulmányok írásához.

Most, amikor a projekt végén számba vesszük a megszületett produktumokat, akkor az alábbi statisztikát állíthatjuk össze: 5 tudományos diákköri dolgozat, 5 szakdolgozat, 14 tanulmány a *Jászkunság* folyóiratban és 13 diákdolgozat a *Nemzedékek kutatóúton* zárókötetben. A csoportvezetők összesen 9 tanulmányt tettek közzé. Amint a felsorolás is sejteti, a projekt keretében megjelent két könyv (Örsi Julianna–Krizsán József szerk.: *Nemzedékek kutatóúton...*, Örsi Julianna: *Múzeumi tükörkép. Múlt – jelen – jövő tájmúzeumi szemszögből*), egy album (Örsi Julianna szerk.: *Túrkeve*) és külön fejezetek a *Jászkunság* 2007. 3–4. valamint a *Jászkunság* 2008. 3–4. számában.

Az írott és nyomtatott dokumentumok mellett készült adatbázis tárgyacról és civil szervezetekről. A hallgatók megismerkedtek több múzeum, könyvtár anyagával. Különösen mélyrehatóan tanulmányozhatták a túrkevei Finta Múzeum anyagát. A gyűjtés során nagy mennyiségű fotót és filmnyersanyagot is felvettek a diákok. Két kisfilm is elkészült a projekt keretében. Pólya Pál, Árvai Imre és Kapás János segítette a *Történelmi emlékek a Nagykunságon* című film összeállítását, míg a *Nemzeti értékek a Nagykunságon és környékén* című film forgatókönyvét Örsi Julianna és Kapás János állította össze. Az operatőr Tóth László volt.

Arra is lehetőséget kaptak a diákok és a csoportvezetők, hogy előadásokat tartanak. A projekt két nemzetközi diákkonferenciát finanszírozott Mezőtúron, Túrkeven pedig egy nyitó- és egy zárókonferenciát tartottak egyéb tanácskozásokon túl (pl. Tudomány Napja). A diákok poszter- és kiállításkészítésben, múzeumi programok lebonyolításában is gyakorlatot szereztek.

A projekt szempontjából nem elhanyagolható, hogy a csoportok munkája révén a Szolnoki Főiskola megállapodásokat köthetett önkormányzatokkal, civil szervezetekkel (pontosan 5 önkormányzattal és 17 civil szervezettel). Így a projekt indításakor meghívott 5 szervezettel együtt 27-re bővült a partnerszervezetek száma. Ebből 17 a túszevei. Ugyancsak a projekt fő céljának teljesítményeként könyvelhetjük el, hogy már 10 hallgató talált magának munkahelyet, reméljük a többiek is el tudnak helyezkedni – elsősorban a régiókban – mostanában vagy tanulmányaik befejezte után.

Összegezve elmondhatjuk, hogy nagy és összetett feladatot vállaltak mind a diákok, mind segítők. Nehéz, de szép munka volt, amely eredményesen zárult.

ÖRSI JULIANNA

VÁROSI EMBER nem is sejti milyen képrsdatos gazdagságot, milyen őseredeti, elevenen látható műveltséganyagot takar a falu idősdiákos műveltségcsigája. Új csodlatos világot fedez fel, ha elolvassa a **MAGYAR-SÁG NÉPRAJZÁT**.

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti interdiszciplináris nemzetközi konferencia

(Szekszárd, 2008. április 24–26.)

Szerencsés és örvendetes, hogy a társadalomtudományok területén a közelmúltban megélnék a jogi kultúra, a jogi néphagyományok, a jogi népelet kutatása iránti érdeklődés. A jogtudomány (elsősorban a jogtörténet), a néprajztudomány (különös-képp a jogi néprajz) és a történettudomány jeles művelői, alkotóműhelyei, iskolái választották publikációk, konferenciák, tematikus munkák tárgyául a jogi kultúra, a jogi szokások és hagyományok széles körét.

Az MTA Néprajzi Bizottsága, az MTA IX. Osztályának Jogtörténeti Albizottsága, az MTA–ELTE Jogtörténeti Kutatócsoportja, a PTE ÁJK–BTK Holub József Joghistoriái és Jogi Kultúrtörténeti Műhelye, a Magyar Néprajzi Társaság, a Tárkány Szücs Ernő Alapítvány és a PTE Illyés Gyula Főiskolai Kara *Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti interdiszciplináris nemzetközi konferenciát* szervezett 2008. április 24–26. között Szekszárdon, a Pécsi Tudományegyetem (30 éves évfordulóját ünneplő) Illyés Gyula Főiskolai Karán.

A konferencia az elmúlt évtized kutatási eredményeinek megismerését, közreadását és megvitatását tűzte célul. Nagy számban képviseltették magukat a jogtörténet intézményes művelését végző tudományegyetemek tanszékei, a jogi kultúrtörténeti műhely és rokon köreinek nemzetközi és hazai tagjai, a téma iránt érdeklődő jogászok mellett néprajzosok, történészek – határon innen és határon túlról.

A megnyitón Bartha Elek, az MTA Néprajzi Bizottságának elnöke, Font Márta, a PTE általános rektorhelyettese, Puskás Imre, a Tolna Megyei Közgyűlés elnöke és Tárkány Szücs Attila, a Vásárhelyi Testamentum Alapítvány alapítója a közös kutatási terület kapcsán az egyes tudományágak képviselői találkozásának fontosságára, a konferencia tudománytörténeti jelentőségére hívta fel a figyelmet.

Az első nap plenáris ülésének előadásai a jogi néprajz interdiszciplinaritását járták körül. Mezey Barna (ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék) a jogtörténetben bekövetkezett szemléletváltozást, a jog határán álló szabályokra: a szokásjogra és a jogszokásra vonatkozó új kutatási eredményeket bemutató nyitóelőadása nemcsak keretet adott a téma kifejtéséhez, de zsinórmértékül is szolgált a továbbiakban. Gernot Kocher (Institut für Österreichische Rechtsgeschichte und Europäische Rechtsentwicklung), a grazi egyetem professzora (akinek *Szimbólumok és jelek a jogban* című kötetének magyar fordítása a éppen a konferenciát követően jelent meg) *Rechtsarchaologie, Rechtliche Volkskunde und die österreichische Rechtsgeschichte* címmel tartott előadásában az osztrák kutatás legfrissebb eredményeit osztotta meg a konferencia résztvevőivel. Új megközelítési szempontokat, a további kutatások számára támpontokat és kérdéseket fogalmazott meg Varga Csaba (PPKE Jogbölcseleti Tanszék) a jogelmélet, a jogi néprajz, a népszokásvizsgálatok teoretikus hozadékait vizsgálva. A jogi kultúrtörténet művelésének egyik hazai úttörője, Kajtár István (PTE

ÁJK Jogtörténeti Tanszék) egyetlen résztéma, a tradíció és a modern határán álló jogi kultúrtörténeti szövegek elemzése kapcsán a kutatási terület módszereit, eredményeit mutatta be. Izgalmas tudományterületi kalandozásokat kínált a történettudomány és társadalomtudomány határmezsgyéjén található kutatási terület jogi antropológiai és jogi etnográfiai rokonsági szálainak felfejtésével H. Szilágyi István (PPKE Jogbölcseleti Tanszék). A jogszociológia szempontjából a témával összefüggésben felvetődő kérdéseket a társadalmi gyakorlat és a normák koordinátarendszerében fogalmazta újra Fleck Zoltán (ELTE ÁJK Jogszociológiai Tanszék). A jogi néprajz mint kutatási terület elhelyezésére a hazai kutatások tükrében Nagy Janka Teodóra (PTE IGYFK) vállalkozott.

Mivel a konferencia egyik legfontosabb célja az volt, hogy a különböző tudományterületek képviselői találkozhassanak, eszmecsere folytathassanak a kutatási eredményekről, a további két napban egymást követően szerveződtek a tematikus szekcióülések. Ezeken lehetőség nyílt az előadásokat követően kérdésfelvetésre, jó hangulatú szakmai vitára is. A *Szokásnorma, jogszokás, törvény, jogi népszokás, jogi néphagyományok* szekcióban Bánkiné Molnár Erzsébet (Bács-Kiskun Megyei Múzeum) nagy érdeklődést keltő előadásában a szokásjog helyét és szerepét vizsgálta levéltári források alapján a Jászkun Kerület organizált társadalmában. Itt hangzott el Petercsák Tivadarnak (Dobó István Vármúzeum) a közbirtokosságok törvényi kereteit ismertető munkája, valamint Gelencsér József (Közép-dunántúli Regionális Közigazgatási Hivatal) számolt be a Káli-medencében végzett évtizedes kutatási eredményei egyik területéről, a tulajdonjelekről a 20. század első felében. Tomisa Ilona (MTA Néprajzi Kutatóintézet) a szokásjog és a kánonjog alakulásáról szólt a 16–17. századi katolikus egyházi forrásokban, Csapó Csaba (ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék) pedig rendkívül figyelemkeltő és érdekes előadást tartott a szegedi betyárperekről.

A *jogi szimbólumok, processzuális jelképek* szekcióban Babják Ildikó (DE ÁJK Jogtörténeti Tanszék) a barbár társadalmak szerződési szimbólumait ismertette, Nótári Tamás (KRE ÁJK Római Jogi Tanszék) pedig a római házasságkötés szimbolikájához nyújtott adalékokat. Selmeczi Kovács Attila (Néprajzi Múzeum) a magyar címer néphagyományban betöltött szerepét áttekintő előadása a jelenlévő jogász kollégákat szívporkázó hozzászólásokra ihlette. Nagy várakozás előzte meg Égető Melinda (MTA Néprajzi Kutatóintézet) a szőlővesszőt mint jogi szimbólumot vizsgáló előadását éppúgy, mint Föglein Gizella (ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék) a kétoldalú kulturális egyezmények szimbolikáját Magyarország és a szomszédos államok (Jugoszlávia, Románia) között 1947–1948-ban bemutató elemzését.

A *jog és folklór* a szekciók közül az egyik legizgalmasabbnak bizonyult. Szabó Béla (DE ÁJK Jogtörténeti Tanszék) egy új kutatási témára, a jogi közmondások vizsgálatára hívta fel a figyelmet, egyben felvázolva a kutatási terület alapkérdéseit. Paczolay Gyula (Veszprém) a konferencia helyszínéhez is kötődő témát választott, amikor a jog, az igazság és az erkölcs megjelenését vizsgálta Baranyai Decsi János *Adagiáiban*. Lanczendorfer Zsuzsanna (NYME Apáczai Csere János Kar Bölcsészeti és Társadalomtudományi Intézet) nemcsak metodikai tanulságokkal bíró előadásában saját tapasztalatai alapján szólt arról, hogy a folklór-, ezen belül a népballadakutatásban miként hasznosíthatóak a jogtörténeti források és adatok. Hasonlóan izgalmas volt Domokos Mariannának (PhD-hallgató, ELTE BTK) a 19. századi folklórszövegek kapcsán szerzői jogi kérdéseket vizsgáló előadása. A szekció tematikáját kiegészít

szította Tancz Tünde (PTE IGYFK) a Fehérlófia népmese kapcsán végzett joginészkés-vizsgálata.

A jogi néprajz, a jogtörténet kutatástörténeti kérdései, a jogi néphagyományok forrásai szekcióban is természetesen csak „szemezgetésre” volt lehetőség mind az egyes témakörök, mind a kutatók tekintetében. Horváth József (Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr) a magyarországi végrendeletkutatás történetéből emelte ki a jogtörténeti kutatásokat. Veres Gábor (Dobó István Vármúzeum) a Heves megyei joginészkés-kutatásokról, Bognár Szabina (PhD-hallgató, ELTE BTK) számos új adattal kiegészítve a jogszokásgyűjtés tudományos programját megfogalmazó Tagányi Károlyról, Katona Viktória (Győr) pedig Papp Lászlóról szólt.

A bűnök és büntetések szekcióban Balázs-Kovács Sándor (Wosinsky Mór Megyei Múzeum) a paráznság büntetéséről beszélt a sárközi református egyházban, Kriston Vízi József (Helytörténeti Múzeum, Dombóvár) a szabálykövetést egy nem szokványos területen, a gyermekjátékokban vizsgálta. A székely falvak büntetőszankcióival a jogtörténeti adatok új összefüggéseit mutatta fel Domokos Andrea (KRE ÁJK), a bűnözés szerkezetét kutatta a reformkori Békés vármegyében Bató Szilvia (KÖSZ). A szekció és egyben a konferencia sajátos színfoltját jelentette Frey Dóra (PhD-hallgató, ELTE ÁJK) a konfliktuskezelés sajátos eszközeit bemutató előadása a magyarországi cigányság körében, amelyet Glonczy Ernő hitelesített saját tapasztalatait osztva meg a Romani Kris működése kapcsán a jelenlévőkkel.

A mindennapok joga szekció nyitóelőadását tartó Homoki-Nagy Mária (SZE ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszék) a mezővárosok 18. századi jogéletébe engedett betekintést. Az öröklés kérdéskörét járta körül Kocsis Gyula (ELTE BTK Néprajzi Intézet Tárgyi Néprajzi Tanszék) a szokásnorma, a jogszokás, a törvény szerepét vizsgálva a nők öröklésében, Kiss Emília (MTA Néprajzi Kutatóintézet) pedig a Csepel-szigeten élő nemzetiségek 19–20. századi gyakorlatában. A szekció előadásainak tematikus változatossága a mindennapok jogának sokszínűségét is jól tükrözte. Barna Gábor (SZE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék) a kánonjog, a jogszokás és a polgári egyleti jog intézményeit mutatta be a vallási társulatok életében. A házasság mint a jogi szokások gazdag tárháza, több előadásnak is tárgya volt: Pakot Levene (PhD-hallgató, ELTE BTK) a házasságkötés és a háztartásszerveződés normáit, azok gyakorlati megvalósulásait vizsgálta a Székelyföldön a 19. század második felében, Virág Gábor (Kishegyes) a mőringolást a bácskai Feketicsen, Szőcsné Gazda Enikő (Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy) a hozományt, Kolumbán Zsuzsanna (Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont, Székelyudvarhely) a házasságok felbontásának jogát az erdélyi református egyház gyakorlatában a 19. században, Varga István (PTE IGYFK) pedig a törvénytelen születésről szólt interdiszciplináris megközelítésben.

A jeles előadókat és rendkívül gazdag tematikai kört felvonultató konferencia sikeréhez a jó hangulatú szakmai beszélgetésekre alkalmas szabad programok – köztük a szekszárdi IX. Szent György napi borünnep és egy hagyományos felsővárosi pincetúra – is hozzájárultak. A konferenciát záró gondolatok nemcsak összegzést, számvetést, lezárást jelentettek, de a folytatás ígérését is magukban foglalták: az elhangzottak konferenciakötet formában történő megjelenítését, és a jogi néprajzzal, a jogi kultúrtörténettel a fókuszában egy intenzívebb tudományos közti párbeszéd kezdetét.

A néprajz szerepe és jövője a 21. században

(Turku, 2008. május 15–17.)

2008. május 15. és 17. között ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját a Turku Egyetem (Turun Yliopisto) Néprajzi Tanszéke, amely ezt a különleges alkalmat a tudományok eredményeiről és jövőbeli feladatairól számot vető nemzetközi konferencia megszervezésével kívánta emlékeztetni.

A felsőoktatási intézményben a néprajz az oktatásban 1958-ban jelent meg, amelynek első professzora Ilmar Talve volt, aki kalandos életútját követően talált új otthonra Finnországban. 1986-ban ment nyugdíjba, majd Matti Räsänen következett, aki 1995-ig töltötte be ezt a tisztséget. 1997-től Pekka Leimu tevékenykedik professzorként, aki jelentős szerepet vállal az angol nyelvű, multidiszciplináris, a balti-tengeri régiót középpontba állító programban, amelyben a tanszék 1997-től vesz részt.

A megalakulást követően az oktatás és a kutatás területén három fontosabb irányvonal bontakozott ki, amelyek közül az egyik az ipari munkásság és az ipari közösségek vizsgálatára helyezte a hangsúlyt. A második a városokra, a harmadik pedig a vidéki társadalomra fókuszált. 1974 óta a Néprajzi Tanszék az ún. Kulturális Kutatóintézet egyik szervezeti egységéként működik több más diszciplínával (régészet, folklorisztika, összehasonlító vallástudomány stb.) együtt, amelyek közös archívumot tartanak fenn.

A tanszék oktatói az évtizedek alatt széles körű külföldi kapcsolatrendszert formáltak ki, amely lehetőséget nyújt arra, hogy szoros együttműködést alakítsanak ki számos európai felsőoktatási intézménnyel. Az Erasmus Program keretében a Corki, a Zürichi, a Jagelló és a Szegedi Egyetemmel épültek ki a kapcsolatok, amelyek az oktatás és a kutatás területén biztosítanak különböző lehetőségeket. A tanszék számos olyan projektben is részt vett, amelyek az összehasonlító vizsgálatokat segítették elő. Az 1980-as évek végétől nemcsak Észtországban, Szentpétervár környékén és a Kola-félszigeten fordultak meg az oktatók és a hallgatók, hanem eljutottak Magyarországra és Németországba is. 1996 óta rendszeres résztvevői a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke által szervezett nemzetközi diákszemnáriumnak, amely igyekszik a külföldiek számára is érdeklődésre számot tartó kutatási témákat választani. 1971 óta jelenik meg a tanszék hírlevele, amely az *Informaatio* névre hallgat. A multidiszciplináris elveket szem előtt tartó doktori iskola a balti-tengeri régió kulturális érintkezéseinek és integrációjának vizsgálatára helyezi a hangsúlyt.

A szervezők Európa különböző országaiból hívtak olyan közismertnek számító kutatókat, akik egyben a tanszék külföldi kapcsolatainak sokoldalúságát is jelzik. Az előadók között ugyanakkor képviseltették magukat a finn társtanszékek kutatói is. A konferencia Keijo Virtanen rektor úr köszöntőjével kezdődött, majd az első szekció plenáris előadásai következtek. Konrad Köstlin az európai etnológia helyzetéről beszélt és kitért arra, hogy a tudományág identitása meggyengült, mivel más tudományterületeket hódítottak el tőle. Juhani Lehtonen a finnugor néprajz szerepéről tartott előadást, amelyben felhívta a figyelmet arra, hogy az etnológia kialakulására a nacionalizmus és a romantika gyakorolt nagy hatást. Jonas Frykman a néprajz mai feladatairól érkezett, amelynek során a Lundi és a Koppenhágai Egyetem *Master of Applied Cultural Analysis* névre hallgató képzési programját is bemutatta. Délután a konferencia finn nyelven zajló munkacsoportok tanácskozáisaival

folytatódott, amelyek változatos tematikát (anyagi kultúra, muzeológia, etnoökológia stb.) igyekeztek felvonultatni. Az első nap zárásaként Turku önkormányzata látta vendégül a konferencia résztvevőit, akiknek a tiszteletükre rendezett fogadás előtt alkalmuk nyílt megcsodálni a városháza dísztermét.

Május 16-án délelőtt Anna Maria Aström tartotta az első előadást, amelyben a plurális társadalmakban tapasztalható jelenségekről értekezett. Barna Gábor a vallás és a néprajzi kutatások viszonyáról szolt kelet-európai példák alapján, Art Leete pedig egy észtországi néprajzi csoport identitásának értelmezése során felmerülő problémákról elmélkedett. Pekka Leimu a vidék modernizálódásáról és a finn néprajz viszonyáról tartott előadást. Anna Papamicheal a görög néprajzi múzeumokról, Maria Wieruszewska pedig a rurális kutatásokról beszélt. A délután folyamán újabb munkacsoportok kerültek megrendezésre, amelyek közül a vizualitást középpontba állító zajlott angol nyelven Timo J. Virtanen vezetésével, aki a tanszék oktatójaként tevékenykedik. A szekcióban Korvola Eeva egy tetoválóművésztől, Motuzaite Akvile a házasság és a fényképezés kapcsolatáról, Kensuke Shimizu saját művészetéről, Salla Tenkanen az amatőr filmekről, az emlékezet és az etnológia viszonyáról, Mód László pedig a magyar borcímkekhez kapcsolódó jelentésekről tartott beszámolót.

A konferencia utolsó napján plenáris előadásokkal folytatódott a program, amelynek keretében Johanna Rolshoven a multilokalitásról, Pirjo Korkiakangas pedig a Jyväskylä-i Egyetem Néprajzi Tanszékének helyzetéről értekezett. A nemzetközi szeminárium kerekasztal-beszélgetéssel zárult, amelyet Helena Ruotsala irányított. Jonas Frykman, Bo Lönqvist, Konrad Köstlin és Johanna Rolshoven igyekezett kifejteni gondolatait az európai etnológia mai helyzetével kapcsolatban, ami számos tanulságos kérdést vetett fel. (Például: van-e identitása, elkülönült módszertana tudományszakunknak? stb.)

A konferencia három napja alatt több mint száz előadó igyekezett tematikai szempontból meglehetősen változatosnak mondható kutatási eredményeiről számot adni, amely jól példázza a tudományszak sokszínűségét.

MÓD LÁSZLÓ

Vajkai Aurél-emlékülés

(Balatonalmádi, 2008. június 21–22.)

2008. június 21–22-én Balatonalmádiban a város lokálpatriótáinak kezdeményezésére ünnepséget és kiállítást rendeztek a Pannónia Kulturális Központban, ahol a 105. éve született Vajkai Aurélnak emlékeztek. Megnyitóbeszédet Veszeli Lajos, Almádiban élő festőművész, az ünnepség egyik szervezője és a kiállítás társrendezője mondott.

A Veszeli Lajos és Vajkai Zsófia által rendezett kiállítás a veszprémi múzeumtól kölcsönkapott fotókkal bemutatta Vajkai Aurélt mint a Bakony és a Balaton-felvidék neves néprajzkutatóját, de a fő téma az Almádival való kapcsolata volt, a személyes hagyatékában őrzött, eddig soha nem látott fotó-, tárgy- és iratanyag segítségével. Remek táj- és portréfotói az 1950-es, 1960-as évek Almádját és az ott élő embereket mutatják be. Almádi lakásán gyakran felkeresték a Balaton partján élő vagy ott nyaraló

Az emléktábla-avatás résztvevői

írók, tudósok, művészek, akiknek hozzá írt leveleit és róluk készített fotóit is láthatták az érdeklődők. (Pl. Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Tamási Áron, Borsos Miklós, Medgyessy Ferenc.) F fiatal művészek is gyakori vendégek voltak nála Almádiban. Festményeik, grafikáik, az ő útmutatásai szerint készült kerámiáik szintén kiállításra kerültek.

A megemlékezések során Lackovits Emőke méltatta Vajkai Aurél néprajzi munkásságát. Ezután kötetlen beszélgetés következett, melyet Czuczor Sándor, az almádi angol tannyelvű gimnázium igazgatója vezetett. Beszélgetőpartnerek voltak: Gráfik Imre, a Néprajzi Múzeum ny. főtanácsosa, Raffai István újságíró, a Veszprémben kiadott *Új Horizont* című folyóirat ny. főszerkesztője és Vajkai Zsófia. Másnap Schildmayer Ferenc tartott előadást Vajkai Aurél és Balatonalmádi kapcsolatáról, majd Rapsányi László, a Magyar Rádió örökös tagja idézte fel a sok-sok riportutat, amelyet annak idején közösen tettek meg Vajkai Auréllal, néprajzi érdekességek nyomában járva.

Ezután az ünnepség résztvevői és előadói elsétáltak a házhoz, ahol Vajkai Aurél több mint 30 éven át lakott. Keszev János polgármester leleplezte azt a márványtáblát, amelyet a város tisztelgő közönsége állíttatott. Szövege: „E házban élt Dr. Vajkai Aurél 1950-től 1987-ig, a Bakony és a Balaton-felvidék tudós kutatója. Állították Balatonalmádi lokálpatriótái 2008-ban.”

VAJKAI ZSÓFIA

Korompay Bertalan-emlékülés

Konferencia Korompay Bertalan századik születésnapja alkalmából
(Budapest, 2008. június 25.)

Korompay Bertalan

A Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztálya 2008. június 25-én a Néprajzi Múzeumban emlékülést rendezett Korompay Bertalan születésének 100. évfordulója alkalmából.

A megjelenteket, köztük a Korompay család tagjait a levezető elnök, Barna Gábor köszöntötte és röviden ismertette Korompay Bertalan életrajzát. Ezt követően az alábbi előadások hangzottak el. Domokos Mariann–Gulyás Judit: *Korompay Bertalan és a magyar folklorisztika* (felolvasta: Domokos Mariann); Landgraf Ildikó: *Finn nyomokon – Finn tudományos kapcsolatok és hatásuk Korompay Bertalan kutatásaira* (felolvasta: Mikos Éva); Szilágyi Miklós: *A csapda – Az ősfoglalkozások Korompay Bertalan kutatásaiban*.

Barna Gábor levezető elnök zárszava után a család nevében Korompay János mondott köszönetet az emlékülés megszervezéséért és a tartalmas előadásokért.

Az alábbiakban a rendezvényen elhangzott előadások közül kettőt, Domokos Mariannét és Gulyás Juditét, valamint Szilágyi Miklósét közöljük.

A SZERK.

Korompay Bertalan és a magyar folklorisztika

Korompay Bertalan kutatási eredményei több tudományágat is gazdagítottak, hiszen munkássága egyaránt kiterjedt a nyelvészet, az irodalomtörténet, a finnugrisztika, a tárgyi néprajz és a folklorisztika területére. E komplex életműből az alábbiakban szövegfolklorisztikai munkásságának természetéről és jelentőségéről szeretnénk röviden szólni, amennyire azt az alkalom, illetve kompetenciánk határai megengedik.

Amikor Korompay Bertalan és a magyar folklorisztika kapcsolatáról beszélünk, előzetesen mindjárt a cím kapcsán szükséges egy kiigazító megjegyzést tennünk: Korompay Bertalan bizonyára a *folklor* szót használta volna a népköltészetet vizsgáló tudományág megnevezésére, s amikor e terminushasználat mellett érvelt, annak érdekében tette, hogy a *folklor* szónak kettős használatából fakadó bizonytalanságot megszüntesse.¹ Így tehát, ha az ünnepezt szellemében kívánunk eljárni, helyesebb volna a *magyar folklor* kifejezést használnunk. Kiindulásként azt is rögzíthetjük, hogy a ter-

¹ Korompay B. 1959. 311, 319–326.

minushasználat végiggondolása szerves részét képezte Korompay Bertalan azon javaslatainak, amelyek a magyar folklór vizsgálatának, koncepcióinak, módszereinek, programjainak és szervezeti felépítésének végig- és újragondolását szorgalmazták.

Korompay Bertalan folklorisztikai munkásságát egyértelműen az 1920-as évek végétől Finnországban tett tanulmányútjai alatt a finn folklorisztika, a történeti-földrajzi iskola módszereivel és kimagasló alakjával, Kaarle Krohnnal való megismerkedése² befolyásolta. Bár Korompay Bertalan nem fogadta el ezen értelmezési irányzatnak például az ősforma vagy alapforma (*Grundform*) rekonstrukciójára való törekvését,³ s bár az *Ethnographiában* ő maga ismertette igen alaposan a módszer legnagyobb hatású európai kritikusanak, C. W. von Sydownak nézeteit,⁴ a kutatási irányhoz mégis hű maradt – mert nem ismert jobb, tudományosan meggyőzőbb, egzaktabb módszert a népköltészet, s ezen belül különösen az epikus műfajok vizsgálatához.

Korompay Bertalan mindvégig az *összehasonlító* kutatások nélkülözhetetlenségét és jelentőségét hangsúlyozta, s a releváns eredményekkel járó összehasonlító kutatásra a népköltészet elemzése terén a motívum- és variánsvizsgálatokon alapuló finn módszert tartotta a legalkalmasabbnak. A folklorisztikát is alapvetően a szövegváltozatok kutatásaként értelmezte (*Variantenforschung*).⁵ És a nagy finn elődöket, Antti Aarne-t és Kaarle Krohn-t jellemezve mintha saját kutatói eszményét is megrajzolta volna: „Külföldön éppoly biztosan mozognak, mint odahaza. Nem érzik semmi nemzeti elfogultság véleménymondásukon. Nagy anyaggal dolgoznak, s amögött bújjik meg szerényen a megállapítás. De az aztán önként következik, eröltetés nélkül a felsorolt bizonyítékokból. Józanok, realisak még tévedéseikben is. Keleti képzelet, östörténeti kalandozások: teljességgel ismeretlenek. Ha sokszor nehézkesek, északiak a mi fogalmaink szerint, az leginkább a természettudományhoz hasonló egzakttság miatt van, amely felé való törekvésük éppúgy eltölti analitikus gondolkodásukat, mint ahogyan együttműködésük a nyelvtudósokkal a nyelvészek gondolkodásmódjának ismeretében is sok tekintetben ráüti a maga bélyegét munkásságukra.”⁶

A szaktudományos szövegfolklorisztika megalapozása a 19–20. század fordulóján a szigorúan textualista megközelítésű finn módszer kidolgozásához köthető. A történeti-földrajzi iskola az egyes variánsok közötti kapcsolatok szemléltetéséhez, illetve mélyebb megértéséhez a topográfiai módszert alkalmazta, vagyis az adatok gyűjtési helyük szerint való térképre vetítését. Az elemzés előfeltétele volt a variánsok minél teljesebb körű felgyűjtése. És mivel a finn módszerhez nagy mennyiségű, jól dokumentált és archivált szövegváltozatra volt szükség, emiatt és a tudományág iránti felelősségtudattól indítva, javasolta Korompay Bertalan a finn, észt vagy dán példát követő szakszerű, nagy kiterjedésű és koordinált gyűjtések megszervezését, valamint egy központi folklóarchívum létrehozását és fenntartását Magyarországon is.⁷

A módszerben rejlő lehetőségeket a népi epika kutatásában Korompay Bertalanak a Molnár Anna-balladáról írott, összehasonlító motívumvizsgálaton alapuló nagyszabású tanulmánya szemlélteti kitűnően. Bár Korompay az ősforma rekonstrukcióját

² Korompay B. 1942. 332–334, 339–341.; Korompay B. 1969. 352.; Korompay B. 1962a. 360–361.

³ Korompay B. 1942. 342.

⁴ Korompay B. 1957.

⁵ Korompay B. 1969. 353–354.; Korompay B. 1974. 5–8.; Korompay B. 1980. 58–60.; Korompay B. 1983. 382.

⁶ Korompay B. 1942. 336–337.

⁷ Korompay B. 1942. 335.; Korompay B. 1963.; Korompay B. 1983. 395.

tehát elvetette, a szövegváltozások közötti egyezéseket nem tipologikus, hanem genetikus kapcsolatnak tekintette. A Molnár Anna-balladáról szóló motívumtanulmányában egyfelől a vonatkozó nemzetközi szakirodalom alapján az Európa-szerte ismert balladatéma német, holland, dán, izlandi változatainak jellegzetességeit foglalta össze, majd kimerítően tárgyalta a magyar nyelvű változatokat, s különösen a román balladai változatoknak a magyarral való kapcsolatát (leszármazási viszonyát), amelynek révén a 19. század nagy folklóreredet-vitáját, a Vadrózsa-pör ismeretes kérdésfelvetéseit is új fényben tudta láttatni.⁸ A *Ludas Matyiról* szóló tanulmányaiban Fazekas Mihály műve és a folklór viszonyát vizsgálva, a szóbeliségből rögzített mesevariánsokat tárta fel ugyanilyen alaposággal és kitekintéssel.⁹ Az ilyen jellegű kiterjedt és alapos összehasonlító motívumvizsgálathoz mindenképpen szükséges előfeltétel volt Korompay Bertalan gazdag nyelvtudása (finn, orosz, német, román, svéd, angol). Mivel az összehasonlító kutatások célját abban látta, hogy az egyes népek-régiók népköltészetének kölcsönhatását, illetve másfelől a nemzeti kultúra önismeretét lehetővé tegye, mindvégig szorgalmazta és elengedhetetlennek tartotta, hogy a magyarsággal szomszédos nyelveket és kultúrákat a folklorista ismerje.

Korompay Bertalan a magyar folkloristák közül elődeinek, mestereinek éppen azokat tekintette, akik a módszeres, összehasonlító variánsvizsgálatot művelték: Katona Lajost,¹⁰ Solymossy Sándort¹¹ vagy Berze Nagy Jánost. Mindannyian ismerték és/vagy használták a finn történeti-földrajzi iskola módszerét: a nemzetközi híru filológus, Katona Lajos vette fel a kapcsolatot a Folklore Fellows-zal, tanítványa, Berze Nagy János készítette el az első igen alapos, nagy magyar mesekatalógust, a variánsvizsgálat és a kartográfiai módszer kombinációjára pedig az egyik legkitűnőbb példát Solymossy Sándor adta nagy mesetípus-tanulmányában, amelyben a Jávorfácskamese európai változatait vetette össze.¹²

A finn folkloristákra vonatkozó, fentebb idézett szövegrészletben „a természet-tudományhoz hasonló egzaktuság” kitétel talán magyarázatot adhat arra, miért tekintette Korompay Bertalan az 1940-es évektől meghonosodó egyéniségkutatást a szöveg-folklorisztika terén túlértékelt értelmezési iránynak. Talán magyarázatot ad arra, miért aposztrofálta gyakorta „környezettanulmánynak” az egyéniségkutató iskola keretében a mesemondók életéről, közösségéről, világképéről készült összefoglalásokat.¹³ Ezeket ugyanis szükséges, ám a népmese komplex megértéséhez nem elégséges előtanulmányoknak tekintette. Amint azt 1941-ben, a magyar népköltési szövegek kiadását áttekintő tanulmányában a *Fedics Mihály mesél* című kötetről írta, a módszert bírálva: „nem képzelhetjük, hogy akadna kutató, aki teljes komolysággal a mesemondó irodalomtörténeti meg lélektani jellemzésében látná kimerítve a mesekutatás tulajdonképeni problematikáját [...] egyoldalú iránynak tartom ezt a mesemondó személyére központosított népmesekutatást, különösen, ha rá nem következik nyomban a fontosabb, a tárgyi: a mese elterjedésére, vándorlására stb. vonatkozó, kétségkívül nehe-

⁸ Korompay B. 1962b.

⁹ Korompay B. 1986–1987.

¹⁰ Korompay B. 1962c.

¹¹ Korompay B. 1965.

¹² Solymossy S. 1920.; Solymossy S. 1925.

¹³ Korompay B. 1980. 56–59.; Korompay B. 1983. 415–417.

zebben megragadható problémák felvetése”.¹⁴ Az Ortutay Gyula képviselte, a második világháború után dominánssá vált módszerrel szembeni kritika azonban sajnos hozzájárulhatott később Korompay Bertalannak a néprajzi intézményrendszer fórumairól való kiszorításához is.

Am a személyes vonatkozásokat félretéve, ha most már visszatekintve, Korompay Bertalannak az egyéniségkutatási irányzattal szemben megfogalmazott bírálatát az elmúlt ötven év magyar szövegfolklorisztikai, közelebbről mesekutatási eredményeivel vetjük össze, két megjegyzést tehetünk.

Egyrészt az egyéniségkutató irányzat azáltal, hogy a meseszövegek rögzítésén túl a mesemondás társadalmi gyakorlatát és beágyazottságát vizsgálta, a szöveg, az egyén és a közösség összetett viszonyát tudta legjobb tanulmányaiban megragadni (hadd utaljunk itt például egy korai munkára, Kovács Ágnes ketesdi mesemonográfiájára¹⁵), a szóbeliségben működő szövegalkotási folyamatokat, a hagyományozódást, és a folklórszövegek létmódjának alapvető meghatározóját, az előadásban való aktualizálódást állítva a vizsgálatok előterébe. Ez vitathatatlan értéke és érdeme az irányzatnak, s talán nem véletlen, hogy az irányzat egyik fő képviselőjének, Dégh Lindának kakasdi mesemonográfiája (*Folktales and society*) az egész nemzetközi mesekutatásra igen nagy hatást gyakorolt.¹⁶ Természetesen ebben annak is szerepe volt, hogy az 1960-as évek végétől, amint azt Korompay Bertalan is érzékelt, a szövegfolklorisztikai kutatásokban a kontextualista vizsgálatok, s a performancia került az érdeklődés homlokterébe, s ezzel párhuzamosan a klasszikusnak tekinthető finn történeti-földrajzi módszer is háttérbe szorult.

Másfelől viszont, mint láthattuk, Korompay Bertalan az egyéniségkutató iskola első mesemondó-monográfiájának megjelenése után a konkrét meseszövegek elemzését hiányolta. Visszatekintve, ez a megállapítás nemcsak a Fedics Mihály meséit tartalmazó kötetéről, hanem általában a következő évtizedek magyar mesepublikációiról is elmondható. Egyrészt a narrátor és a narráció előtérbe állítása a narratíva vizsgálatának elhanyagolásához vezetett, s idővel esetenként már csak sémát követő, sztereotíp elemekből álló leírásokat eredményezett (a faluközösség, a mesemondó élettrajza, világképe stb.), különösebb értelmező erő felbukkanása nélkül.¹⁷ A mesék elemzése gyakorta hiányzik, és nemcsak az Új Magyar Népköltési Gyűjteményben megjelent gyűjteményekhez írott tanulmányokból, hanem általában, a magyar mesekutatás az utóbbi fél évszázadban a meseszövegek értelmezésétől sajnos mintha tartózkodott volna. Mindeközben a magyar mesekutatáson belül értelmező iskolák mintha nem működtek volna: nemcsak a finn módszert követő, másutt bevett nagy típus-monográfiák vagy mesei téma-monográfiák (vagy akár csak tanulmányok) hiányoztak, hanem bármilyen más, a népmeseszöveg értelmezésére tett kísérletek sem igen bukkantak fel. Hogy a pszichoanalitikus meseértelmezés Magyarországon nem volt jelen ezekben az évtizedekben, annak nyilván oka volt a pszichológia és a pszichoana-

¹⁴ Korompay B. 1941. 177.

¹⁵ Kovács Á. 1944.

¹⁶ Dégh L. (1969) 1989. (Német kiadás: 1962.) Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény értékeléséről, a folklórszöveg-kiadás problémáiról lásd Nagy Ilona áttekintését (2007), valamint Keszeg Vilmos tanulmányát (2007), amely az utóbbi évtizedek (romániai magyar) mescelejegyzéseinek a mesemondás kontextusára vonatkozó adatait összegzi és értelmezi.

¹⁷ Dégh Linda, az egyéniségkutató iskola egyik vezetője kutatója például szintén felhívta a figyelmet a közlemények bizonyos problémáira (1963).

lízis negatív kultúrpolitikai státusa is, de például magyar népmeséket Propp nemzetközileg elismert és itthon is méltányolt módszerével sem igen elemeztek – vagy legalábbis az ilyen elemzések már nem kerültek közlésre. Márpedig a mesekutatás, a meseértelmezés homogenizálódása kétségtelenül egyfajta beszűküléssel is együtt járt, és ez az elmúlt évtizedek igen jelentős magyar mesekutatási eredményei, így a tízkötetes nagy mesekatalógus, az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény és egyéb mesemográfiaiak megjelentetése ellenére is veszteség.

Korompay Bertalan munkássága, anyagismerete, nyelvismerete, nemzetközi tájékozódása és kapcsolatrendszere, interdiszciplináris kutatásai, valamint a magyar néprajz és folklórisztika iránti elkötelezettsége révén olyan értéket képvisel, amely miatt egyértelműen, a hazai szövegfolklórisztika szemszögéből is veszteségnek tekinthető, hogy az a második világháború után, külső körülmények miatt, nem tudott kiteljesedni. A szakmai igényesség, az anyag tisztelete az értelmezés erejével párosulva, a reflexió és a dialógus: olyan értékek, amelyeket nem szabad szem elől tévesztenünk, hiszen csak így van értelme mindannak, amit csinálunk.

DOMOKOS MARIANN–GULYÁS JUDIT

Irodalom*

Dégh Linda

- 1989 *Folktales and society. Story-telling in a Hungarian peasant community.* Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis, 1989. (Első német kiadása: Berlin, 1962; első angol nyelvű kiadása: 1969.)
- 1963 Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény tanulságai és soron következő feladatai. *Ethnographia* LXXIV. 1–12.

Keszeg Vilmos

- 2007 A népmese előadásának módja és kontextusa. *Ethnographia* CXVIII. 15–70.

Korompay Bertalan

- 1941 Népköltési kiadványainkról. *Ethnographia* LII. 169–179.
- (1942) Korai vázlatok a finn népköltészetkutatásról. In *Finn nyomokon. Folk-lór, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 332–351.
- 1957 Népmesekutatási irányok és módszerek. C. W. von Sydow iránya. *Ethnographia* LXVIII. 425–444.
- (1959) Finn távlatok. Tudományunk neve. In *Finn nyomokon. Folk-lór, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 311–331.
- (1962a) Néphagyománykutatás Finnországban a második világháború után. In *Finn nyomokon. Folk-lór, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 358–377.
- (1962b) Molnár Anna balladája. Motívumtanulmány. In *Finn nyomokon. Folk-lór, néprajz, irodalom*. II. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 245–372.

* A bibliográfiában a zárójelben lévő számok a Korompay-írások első megjelenésének/megírásának évszámait jelzik, hogy a kronológia jobban kitűnjék. De mindez visszakereshető K. B. 1989-es tanulmánygyűjteményében.

- (1962c) Katona Lajos. (Vázlat). In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 419–424.
- (1963) Néphagyománytár. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 378–384.
- (1965) Solymossy Sándor. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 428–431.
- (1969) Kaarle Krohn és irányja. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. I. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 352–357.
- (1974) A tudománykritika szükségességéről. A magyar folklór problémáiról. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. II. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 3–14.
- (1980) Hozzászólás – folklórról, folkloristáknak. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. II. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 55–64.
- (1983) Egy tudomány a mérlegen. Folklor tézisek. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. II. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 375–456.
- (1986–1987) Három mese-dolgozat Ludas Matyi csínytevéseiről. In *Finn nyomokon. Folklor, néprajz, irodalom*. II. Szerzői kiadás, Budapest, 1989. 182–244.

Kovács Ágnes

1944 *Kalotaszegi népmesék*. ÚMNGy V–VI. Budapest.

Nagy Ilona

2007 A népköltési gyűjtemények kiadásáról. In „*Nem süllyed az emberi ség!*”... *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Szerk.: Jankovics József–Császtvay Tünde–Csörsz Rumen István–Szabó G. Zoltán. MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2007. 1161–1173. (http://www.iti.mta.hu/Szorenyi60/Nagy_Ilona.pdf)

Solymossy Sándor

1920 Mese a jávorfáról. I. (Térképmelléklettel.) *Ethnographia* XXXI. 1–24.

1925 A Jávorfa-mese és a Midás-monda. (Összevető folklore-tanulmány.) *Ethnographia* XXXVI. 105–129.

A csapda

Az ösfoglalkozások Korompay Bertalan kutatásaiban

A címül választott vadászati műszó ez alkalommal nemcsak Korompay Bertalan egyik fő művét, az életpálya vége felé megjelent *Csapdaféléket*¹ idézi. Az életmű nekünk szóló szimbolikus üzenetére is utalni szeretne: arra a mind anakronisztikusabbnak tetsző kutatói *eltökéltségre, következetességre*, melynek eredményeként az eredendően és alkati adottságai szerint az irodalomtörténet és a folklorisztika iránt elkötelezett ifjú tudós, azért, mert pályája kezdetén (önmegítélése szerint: kikerülhetetlen) csapdát állított neki a sors, évtizedek múltán az összehasonlító etnográfia egyik legnagyobb formátumú mesterévé is lett. Vagyis: az egyszer-valamikor számára kijelölt feladatnak a körülmények mind kedvezőtlenebbé válása (a *nem* etnográfus-

¹ Korompay Bertalan 1983.

muzeológusi munkakörbe kényszerülés) ellenére a „csapdahelyzet” diktálta feladat dacos-öntudatos teljesítése, melytől bárki más bizonyára menekülni, messze távolodni igyekezett volna, arra is figyelmeztethet mindannyiunkat, e rokondiszciplinák közötti határvonalat átjárhatatlan fallá fetisizáló etnográfus és folklorista utódokat, hogy mégiscsak lehetséges, s ha lehetséges, szükséges is az átjárás: az anyagi és szellemi műveltség együtt látása és lényegileg azonos módszerű elemzése, értelmezése.

A „csapdahelyzet” egyébként maga Korompay idézte fel szabálytalan sorsú (évtizedekig kéziratban hevertetett, csupán részleteiben publikált, majd tetemesen átdolgozott/újraírt) könyvének keletkezési körülményeit megvilágító szubjektív hangvételű bevezetőjében. Eszerint: 1935. december 16-án, amikor (irodalomtörténetből megírt doktori disszertációja és finnországi ösztöndíjas éve után) jelentkezett Györffy Istvánnál a Néprajzi Múzeumban, azonnali feladatul kapta a magyar és a finnugor vadfogó csapdák közötti történeti kapcsolatok lehető tisztázását. Azaz annak az eredeti gondolatnak a megerősítését avagy cáfolatát, melyet az akkoriban megjelent *A magyarság néprajza* vadászat-fejezetében maga Györffy egyes magyarországi ürgefogó szerkezetek finnugor eredetéről: az ázsiai prémvadászkultúrának és a ház körüli rágcsálók fogsására szolgáló csapdaformáinknak a magyar őstörténet/ösműveltséget bizonyító összefüggéséről valószínűsített.² A nagy tekintélyű, akkor már egyetemi tanár Györffy „óhaját nem úgy adta elő – így emlékezett rá Korompay –, hogy annak valaki is ellentmondhatott volna”. Sőt, amikor – egy-két tájékozódó-tapogatózó esztendő elteltével – kevesellette a professzor az ifjú muzeológus-gyakornok előrehaladásának ütemét, még rá is dörentett: vagy megírja a feladatul kitűzött cikket, vagy elmehet a múzeumból! A számára „végtelenül izgalmasnak és nagy horderejűnek” tetsző feladat bár lelkesítő, ám egyszersmind riasztó, és az „azért is meg fogom a csapdamunkát csinálni!” magának tett fogadalom kötelező erejének többszörös szorításában öt esztendei munkával (1938–1943 között) el is készített tehát egy 150 lapnyi csapda-monográfiát.³ Korántsem a legkedvezőbb körülmények között készíthette el persze, hiszen kiegészítő adatgyűjtésre ugyan felhasználható⁴ oroszországi frontszolgálat és az elsődleges szövegezés lehetősége a katonáskodás kevésbé mozgalmas hónapjaiban természetesen beletartozott ebbe az (így már nem is olyan hosszú...) öt esztendőbe!

Az ilyen körülmények között elkészült első monografikus összegzésnek a konkrét eredményeiről, valamint módszeréről, s az összehasonlításokra alapozott következtetések argumentumául szolgáló anyaga jellegéről és terjedelméről csupán annyi biztosat tudhatunk, amennyit az egyik csapatatípusról szóló előzetes közlemény (1939-ből)⁵ és az akkor már elkészültnek-véglegesnek jelzett „monográfia” főbb eredményeit summázó tanulmány (1945-ből)⁶ sejtetni enged. Bár az 1950–1960-as években közzelt résztanulmányok is – a szerzői megjegyzések szerint – ennek az 1943-ra elkészült első összegzésnek egyes részleteit tartalmazzák,⁷ az évtizeddel/évtizedekkel későbbi közlésből bizonyosan nem lehet (s nem is illendő) a teljes terjedelem-

² Györffy István é.n. [1934]

³ Korompay Bertalan 1983. 12–13.

⁴ Korompay Bertalan 1994.

⁵ Korompay Bertalan 1939.

⁶ Korompay Bertalan 1945.

⁷ Korompay Bertalan 1953a, 1956, 1961a.

ben soha meg nem jelent ifjúkori „monográfiát” utólag rekonstruálni. A végleges szövegbe belerajzott szerzői megnyilatkozások ugyanis a kiegészítő adatgyűjtés újabb meg újabb lehetőségeinek következetes kiaknázását, ezzel együtt a kézirat korrigálásának-kiegészítésének *folyamatosságát* sejtetik. Egyébként pedig az a körülmény is a javítás-korrigálás folyamatos voltáról látszik árulkodni, hogy a nagy tekintélyű kortárs etnográfus, a vadfogó eszközök „genezisével” szintén évtizedeken át újra meg újra foglalkozó, ám módszeres összefoglalást nem készítő Gunda Béla⁸ egyes csapdafélék eredetkérdését (is) fel-felvillantó lokális vagy rövid tematikus dolgozataiban⁹ visszatérően opponálta Korompay szemléletét, módszerét és egyes részkövetkeztetéseit, akit az ilyen bíráló (amint az a könyv végleges szövegéből egyértelműen kitűnik) újra meg újra a bizonyító apparátus bővített újrafogalmazására sarkallt. Végképp lehetetlen vállalkozás lenne tehát az 1975–1977-re (tehát a nyugdíjas évek alatt) elkészíteni, 1983-ban megjelent teljes és végleges szövegből visszakövetkeztetnünk az ifjúkori első változatra.

Az így fogalmazott szerzői önmegítélés: „Engem nem az érdekelt, hogy mit tartottak korszerűnek a néprajzban 1943-ban vagy 1966-ban. Engem a csapdák genezise foglalkoztatott idő- és térbeli távolságokon...”¹⁰ viszont mégiscsak megengedi, hogy a tipológiai összehasonlító módszert és az evolucionalista történelemfelfogást (melynek egyoldalúságát és kissé merev alkalmazását egyébként – ezt is idézi könyve bevezetőjében Korompay – a Néprajzi Tanszék 1943-ban volt professzora, Visky Károly, aki a kéziratot elolvasta, majd Gunda Béla is bírálólólag tett szóvá¹¹) már az első szövegváltozat megfogalmazódásának idejére véglegesen kialakultnak valószínűsítjük. Ez a szemlélet és módszer azonban, noha a magyar néprajzban a Jankó János által a 19–20. század fordulóján, a másik nagy „ősfoglalkozás”, a halászat eredetének és genezisének¹² tisztázása érdekében kezdeményezett finnugor etnológiai kutatások felelevenítésének-aktualizálásának tűnik, sokkalta átgondoltabb volt annál, mintsem a 19. századi evolucionizmus egyszerű folytatásának, tehát kissé már anakronisztikusnak tekinthetnénk Korompaynak a Jankóéval lényegileg azonos célú – azaz: a néprajz őstörténeti érvrendszerét gazdagítani akaró – csapdakutatásait.

A Jankó János képviselte szemlélethez, s az általa követett összehasonlító módszerhez való viszonyának részleteire – szerencsére – nem csupán a csapda-monográfia elejtett megjegyzéseiből következtethetünk – Korompay aprólékosan elemezte (középpontban a magyar halászat „eredetéről” írott nagymonográfiával, de az osztrák-földi terepmunka megannyi eredményére is tekintettel) Jankónak mint a finnugor néprajzi kutatások úttörőjének páratlan és példaadó, s nemcsak a magyarországi, hanem a finnországi összehasonlító néprajzot is jelentősen orientáló életművét.¹³ Ezt a tudománytörténeti-kutatástörténeti jelentőségű (ám a szerzőnek a néprajzos társadalomból való, bár nem látványos, de le nem tagadható kívülrekesztettségét is kifejezően *nem*

⁸ Az akkortájt szintén a Néprajzi Múzeumban dolgozó Gunda első cikkei a vadfogó eszközökről hamarabb megjelentek, mint a Korompayéi (pl. Gunda Béla 1937). A szakmai legendák szerint ennek háttérében a tudatos-öntudatos versengés húzódott meg: Gunda azt ambicionálta, hogy hivatkozzék rá Korompay.

⁹ Pl. Gunda Béla 1939, 1955, 1966. 136–204.

¹⁰ Korompay Bertalan 1983. 15.

¹¹ Korompay Bertalan 1983. 14–15.

¹² Jankó János 1900.

¹³ Korompay Bertalan 1953b.

néprajzi, hanem nyelvészeti folyóiratban megjelent!) kiváló tanulmányát egyszerre jellemezte a nagy kezdeményezőt méltán megillető hódoló tisztelet és kezdeményezése „mai” folytathatóságát gondosan mérlegelő kritikai attitűd. Határozottan megfogalmazta pl., hogy egy-egy szerszám eredetéről szóló következtetéseiben Jankó János indokolhatatlanul kizárólagos-perdöntő jelentőséget tulajdonított a nyelvtörténeti eredményeknek (konkrétan: Munkácsi Bernát okkal-joggal tévesnek minősített etimológiáinak¹⁴), egyébként pedig „túlbecsülte [...] a finnugor összehasonlító irány teljességtelenségét”, „következtetései nem egyszer a kétszerkettő nagyonis egyszerű logikáján alapulnak” (azaz: ha egy halászeszköz megvan az oroszoknál, a németeknél viszont nincs, „orosznak”, a németeknél megvan, az oroszoknál nincs, „németnek” minősült Jankónál, ha pedig a finneknél, a chantiknál és a magyaroknál is megvan, ez elegendőnek látszott számára a finnugor vagy ugor eredet valószínűsítéséhez).¹⁵

Ezzel a valóban túlságosan leegyszerűsítettnek minősíthető „elemi logikával” szemben Korompay az azonos értékű (azaz: nemcsak azonos formájának látszó, de azonos működési elvű!) hurkok-csapdák elterjedési adatainak *sűrűsödéséből* indult ki a következtetéseiben – vagyis csakis az összehasonlító adatok „nagy tömegéhez” kapcsolt hozzá valószínűsítő következtetéseket, s minél nagyobb volt a magyarországiakkal biztosan egybevágó adatok sűrűsödése a finnugorok lakta Szibériában, annál magabiztosabban valószínűsített egy-egy szerkezetet „finnugornak”. S ami különösen lényeges: nála a hangsúly mindig az adatok *tartalmi-lényegi* azonosságán volt, hisz bármely csapdafélénél a *működési elvet* akarta megérteni: csak azokat a leírásokat-rajzokat fogadta el használható adatnak, melyek félreérthetetlenül magukban foglalták a működési elv magyarozatát. Ezt pedig – mint a tipológiai összehasonlítások legalapvetőbb feltételét – már első ilyen tárgyú dolgozatában egyértelműen megfogalmazta: „Minden csapdának a működése két tényező együtt hatásából történik. Kell lennie egy erőforrásnak, amely szükség esetén működésbe lép s ellövi a nyilat, a hurkot összerántja vagy ráejti a felpofozott súlyt az éppen alatta lévő állatra. És kell lennie egy akadályozó szerkezetnek, amely megakadályozza, hogy a tartalékolt erőforrás akármikor ne érvényesülhessen, hanem csak abban a pillanatban lépjen működésbe, mikor működése a kívánt célt eléri.”¹⁶

Arra persze nem elegendő egy tudósi életmű maradandó értékeit megidéző egyetlen előadás szűk időkerete, hogy sorra vegyem: Korompay Bertalan konkrétan mely magyarországi vadfogó szerkezetekről – hurkokról és csapdákról – bizonyította hitelt érdemlően (olykor csak valószínűsítette) a finnugor vagy ázsiai/szibériai eredetet. Egy ilyen leltárszerű számbavétel – meggyőződésesem – már csak azért is csak igen körülményesen, előzetes és tételes mérlegelések után lesz *majdan* elvégezhető, mert minden egyes eszköznél külön-külön mérlegelni kell a későbbi kutatásoknak, hogy a mások (elsősorban Gunda Béla) által megfogalmazott voltát megkérdőjelező logikai fenntartásoknak (annak a körülménynek ti., hogy az adatok „sűrűsödésében” nincs-e a kívánatosnál-megengedhetőnél nagyobb szerepe a kutatottságnak-kutatatlanságnak) vajon akkora-e a súlyuk, hogy Korompay Bertalan következtetéseinek egy részét, esetleg teljességét elfogadhatatlanná-tarthatatlanná tennék. Én itt és most – a tisztelt hallgató-

¹⁴ Munkácsi Bernát etnogenetikai igényű munkásságát nemcsak a Jankó Jánosról írott dolgozatban, hanem önálló cikkben is értékelte: Korompay Bertalan 1961b.

¹⁵ Korompay Bertalan 1953b. 239.

¹⁶ Korompay Bertalan 1939. 241.

ság, a mondottak ismeretében, nyilván megérti – meg sem kísérlem hevenyészett módon megelőlegezni a „maradandó” eredményeknek ezt a leltárszerű számbavételét.

Azt viszont hangsúlyoznom kell, hogy az „ösfoglalkozások” (érintőlegesen: Jankó János kezdeményezését kritikailag értékelve a halászat, legfőképpen pedig a vadászat-vadfogás) eszközkészletének hosszú távú, több évezredes története, egyszerűs mind a magyar őstörténet/ősműveltség virtuális (aligha tudjuk meg bármikor is, hogy mennyire valóságos) képe megidézhetően lenne Korompay Bertalan eszköztípológiai összehasonlító módszere és konkrét eredményei nélkül. Hálások lehetünk tehát a sorsnak, hogy élt a 20. században egy szabálytalan sorsú és szellemiségű – azaz: a folklorisztika és az etnográfia között meredező válaszfalat semmibe vevő és a maga ifjúkori csapdahelyzetéből következő feladatát eltökélten-következetesen teljesítő – tudós, aki ránk hagyta örökül, hogy mégiscsak érdemes hinnünk a magyar őstörténetet is szolgálni hivatott finnugor etnológiában.

Legalábbis érdemes újramérlegelnünk mindazokat az argumentumokat, melyeket a magyar ösfoglalkozások eszközkészletének a finnugor korba nyúló gyökereiről Korompay Bertalan hatásosan felmutatott!

SZILÁGYI MIKLÓS

Irodalom

Gunda Béla

- 1937 Előzetes jegyzetek az ijjas csapdák néprajzi problémájához. *Néprajzi Értesítő* XXIX. 439–442.
- 1939 Néprajzi vonatkozások régi francia vadászkönyvekben. *Néprajzi Értesítő* XXXI. 247–260.
- 1955 Contributions a l'étude d'un type de piège en Europe Orientale. *Acta Ethnographica* IV. 91–98.
- 1966 *Ethnographica Carpathica*. Budapest

Györfly István

- é. n. [1934] Vadászat. In: *A magyarság néprajza*. II. Budapest, 27–63.

Jankó János

- 1900 *A magyar halászat eredete. Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása*. I. kötet. 1–2. rész. Budapest–Leipzig

Korompay Bertalan

- 1939 Finnugor eredetű csapdáink kérdéséhez. I. A finn „pynnä” változatai. *Néprajzi Értesítő* XXXI. 239–247.
- 1945 A finnugorság szerepe az eurázsiai vadászműveltségben. *Ethnographia* LVI. 9–14.
- 1953a Die Bogenfalle bei den Finnougriern auf dem Sibirien nach Europa und in den südlichen Verbreitungsgebieten. *Acta Ethnographica* III. 23–90.
- 1953b Jankó János, a finnugor néprajzi kutatások úttörője. *Nyelvtudományi Közlemények* LV. 228–246.
- 1956 A csiklétől a csikkentőig. *Néprajzi Értesítő* XXXVIII. 5–22.
- 1961a Finnugor vagy eurázsiai? Egy archaikus madárfogó szerszámunk eredetéhez. *Néprajzi Értesítő* XLIII. 21–30.

- 1961b Munkácsi Bernát és a néptudomány. *Magyar Nyelv* LVII. 377–383.
 1983 *Csapdafélék. A vadászat összehasonlító néprajzához.* Budapest
 1993 Don-parti néprajz, 1942. *Ethnographia* CIV. 189–196.

A szabadtéri néprajzi muzeológia 40 éve Magyarországon

(Zalegerszeg, 2008. szeptember 9–10.)

A fenti címmel rendezett néprajzi konferenciát 2008. szeptember 9–10-én a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Zalaegerszegen. A helyszín apropóját a 40 éves fennállását ünneplő Göcseji Falumúzeum adta, amely 1968-ban elsőként nyílt meg Magyarországon. A zalaegerszegi múzeumot a következő évtizedekben még további vidéki skanzenek követték Szombathelyen, Szennán, Nyíregyháza-Sóstón, Ópusztaszeren. 1974-ben pedig Szentendrén nyitotta meg első tájegységét az országos múzeum.

A magyarországi szabadtéri kiállítások létrejöttével, Kelet- és Nyugat-Európa többi országához hasonlóan, hazánkban is egy új múzeumtípussal és a hozzákapcsolódó szaktudománnyal gazdagodott a múzeumi paletta. Az elmúlt évtizedek látogatói statisztikái, a népszerű rendezvények, képzések, táborok azt mutatták, hogy a falumúzeumok helyet találtak maguknak a múzeumok között. Természetes előnyt kovácsoltak a szabad terület adta hiteles falusi, mezővárosi térből, azonban csupán 40 évvel később, mint ahogy megnyíltak, ez már kevés látogatóink igényeinek kielégítésére.

Tovább kell lépünk, muzeológiai és közönségkapcsolati koncepcióinkat, feladatainkat haladéktalanul újra kell gondolnunk. Ezt a munkát nemcsak a látogatóink igényeinek kielégítése, hanem a megyei és állami fenntartók is sürgetik, így a probléma állandó aktualitása, napjainkban egyre perzselőbb szükségessége tette a kérdést a konferencia témájává.

A bevezető előadásokban Füzes Endre, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója és Német József, a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának egykori vezetője idézték fel a kezdeteket. Frappáns, jól összefoglalt, kellő öniróniát és humort sem nélkülöző előadásukkal emlékeztettek bennünket arra, hogy a kezdet sem volt bizonytalanabb és a körülmények sem voltak könnyebbek, mint ma, úgyhogy az előtűnk álló feladatokhoz csak lelkesedést és jó munkát kívánhattak az utódoknak.

A konferenciának mindjárt az elején Vígh Annamária a minisztérium szemszögéből, a tények és számok szilárd talaján elemezte a szabadtéri múzeumokat, kimutatta például előljárásukat a gazdag és népszerű programok tekintetében, illetve súlyos feladataikat az intézmények megújulása terén.

A megújulás egyik lehetséges formájának, a múzeumi szolgáltatások bemutatásának szentelte előadását Thomas Bloch Ravn, az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetségének soros elnöke. Elmondta, hogy ma már senki nem hiheti, hogy látogatót, sikeres múzeumot vezethet anélkül, hogy ne engedné be a kulturális és fogyasztói szolgáltatásokat az intézménybe. Az irányítás azonban nem a szolgáltatók, hanem a mi kezünkben van, hogy csak azokat a szolgáltatásokat engedjük be, amelyek hasznot hoznak az intézmények. A bevétel ugyanis nem önző célok szolgálatára való, hanem arra, hogy egy jobb múzeumot építhessünk.

A problémával még további előadások foglalkoztak, választ keresve arra a kérdésre, hogy a látogatókért folyó harc nyomása alatt mekkora teret engedhetünk a kereskedelmi szolgáltatásoknak és a szórakoztatóiparnak.

Páll István kérdésfelvetése abból indult ki, hogy hol a határ a skanzenurizmus és népszórakoztatás között. Mi az, amit megtehetünk annak érdekében, hogy látogatókat hozzunk? Melyik az a rendezvény, kiállítás, amely úgy kaphat helyet intézményeinkben, hogy nem válunk vásári komédiásokká? Szabó Zsuzsa egyik lehetséges válasza a problémára a kommunikációban rejlik. Szerinte ugyanis a mi feladatunk a szolgáltatás kereteinek és formájának megfogalmazása, amelyet így, vagyis minden részletében kidolgozva kell a látogatóink elé tárnunk. Csesznák Éva a múzeumi szolgáltatások egyre népszerűbb és mind biztosabb szakmai alapokon nyugvó területéről beszélt, vagyis a múzeumi ismeretátadás formáiról. Felhívta figyelmünket egy nagyon egyszerű, de annál könnyebben figyelmen kívül kerülő kérdésre, méghozzá az ismeretek differenciálására. Akár kiállításról, táborról vagy más képzésről van szó, szem előtt kell tartanunk, hogy a múzeum nem egy szűk célcsoportnak szól, hanem az egész társadalomnak, benne fiatalnak, idősebbnek, családosnak és egyedülállónak. Sikeresek tehát nem lehetünk másképpen, csak úgy, ha az információt differenciáljuk és minden korosztálynak, társadalmi rétegnek azt adjuk, amire kíváncsi, ami fontos számára.

A látogatók kiszolgálását, a számukra történő ismeret átadásainak módját taglaló előadások mellett a konferencia másik nagy témája a múzeum maga, az itt bemutatható ismeretek, tárgyak, eszközök, a hozzájuk kapcsolódó tudomány és persze nem utolsósorban maguknak a műtárgyaknak, épületeknek a megőrzése volt.

Cseri Miklós előadásában a skanzenek előzményeinek, megvalósulásuk módjának tárgyalása után nemzetközi példákat citálva mutatta be a múzeumi kínálat lehetséges új útjait. Ilyennek látja a 20. század történelmi eseményeinek és az egyre közelebbi múlt múzeumi bemutatását, illetve a sokoldalú, a látogatók gyakorlati tudásigényét kielégítő programok megtartását. Az előadáshoz kapcsolódott Sári Zsolt beszámolója, amelyben arra hívta fel az egyes intézmények figyelmét, hogy milyen újszerű és nagyon is kiaknázható lehetőség rejlik a külföldi múzeumokkal való együttműködésben. Ehhez bemutatta saját intézményük részvételét egy olyan nemzetközi együttműködésben, amelynek egyik hozadéka egy vándorkiállítás létrehozása volt, ahol a hagyományos tevékenységek, foglalkozások, a vidék továbbélésének és hasznosságának bemutatása a cél. A múzeumról, azon belül pedig a múzeumi kutatásokról beszélt Kemecsi Lajos. Beszámolójában arra a kérdésre kereste a választ, hogy a múzeumban, a társadalom számára tudást és ismertető közvetítő intézményben, milyen kutatás kell, hogy megelőzze a bemutatás tárgyát. Az elvégzett tudományos munka pedig hol és milyen helyet foglal el a néprajzi vizsgálatok között. Búzás Miklós, Nagy Endre és Varju András gyakorlati problémákkal foglalkozó előadásaiban a múzeumban őrzött műtárgyak állagvédelmi kérdéseit tárgyalták.

A múzeumi témák mellett az intézmény szoros vonzasköréhez tartozó népi műemlékek védelméről és a tájházakról hallottunk előadást T. Bereczki Ibolyától és Antal Annától. T. Bereczki Ibolya a skanzenek szakmai segítségének szükségességét emelte ki a tájházak működtetésének kérdésében. Amellett érvelt, hogy a tájházak mint a helyi identitás megőrzésének helyszínei, a falusi turizmus jelentős attrakciói, fontos, hogy a lehető legjobban és leghitelesebben ábrázolják a bemutatni kívánt épületet és az ott megvalósult életmódot. A tájházakban azonban nem dolgozik szakember, így elengedhetetlen, hogy az azok közelében működő múzeum munkatársai és az aktív Tájházszövetség szakmai tudásával segítsék a munkát.

A konferencia előadásai, majd az azokat követő viták megmutatták a tanácskozás keretében felvetett kérdések fontosságát és aktualitását. Mindenekelőtt pedig alkalmat adtak arra, hogy egymás között vitassuk meg és alakítsuk ki véleményünket a bennünket érintő legfontosabb kérdésekkel kapcsolatban. Reményeink szerint a szó nem száll el, hiszen terveink között szerepel egy közös konferenciakötet megjelentetése az elhangzott előadásokból.

KOVÁCS ZSUZSA

Ötéves jubileumát ünnepelte a Gyomaendrődi Tudományos Néprajzi Konferencia

Gyomaendrődön nem volt előzménye a tudományos igényű tanácskozásoknak, így a 2004-ben megrendezett első néprajzi konferencia úttörő munkát végzett. Az Endrődi Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény, valamint a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke között kialakult gyümölcsöző szakmai kapcsolat egyik fontos produktuma a gyomaendrődi tanácskozássorozat elindítása és folyamatos működtetése. A szervezésben Ujváry Zoltán professzor emeritus, a tanácskozások fővédnöke, Bartha Elek tanszékvezető egyetemi tanár és Dénes Zoltán egyetemi docens óriási segítséget nyújtottak. A konferencia rendszeresen áprilisban – a Béla névnaphoz legközelebb eső szombaton – tartja tanácskozását a gyomaendrődi Közösségi Ház nagytermében. A tanácskozás napján az Endrődi Tájházban időszaki kiállítás nyílik, témájában igazodva a konferencia programjához.

Most tekintsük vissza időrendben az öt év tanácskozásaira!

1. 2004-ben *Szakraális kisémlékek Békés megyében* címmel időszaki kiállítás nyílt a gyomaendrődi múzeumban, mely bemutatta Békés megye jellegzetes házi vallási tárgyait. A kiállítást Ujváry Zoltán nyitotta meg. A nap második felében *Szakraális emlékek* címmel, Ujváry Zoltán elnökle mellett értékes előadásokat hallhattunk Szalay Emőke muzeológustól, Gecse Annabella néprajzkutatótól és Dénes Zoltán egyetemi docenstől.

2. 2005-ben *Iskolatörténeti kiállítást* nyitott meg a tájházban E. Szabó Zoltán főiskolai tanár. A délutáni konferencia ugyancsak *Iskolatörténet* címmel, Bartha Elek elnökletével folyt. Az előadók Dénes Zoltán egyetemi docens, Szablyár Péter helytörténész, Márton Gábor tanár és Szonda István néprajzkutató voltak.

3. 2006-ban a Gyomaendrődi Múzeumi Napok keretében tartottuk konferenciánkat. A rendezvénysorozat a Tájházszövetség Dél-alföldi Régiójának Találkozójával kezdődött Füzes Endre, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója és Szablyár Péter, a Tájházszövetség ügyvezető elnöke elnökletével. A találkozón Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megye tájházai képviseltették magukat és vitatták meg aktuális problémáikat. A második napon nyílt meg a tájház udvarán kialakított szabadtéri kiállítás, mely a lovonatású mezőgazdasági eszközöket mutatta be. A kiállítást megnyitotta: Cservenyák László, a Szatmári Múzeum igazgatója. A helytörténeti gyűjtemény egyik szobájában *Háborús emlékek* címmel időszaki kiállítás nyílt, melyet Zakar Péter történész ajánlott az érdeklődők figyelmébe.

Gecse Annabella az előadását tartja a 2007. évi konferencián

A konferencia a *Háborús emlékek* témakörében, Dénes Zoltán egyetemi docens elnököletével zajlott. Az előadók Zakar Péter történész, Kész Barnabás történész, néprajzos PhD-hallgató, Nagy László néprajzkutató és Dénes Zoltán voltak.

4. 2007-ben az időszaki kiállítás *Endrődi szőttesek* címmel nyílt a tájház szobáiban, bemutatva településünk és a környező falvak háziszőttes kincseit. A kiállítást Balogné Horváth Terézia, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott munkatársa nyitotta meg. A konferencia *Paraszti textiliák* címmel, Keményfi Róbert egyetemi docens elnököletével ülésezett. Előadóink Balogné Horváth Terézia kandidátus, Pásztor Ágota néprajzkutató PhD-hallgató, Gecse Annabella néprajzkutató, Csete Gyula néprajzkutató, B. Szűcs Irén néprajzkutató és Kiri Edit néprajzos egyetemi hallgató voltak.

5. 2008-ban *Vendéglátás* címmel nyílt ételkiállítás a tájházban, mely bemutatta Gyomaendrőd és a környező tanyavilág hagyományos ételeit. A kiállítást Ujváry Zoltán nyitotta meg. A délutáni konferencia ugyancsak *Vendéglátás* címmel ülésezett. Ennek elnöki tisztét Lovas Kiss Antal egyetemi adjunktus töltötte be. T. Bereczki Ibolya, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese a skanzen vendéglátó programjairól számolt be előadásában. Nagy Molnár Miklós, a Györffy István Nagykun Múzeum igazgatója előadásában az Alföldön használatban lévő cserépfazekak típusairól és elterjedéséről szólt. A Békés megyei csárdák hálózatáról Szabó Ferenc nyugalmazott megyei múzeumigazgató és a Kondorosi Csárda Múzeum megújulásáról Szonda István néprajzkutató tartotta meg előadását.

Fiatal Néprajzkutatók és Kulturális Antropológia Szakos Hallgatók V. Konferenciája

(Topolya, 2008. szeptember 20.)

Ötödik alkalommal került megrendezésre a konferencia, melynek évek óta a közép-bácskai kisváros, Topolya ad otthont. Az egykori Kray-kastély napjainkban a városi múzeum székhelye. A gondosan helyreállított épület Harkai Imre műépítész, néprajzi szakíró rekonstrukciós tevékenységét dicséri. A rendezvény kezdete előtt a résztvevők kis csoportja leróta kegyeletét a város nyugati temetőjében Harkai Imre, Borús Rózsa és Tóth Ferenc elhunyt néprajzkutatók sírjánál.

A konferencián néprajzi, antropológiai, történeti, művelődéstörténeti és művészettörténeti előadások hangoztak el. Meglehetősen feszített időkerettel gazdálkodhatunk a levezető elnökök, mert öt blokkban húsz előadás megtartására került sor.

Az első blokkban Klamár Sára a magyarkanizsai Szent Örzőangyalok-templomának vitrázsairól tartott előadást. Az ikonográfiai értelmezésen túl azt vizsgálta, hogy milyen érzelmi kötődés mutatható ki, a templomba járó korcsoportok hogyan kötődnek az üvegképekhez. Kothencz Kelemen a délvidéki különös házasságokról beszélt. A Kalocsai Érseki Levéltár anyagából válogatott érdekes eseteket. A 19–20. századból hozott vadházassági példákat. Kovács Zsuzsa az ipar megtelepülését és átalakító hatását mutatta be egy 20. századi Zala megyei olajos falu példáján. Szügyi Ferenc egy újjáéledő hagyomány első példáit mutatta be: az új zentai napsugaras oromzatokat. Silling Léda az egykori bácskai vásárok világát tárta fel a korabeli sajtót szemlélő előadásában. A blokk végén Kovacsev Ninkov Olga a száz éve született Nagyapáti Kukac Péter, topolyai naiv festő életéről és alkotásairól beszélt. Kiemelte, hogy a kevésbé ismert művész több figyelmet érdemelne művészként és forrásként egyaránt. Utóbbi megjegyzését arra érte az előadó, hogy a képek a két világháború közötti Topolya környéki paraszti élet valóságához igen sok adalékot mutatnak fel.

A második blokkban Faár Tamara nyitotta meg az előadások sorát. A korábbi évekhez hasonlóan most is a szabadkai mozik világával, jelesen a század eleji filmszínházak hirdetéseivel foglalkozott. Losoncz Márk *Eliade és a vallásfenomenológia, kritikai olvasat* címmel tartott előadást. Kónya Bence pedig a druidák társadalmi szerepéről beszélt a korakeresztény Ír-szigeten. Eke István az ókori kelták temetkezési áldozatait mutatta be két zalai sírlelet kapcsán. Lovász Gabriella a török hódoltság kori idegen etnikumok paleopatológijáról beszélt három észak-bácskai régészeti lelőhely csontanyagának vizsgálata alapján.

A harmadik blokk előadásait Szügyi Judit kezdte *Székrenyben őrzött emberöltők* címmel. A gombosi Rumi Mária viseletanyagát mutatta be igen szemléletesen, hiszen az előadásra magára öltötte a viseletdarabokat. Kovács Henrik *Ritus és tánc* címmel tartott előadást, amelyben a táncnak a fizikai és szellemi állapotra gyakorolt hatásait vizsgálta. Kisimre Szerda Anna Doroszló táncalkalmait és táncrendjét tekintette át előadásában. Hagyomány, hogy a KMV-re (a Középiszkolások Művészeti Vetélkedője) készült és díjazott néprajzi dolgozatok is elhangzanak a konferencián. Guzsvány Szandra a kupuszinai lakodalmat mutatta be, igen szép képanyag kíséretében. Nagy Abonyi Emese szintén a KMV díjazottja. Előadásában a Zenta környéki gyógynövények használatát mutatta be.

A konferencia negyedik blokkja külön címet viselt: *Kutatási tervek és stratégiák*. Két témaköre volt: 1. *Interetnikus kapcsolatok kutatása* és 2. *Tájházkutatás – Házkutatás*. Az első pont témaköre egy regionális, több országra kiterjedő kérdőíves kutatás lehetősége. Ennek a munkának nem titkolt célja egy régiós néprajzi atlasz megvalósítása, mely területileg lefedné Dél-Magyarország, Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megyék határ menti övezetét, a romániai Bánság nyugati felét és a szerbiai Vajdaságot. A kérdőívek kérdéscsoportjai az identitás köré szerveződve vizsgálják az említett tájak népi kultúráját és a kultúrák kapcsolathálóját. A második pont két részeredményt hozó projektum tanulságainak a megvitatása volt. A bajsai tájház és a pacséri mesterségek házának inventarizációja kapcsán tapasztaltaknak a további hasznosíthatóságáról esett szó.

A topolyai konferenciának voltak hagyományos elemei, hiszen továbbra is fórumként működött. A fiatal értelmiségiek számot adhattak kutatásaikról és kapcsolatokat építhettek, ismerkedhettek egymással. Új elem volt a kutatási tervek és stratégiák áttekintése és számbavétele, ami kétségtelenül mutat egyfajta közös munkára való ösztönzést a Kiss Lajos Néprajzi Társaság részéről.

Kothencz Kelemen az előadását tartja
(Fotó: Klamár Zoltán)

KLAMÁR ZOLTÁN

A Magyarországi Tájházak Szövetsége VI. Országos Találkozója

(Szenna, 2008. október 2–5.)

A Tájházsövetség VI. Országos Találkozásának a fennállása 30. évfordulóját ünneplő szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény adott otthont 2008. október 2–5. között. Az országos találkozó a szövetség legnagyobb rendezvénye. Az első Noszvajon, a második Jósmafőn, a harmadikat Ócsán, a negyediket Hosszúpályiban, az ötödiket Mecseknádasdon rendeztük. Ezek a találkozók egy szakmai nappól, egy autóbussos szakmai kirándulásból és egy fakultatív programokat tartalmazó nappól állnak, közben alkalom nyílik a személyes szakmai kapcsolatok kiépítésére-ápolására.

Október 2-án – csütörtökön – délután kezdtek gyülekezni a résztvevők, az esti közös vacsoránál már ötvenen ülték körül a szennai vendéglő asztalait.

Október 3-án a szennai sportszernak erre az alkalomra átrendezett nagytermében Füzes Endre tiszteletbeli elnök bevezető szavaival megkezdődött az emlékülés, illetve a VI. Országos Találkozó. A 66 regisztrált résztvevőt és a vendégeket – megkülön-

böztetett szeretettel a határainkon túlról érkezettek – T. Bereczki Ibolya elnök (Tájházzövetség), Gelencsér Attila elnök (Somogy Megyei Közgyűlés) és Salamon Gyula polgármester (Szenna) köszöntötte.

Az előadások első blokkja a 30. évfordulót köszöntötte. Ebben Költő László (megyei múzeumigazgató, Kaposvár) *A szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény helye és szerepe a megyei múzeumi szervezetben*, majd Knézy Judit (a gyűjtemény létrehozásának néprajzi szakértője) *Tudományos kutatás és gyakorlat a Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény létrehozásában és működtetésében* című előadását Lőrinczné Balogh Krisztina (építész) *L. Szabó Tünde építész hagyatéka* című szakmai-életrajzi visszaemlékezése követte.

A kávészünet után Szigetvári György (építész, a SOMOGYTERV egykori igazgatója) *Gondolatok a szabadtéri gyűjtemény születéséről* című személyes hangvételű, szenvedélyes előadása következett, melyet Imrő Judit (néprajzkutató, gyűjteményvezető) *A Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény fejlesztési lehetőségei* című előadása követte. Kovácsné Kiss Zita *Pályázati lehetőségek az épített örökség megóvása területén* címmel hívta fel a figyelmet az elkövetkező időszak pályázati lehetőségeire.

A szünet alatt a felfrissülés mellett alkalma volt a résztvevőknek Nagy Lóránd erdélyi fotóinak, illetve a szennaiak erre az alkalomra berendezett kis néprajzi kiállításának megtekintésére. Sokan tanulmányozták a hazai tájházakat bemutató posztereket.

Délben kezdődött meg Schneider Márta kulturális szakállamtitkár (Oktatási és Kulturális Minisztérium) sajtótájékoztatója *Megújuló szabadtéri múzeumok és tájházak a Reneszánsz évben* címmel. Tájékoztatója után Horváth Attiláné a Fertő menti tájházak, Schill Tamás pedig Dunapataj–Harta–Dunaszentbenedek tájházainak összefoglalásáról, illetve a „Tájházak a közösségért” támogatási pályázatban elért eredményeiről adott fotókkal illusztrált tájékoztatást.

A közeli étteremben elfogyasztott közös ebéd fénypontja a 30. évfordulót köszöntő hatalmas csokoládétorta volt 30 szál gyertyával, melyet a szakállamtitkár aszszony vágott meg, majd szétosztották a megjelentek között.

Az előadások második blokkja *A szabadtéri múzeumok és tájházak megújulási lehetőségei a 21. század első évtizedeiben* téma köré csoportosult. Cseri Miklós (a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója) *Tájházak és szabadtéri múzeumok a 21. század elején* című előadását T. Bereczki Ibolya (az SZNM főigazgató-helyettese) *Rejtőzködő kincseink – Időszaki kiállítások a tájházakban* című áttekintése követte. Szablyár Péter a „Tájházak a közösségért” pályázat tapasztalatait foglalta össze. Ezt követően – kellemes délutáni napsütésben – a résztvevők sétát tettek a Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményben Imrő Judit szakvezetésével.

Visszatérve a Sportsarnokba, a határokon túli tájházak bemutatkozása következett (Raj Rozália, Danter Izabella, Kéri Gáspár, Duba tájház) színvonalas, szépen illusztrált anyagokkal. A határainkon túli magyar tájházak képviselőinek jelenlétét a Szülőföld Alap támogatása tette lehetővé.

A közösen elfogyasztott vacsora után visszasétáltunk a szennai református templomba, amelyet Gueth Péter lelkész mutatott be, majd a kaposvári Vikár Kórus adott hangversenyt Ludmány Géza vezetésével. A hangverseny után a Sportsarnokban a hazai tájházak mutatkoztak be, majd Kanalas Éva énekesnő adott ízelítőt repertoárjából, amely nem nélkülözte a népzenei elemeket.

Október 4-én, zuhogó esőben indultunk az egész napos szakmai tanulmányútra. Az első állomás az andocsi kegytemplom és Mária Múzeum volt, majd folytattuk utunkat a Karádi Tájházbá, ahol Posza Gyöngyi mutatta be a gyűjteményt. Ekkor már

elállt az eső. A Buzsáki Tájház az idegenforgalmat fokozottabban szolgáló tájház példáját mutatta. A táskai védett pincsort Gyanó Szilvia vezetésével jártuk be, majd a jól megérdemelt ebéd következett a Lóki Csárdában, amely aznap nyerte el a Balaton legjobb vendéglője címet – megérdemelten! A következő állomás a meglehetősen hányatott sorsát tükröző Balatonszentgyörgyi Tájház volt. A Vörsei Tájházban a Balatoni Nemzeti Park képviselőjében Magyar Gabriella és Vidák Tünde – a Marcali Múzeum néprajzkutatója – fogadta a csoportot. A Mesztegyői Faluházban Kövesdi Pálné adott tájékoztatást, ismertette a ház történetét, jelenének problémáit.

A Szennán elfogyasztott vacsora után a helyi hagyományápoló csoportok mutatkoztak be a Sportcsarnokban. Fellépett a Rozmaring Nyugdíjas Egyesület énekkara, a Zselic Művészeti Iskola néptáncscsoportja és citerazenekara.

A VI. Országos Találkozó végén Páll István – a Sóstói Múzeumfalú igazgatója – bejelentette, hogy 2009-ben szívesen látják a VII. Országos Találkozó résztvevőit a 30 éves fennállását ünneplő múzeumfaluban.

A VI. Országos Találkozó sikeres megrendezéséhez nagymértékben hozzájárult a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, különösen Kapitány Orsolya és munkatársai, valamint Szenna község vezetői és lakosai, amelyért ezúton is köszönetet mondunk.

SZABLYÁR PÉTER

A PAP a nép lelki pásztor. Hivatása eredményes betöltésének feltétele a magyarság lelki alkatának, érzés- és gondolatvilágának ismerete, a magyar néplelek megértése és szeretete. A paplak polca régóta vár már egy olyan műre, amilyen a **MAGYARSÁG NÉPRAJZA**.

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Faluforduló a Néprajzi Múzeumban

(Budapest, 2007–2008)

A Néprajzi Múzeum egy új programsorozatot indított 2007-ben *Faluforduló* címmel. A sorozat megálmodóinak elképzelése szerint egy-egy magyarországi település bemutatkozási lehetőséget kap a múzeumban egy egész napos rendezvény keretein belül. Ezt egészíti ki a településről, vagy annak egy jellemző vonásáról készített kiállítás. Az elmúlt két esztendőben négy „falu fordult meg”: Tahitótfalu, Csömör, Tura és Tinnye. A múzeumon belül a rendezvény gazdája a Magyar Főosztály.

Az ötletben ott rejlett az a gondolat is, hogy egy kicsit közelebb hozza magához a múzeum a településeket, mivel ott jobbra „csak” tárgyak kapcsán vagy fotókon jelenik meg egy-egy falu. Ez a fajta esemény nem előzmény nélkül született meg, ugyanis a 2005-ös Néprajzi Múzeum Napja az egyik akkori kiállításához kapcsolódott, nevezetesen a *Boldog/képek* címet viselőhöz, és ez alkalommal a település is bemutatkozott a színpadokon és az előadótermekben – mondhatjuk sikeresen.*

Maga a rendezvény több dolgot is felkínál a muzeológusoknak és az érdeklődőknek egyaránt. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy e komplex program több síkon mozog, mivel az eredeti elképzelés szerint egy falu egy fesztiválszerű programját hozza és mutatja be Budapesten. Ez tulajdonképpen a napjainkban virágkorát élő „település-öndefiníció”, vagy másképpen: támpontkeresés a múltban. Számos ilyen van, például a falunap, böllérversenyt, tarhonyafesztivál, szüreti vigadalom, pásztortalálkozó, Márton napi mulatság stb., amely akár mélyebb gyökérrel is rendelkezik vagy napjainkban kreálta magának az adott település. Ez tehát egy ilyen összetevője az eseménynek, amelyet némi segítséggel megvalósítanak a Néprajzi Múzeumban, de ehhez kapcsolódhat a másik megközelítése a dolognak, mégpedig egy kutatás, amelynek keretein belül ezt az önmeghatározást vizsgálhatják a muzeológusok, vagy az adott településen végezhetnek tárgyi gyűjtéseket is a „ma dokumentálása” céljából. Ez, kiegészülve a múzeumban található tárgyakkal, egy kiállítás összeállítását is eredményezi, amely a *Faluforduló* napjának elmúltával néhány hónapra még „itt tartja” a települést. A szakmai érdeklődést különböző előadások, filmvetítések is szolgálhatják.

Ezeket a lehetőségeket a négy település kapcsán nem egyformán valósították meg. Azt is mondhatjuk, hogy a programsorozat kialakuló stádiumában volt és ezek után rajzolódik ki a folytatása. Az első eseményen kimondottan a fesztiválon volt a hangsúly, a csömöri rendezvény háttérben egy kutatás is elkezdődött. Tura – mely pár éve már nem falu – esetében a kiállítás nagyobb teret kapott, a tinnyi programon az igen sokszínű jelenkori társadalmi kép bemutatására vállalkoztak a helyiek. Mindközben egy újabb közös vonás kötötte össze a bemutatkozó településeket, ugyanis mind a négy főváros környéki, mondhatni a budapesti agglomeráció része.

* Az erről készített beszámólót lásd a *Néprajzi Hírek* 2005. 3–4. számának a 49–50. oldalain. A *Faluforduló* első két rendezvényéről kis hírben már beszámolt folyóiratunk (2007. 3–4. 141. old.).

A sorozat 2007. június 3-án indult a tahitótfalui *Eperfesztivállal*. A múltat idézve néhányan kofahajókkal, majd a Duna-partról szekerekkel hozták az epret a múzeumba, ahol a látogatók ezt a gyümölcsöt lekvár formájában is megkóstolhatták, de a nap folyamán számos más program is a földieper körül forgott, mint például a kamarakiállítás is (*Kedvenc földim, az eper. Az epertermesztés régi és új hagyományai Tahitótfalun*), és a megjelentek hallhattak szakmai előadást, illetve beszélgetést is a Szentendrei-szigeten folytatott korábbi kutatásokról. Még az év november 17-én került sor a *Lakodalom és szüret* elnevezésű csömöri bemutatkozásra. Mint ahogy a cím is utal rá, erre a két, igen gazdag hagyományokkal bíró eseményre helyezték a hangsúlyt ezen a napon: a lakodalmi mozzanatok felelevenítése mellett szüreti játékokat is láthattak az érdeklődők. Az idekapcsolódó *Ünnepek és hétköznapok Csömörön* címet viselő tárlaton egyrészt a település fesztiválfaluként, kiemelkedő ünnepeinek bemutatásával, folklórhagyományainak ápolásával jelent meg, másrészt a múzeum és a napjainkban folyó tárgygyűjtések anyagán keresztül mutatta be a települést. 2008. június 7-én a turai vásár „költözött” a Néprajzi Múzeumba. Az idelátogatók láthattak Galga menti táncokat és turai viseleteket, az épület belső udvarában jellegzetes ételeket kóstolhattak, megismerkedhettek a helyi népművészet remekeivel, de volt etnomozi, könyvbemutató (Unger Balázs: *Galga menti vonósbandák. Hagyományok Háza, Bp.*, megjelenés alatt), a turai hímzésekről Varga Marianna és Seres Tünde beszélt, majd négy egykori érintett mesélt a „vasutashagyományokról”. A kiállítás (*Turai utazás múlt és jelen között*) a Néprajzi Múzeumban és a helyi múzeumban őrzött tárgyak, fotók és hangfelvételek segítségével mutatta be a települést, kiemelt szerepet kapott a viselet, a hímzés, de arra a kérdésre is választ kaphattak a látogatók, hogy az elmúlt száz esztendőben hogyan változott meg itt a lakodalom. A többihez képest visszafogottabb – de nem mondhatni, hogy jobb vagy rosszabb – volt a tinnyei faluforduló. A közönség láthatott bábtáncoltató betlehemezést és más bábjátékokat, de volt koncert, valamint régi családokról, kúriákról, temetőkről szóló előadások is elhangzottak. A programhoz kötődő tárlat egy fotókiállítás volt *Tinnyei temetők* címmel. Ez annak apropóján jött létre, hogy a település hét temetővel is rendelkezik. Ezek bemutatásával kirajzolódnak például Tinnye vallási, kulturális sajátosságai és sokszínűsége.

A *Falufordulót* több szempontból is értheti kritika, azonban jó néhány pozitívumot is el lehet mondani az eddigiek alapján. A program és a kiállítás segítségével a települések jellemző néprajzi vonásai előtérbe kerültek és az érdeklődők megismerhették ezeket. Ehhez „leporolódtak” a múzeumi anyagok, illetve újak is bekerültek a gyűjteményekbe. Egy ilyen jellegű munka során lehetőség van – Fél Edit egykori ötlete alapján – „megszólatatni” régi múzeumi tárgyakat új gyűjtésekkel. A rendezvények minden esetben jó hangulatban zajlottak, a településekről sokan jöttek és a kialakult kapcsolat meg is maradt velük. Ezt mindenképpen kamatoztatni lehet a jövőben.

MÁTÉ GYÖRGY

Régi és mai turai hímzések nyomában a személyiségek jegyében*

A palócság legdélebbi részeként tartjuk számon Aszód vidékét. Az itteni lakosság szellemi és tárgyi népművészete köréből kiemelkedik Tura, amely sok hasonlóságot mutat a boldogiai és a galgahévíziei népművészetével.

Turán a századfordulón több ízben megjelent népdalgyűjtő útjain Bartók Béla, majd a későbbiekben a Galga vidékén többször járt Kodály Zoltán is. Az 1920-as évektől fölfigyelt a turai viselet és hímzés szépségére Györffy István, Viski Károly, Gönyey Sándor, Palotay Gertrúd, Fél Edit, akik számos viseletfényképet készítettek a Galga-vidék „fővárosáról”, Turáról.

A Néprajzi Múzeum Textilgyűjteményének és Fényképtárának tanulmányozása során megállapítható, hogy a 19. század elején feltehetően az aszódi és a hatvani fényképeszek műtermében is számos fotó készült.

1929-ben Palotay Gertrúd egy lakodalmat fotózott végig. Györffy István 1934-ben készült felvételei viselettörténeti szempontból különösen jelentősek. Ezeket egészítik ki az adott időszakban Boldogon és Galgahévízen készült fényképek is. Fél Edit 1937-ben megjelent igen értékes tanulmánya az 1860–1937 közötti időszakban mutatja be a turai viselet fejlődését, változását. Az egyes ruhadarabok tárgyszerű felsorolása mellett három emberöltő viseletét ismerteti (1860–1890, 1890–1917, 1917–1937), az egymás mellett élő nagymama, anya és lánya, valamint a hozzájuk szorosan tartozó családtagok, gyermekek és férfiak öltözetét.

A 19. század második felében a házivászonnak jelentős szerepe volt az öltözködésben. A férfiak télen-nyáron hatszeles, bő vászongatyában jártak.

Az 1890-es években az asszonyok ruhája még tiszta vászon (féling, pendely, alsószoknya, kötény), a felsőszoknya kékfestő vagy valamilyen olcsóbb szövet, selyem volt. A menyecskék ünnepen már viselték fejükön, ill. nyakukon a boldogi varrott kendőket.

Az 1900-as évektől a piacozás, a vasútnál történő elhelyezkedés lényegesen jobb anyagi körülményeket biztosított, s ez természetesen öltözködésükön is meglátszott. A házivászon használata az első világháború után szinte kizárólag a háztartási textiliákra korlátozódott.

A turai női viseletre a századfordulótól a gazdagon hímzett fehér fejrevaló és nyakbavaló kendő volt a jellemző, az utóbbinak tündöklő fehérségét a vállon egy-egy pirossal kivarrt tulipán emelte ki, „hogyan jobban hozzáessen az archoz”. A varrott kendőt úgy vették fel, hogy sarka hátul a pruszlik közepéig ért, a pruszlik ezüst csipkéjéhez díszesen kivarrt sarkát tűzték, a két kerek farkot a szoknyán terítették szét.

A fehér varrott nyakbavaló kendő az 1890-es évektől hozzátartozott a máriáslányok, menyasszonyok ruhatárához; a nagylányok, menyecskék „második legünnepőbb öltözetének” számított. Általában karácsony, húsvét, pünkösöd második napján, farsang vasárnapján és minden hónap első vasárnapján a templomban viselték. Nyáron a bőujjas gyolcs ingvállhoz, ezüstcsipkével díszített fekete-zöld-kék virágos selyembrokát vagy atlaszselyem pruszlikokhoz, télen a kék-lila-zöld selyem bujkákhoz

* A 2008. június 7-én a Néprajzi Múzeumban a *Faluforduló* keretében megtartott előadás kiegészített változata.

hordták. A színes rojtos nyakbavaló selyemkendőket vasárnap és jeles ünnepeken viselték. A menyecskék öltözetét sajátos, nagy, félköríves formájú arany- és ezüstcsipkés virágos brokátfeketé egészítette ki templomba menet fehér hímzett fejrevaló kendővel.

A menyasszonyok öltözete az 1910-es évektől tiszta fehér gyolcsból, az ingváll és a fehér varrott nyakbavaló kendő különlegesen finom anyagból volt.

Általános szokás volt ekkor, hogy a szülők a 12–14 éves máriáslány részére úgy szabták ruhájukat, hogy az majd menyasszonyi ruhául – s ha egyszer majd eljön annak az ideje – halálra valónak is megfeleljen.

A Néprajzi Múzeum textilgyűjteményében található Sára Józsefné Lajos Ilona (1895–1973) máriáslányként már viselt teljes menyasszonyi öltözete, melyet számos kiállításon bemutatnak (gyűjtötte: Kresz Mária).

A női viseletben az ingváll mellett új ruhadarab terjedt el, a bujka (női blúz). Ez eleinte szövétből készült és az ingváll felett viselték blúz gyanánt, mely fölé nyakra való, kis hímzett kendőt kötöttek. Majd az 1910-es évektől fokozatosan ingváll helyett is viselték virágos selyemből, szövétből, gyolcsból, amelyet hímzéssel is díszítettek. Nagy hidegben a menyasszonyi ingváll helyett fehér selyembujkát is viseltek.

Az 1920-as évektől a bujkákhoz mind kisebb és kisebb kendőt kötöttek, de felvehették már kendő nélkül is.

Az alsósoknyák száma szaporodott, szélét piros posztóval szegték fel, a felső szoknya rövidült, vonalában követve a palóc szoknyák felöltési módját. Kötényük kékfestő, fekete klott. Lakodalomban a főzésben segítők fehér hímzett szakácskát viselnek mind a mai napig.

Az első világháború előtt a legények fekete ellenzős posztó nadrágot hordtak cingombos mellénnyel, bőujjas fehér, piros-kék hímzéssel kivarrott gyolcsinggel. A két világháború között elterjedt vasutas egyenruhára emlékeztető öltözetüket, a városi divatot követve, az 1950-es években hagyták el.

Az asszonyok-lányok az 1950-es, 1960-as évekig megtartották nemesen egyszerű öltözetüket. Az 1960-as évek elején még láthatunk a menyasszony vállán hófehér, ropogósra keményített „slingölt szélű, varrott kendőt”.

Az újszülöttet keresztelőre vitelkor selyem nyakbavaló vagy fejrevaló kendővel takarták le, ami fölé a „varrott kendő” került. Az idősebb asszonyok halotti ruhájához is hozzátartozott a fehér varrott kendő. A halottnak a szemét takarták be hímzett kendővel, de a sírba nem adták vele, sajnálták. Régebben, ha fiatalasszony halt meg, menyecske társai fehér varrott kendőbe öltözve kísérték ki a temetőbe.

Tura – akkor még – község társadalmi-kulturális életének fejlődésében új szakaszt jelentett 1935. október 1-jén Kovács László kántortanító kinevezése, aki őszintén küzdött a hagyományok felkutatásáért, megőrzéséért és helyes alkalmazásáért. Számára a színpadi produkciók nem „idegenforgalmi önmotogató”, hanem nevelő hatásával azt igyekeztek bizonyítani, hogy a parasztságot gazdasági és kulturális téren felemeljék (Asztalos István: *Egy falusi népművelő élete és munkássága*. Vác, 1967).

Kovács László a fiatalok kérésére megszervezte a faluban az akkori idők hivatalosan elfogadott együttesét, a Gyöngyösbokrétát, melynek hitelesítésében a néprajzkutatók közül Fél Edit, Volly István, K. Kovács László, Gönyey Sándor vettek részt. Sára Józsefné a Gyöngyösbokréta megalakulásától mint öltöztető jelen volt, és minden újtukra elkísérte a szereplőket, akik a színpadon a saját ruhájukban léptek fel. Erről Pálfi Csaba: *A Gyöngyösbokréta története* című tanulmányában emlékezik meg (*Táncudományi tanulmányok 1969–1970*, Budapest, 115–162.).

böztetett szeretettel a határainkon túlról érkezettek – T. Bereczki Ibolya elnök (Tájházsövetség), Gelencsér Attila elnök (Somogy Megyei Közgyűlés) és Salamon Gyula polgármester (Szenna) köszöntötte.

Az előadások első blokkja a 30. évfordulót köszöntötte. Ebben Költő László (megyei múzeumigazgató, Kaposvár) *A szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény helye és szerepe a megyei múzeumi szervezetben*, majd Knézy Judit (a gyűjtemény létrehozásának néprajzi szakértője) *Tudományos kutatás és gyakorlat a Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény létrehozásában és működtetésében* című előadását Lőrinczné Balogh Krisztina (építész) *L. Szabó Tünde építész hagyatéka* című szakmai-életrajzi visszaemlékezése követte.

A kávészünet után Szigetvári György (építész, a SOMOGYTERV egykori igazgatója) *Gondolatok a szabadtéri gyűjtemény születéséről* című személyes hangvételű, szenvedélyes előadása következett, melyet Imrő Judit (néprajzkutató, gyűjteményvezető) *A Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény fejlesztési lehetőségei* című előadása követte. Kovácsné Kiss Zita *Pályázati lehetőségek az épített örökség megóvása területén* címmel hívta fel a figyelmet az elkövetkező időszak pályázati lehetőségeire.

A szünet alatt a felfrissülés mellett alkalma volt a résztvevőknek Nagy Lóránd erdélyi fotóinak, illetve a szennaiak erre az alkalomra berendezett kis néprajzi kiállításának megtekintésére. Sokan tanulmányozták a hazai tájházakat bemutató posztereket.

Délben kezdődött meg Schneider Márta kulturális szakállamtitkár (Oktatási és Kulturális Minisztérium) sajtótájékoztatója *Megújuló szabadtéri múzeumok és tájházak a Reneszánsz évben* címmel. Tájékoztatója után Horváth Attiláné a Fertő menti tájházak, Schill Tamás pedig Dunapataj–Harta–Dunaszentbenedek tájházainak összefogásáról, illetve a „Tájházak a közösségért” támogatási pályázatban elért eredményeiről adott fotókkal illusztrált tájékoztatást.

A közeli étteremben elfogyasztott közös ebéd fénypontja a 30. évfordulót köszöntő hatalmas csokoládétorta volt 30 szál gyertyával, melyet a szakállamtitkár aszszony vágott meg, majd szétosztották a megjelentek között.

Az előadások második blokkja *A szabadtéri múzeumok és tájházak megújulási lehetőségei a 21. század első évtizedeiben* téma köré csoportosult. Cseri Miklós (a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója) *Tájházak és szabadtéri múzeumok a 21. század elején* című előadását T. Bereczki Ibolya (az SZNM főigazgató-helyettese) *Rejtőzködő kincseink – Időszaki kiállítások a tájházakban* című áttekintése követte. Szabylár Péter a „Tájházak a közösségért” pályázat tapasztalatait foglalta össze. Ezt követően – kellemes délutáni napsütésben – a résztvevők sétát tettek a Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményben Imrő Judit szakvezetésével.

Visszatérve a Sportszarnokba, a határokon túli tájházak bemutatkozása következett (Raj Rozália, Danter Izabella, Kéri Gáspár, Duba tájház) színvonalas, szépen illusztrált anyagokkal. A határainkon túli magyar tájházak képviselőinek jelenlétét a Szülőföld Alap támogatása tette lehetővé.

A közösen elfogyasztott vacsora után visszasétáltunk a szennai református templomba, amelyet Gueth Péter lelkész mutatott be, majd a kaposvári Vikár Kórus adott hangversenyt Ludmány Géza vezetésével. A hangverseny után a Sportszarnokban a hazai tájházak mutatkoztak be, majd Kanalas Éva énekesnő adott ízelítőt repertoárjából, amely nem nélkülözte a népzenei elemeket.

Október 4-én, zuhogó esőben indultunk az egész napos szakmai tanulmányútra. Az első állomás az andocsi kegytemplom és Mária Múzeum volt, majd folytattuk utunkat a Karádi Tájházba, ahol Posza Gyöngyi mutatta be a gyűjteményt. Ekkor már

elállt az eső. A Buzsáki Tájház az idegenforgalmat fokozottabban szolgáló tájház példáját mutatta. A táskai védett pincsort Gyanó Szilvia vezetésével jártuk be, majd a jól megérdemelt ebéd következett a Lóki Csárdában, amely aznap nyerte el a Balaton legjobb vendéglője címet – megérdemelten! A következő állomás a meglehetősen hányatott sorsát tükröző Balatonszentgyörgyi Tájház volt. A Vörsi Tájházban a Balatoni Nemzeti Park képviselőjében Magyar Gabriella és Vidák Tünde – a Marcali Múzeum néprajzkutatója – fogadta a csoportot. A Mesztegyői Faluházban Kövesdi Pálné adott tájékoztatást, ismertette a ház történetét, jelenének problémáit.

A Szennán elfogyasztott vacsora után a helyi hagyományápoló csoportok mutakoztak be a Sportsarnokban. Fellépett a Rozmaring Nyugdíjas Egyesület énekkara, a Zselic Művészeti Iskola néptáncscsoportja és citerazenekara.

A VI. Országos Találkozó végén Páll István – a Sóstói Múzeumfalú igazgatója – bejelentette, hogy 2009-ben szívesen látják a VII. Országos Találkozó résztvevőit a 30 éves fennállását ünneplő múzeumfaluban.

A VI. Országos Találkozó sikeres megrendezéséhez nagymértékben hozzájárult a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, különösen Kapitány Orsolya és munkatársai, valamint Szenna község vezetői és lakosai, amelyért ezúton is köszönetet mondunk.

SZABLYÁR PÉTER

A PÁP a nép lelki pásztor. Hivatása eredményes betöltésének feltétele a magyarság lelki alkatának, érzés- és gondolatvilágának ismerete, a magyar néplélek megértése és szeretete. A paplak polca régóta vár már egy olyan műre, amelyen a MAGYARSÁG NÉPRAJZA.

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Faluforduló a Néprajzi Múzeumban

(Budapest, 2007–2008)

A Néprajzi Múzeum egy új programsorozatot indított 2007-ben *Faluforduló* címmel. A sorozat megálmodóinak elképzelése szerint egy-egy magyarországi település bemutatkozási lehetőséget kap a múzeumban egy egész napos rendezvény keretein belül. Ezt egészíti ki a településtről, vagy annak egy jellemző vonásáról készített kiállítás. Az elmúlt két esztendőben négy „falu fordult meg”: Tahitótfalu, Csömör, Tura és Tinnye. A múzeumon belül a rendezvény gazdája a Magyar Főosztály.

Az ötletben ott rejlett az a gondolat is, hogy egy kicsit közelebb hozza magához a múzeum a településeket, mivel ott jobbra „csak” tárgyak kapcsán vagy fotókon jelenik meg egy-egy falu. Ez a fajta esemény nem előzmény nélkül született meg, ugyanis a 2005-ös Néprajzi Múzeum Napja az egyik akkori kiállításához kapcsolódott, nevezetesen a *Boldog/képek* címet viselőhöz, és ez alkalommal a település is bemutatkozott a színpadokon és az előadótérmegekben – mondhatjuk sikeresen.*

Maga a rendezvény több dolgot is felkínál a muzeológusoknak és az érdeklődőknek egyaránt. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy e komplex program több síkon mozog, mivel az eredeti elképzelés szerint egy falu egy fesztiválszerű programját hozza és mutatja be Budapesten. Ez tulajdonképpen a napjainkban virágkorát élő „település-öndefiníció”, vagy másképpen: támpontkeresés a múltban. Számos ilyen van, például a falunap, böllérversenyt, tarhonyafesztivál, szüreti vigadalom, pásztortalálkozó, Márton napi multság stb., amely akár mélyebb gyökérrel is rendelkezik vagy napjainkban kreálta magának az adott település. Ez tehát egy ilyen összetevője az eseménynek, amelyet némi segítséggel megvalósítanak a Néprajzi Múzeumban, de ehhez kapcsolódhat a másik megközelítése a dolognak, mégpedig egy kutatás, amelynek keretein belül ezt az önmeghatározást vizsgálhatják a muzeológusok, vagy az adott településen végezhetnek tárgyi gyűjtéseket is a „ma dokumentálása” céljából. Ez, kiegészülve a múzeumban található tárgyakkal, egy kiállítás összeállítását is eredményezi, amely a *Faluforduló* napjának elmúltával néhány hónapra még „itt tartja” a települést. A szakmai érdeklődést különböző előadások, filmvetítések is szolgálhatják.

Ezeket a lehetőségeket a négy település kapcsán nem egyformán valósították meg. Azt is mondhatjuk, hogy a programsorozat kialakuló stádiumában volt és ezek után rajzolódik ki a folytatása. Az első eseményen kimondottan a fesztiválon volt a hangsúly, a csömöri rendezvény háttérében egy kutatás is elkezdődött. Tura – mely pár éve már nem falu – esetében a kiállítás nagyobb teret kapott, a tinnyi programon az igen sokszínű jelenkori társadalmi kép bemutatására vállalkoztak a helyiek. Mindközben egy újabb közös vonás kötötte össze a bemutatkozó településeket, ugyanis mind a négy főváros környéki, mondhatni a budapesti agglomeráció része.

* Az erről készített beszámólót lásd a *Néprajzi Hírek* 2005. 3–4. számának a 49–50. oldalain. A *Faluforduló* első két rendezvényéről kis hírből már beszámolt folyóiratunk (2007. 3–4. 141. old.).

A sorozat 2007. június 3-án indult a tahitótfalui *Eperfesztivállal*. A múltat idézve néhányan kofahajókkal, majd a Duna-partról szekerekkel hozták az epret a múzeumba, ahol a látogatók ezt a gyümölcsöt lekvár formájában is megkóstolhatták, de a nap folyamán számos más program is a földieper körül forgott, mint például a kamarakiállítás is (*Kedvenc földim, az eper. Az epertermesztés régi és új hagyományai Tahitótfalun*), és a megjelentek hallhattak szakmai előadást, illetve beszélgetést is a Szentendrei-szigeten folytatott korábbi kutatásokról. Még az év november 17-én került sor a *Lakodalom és szüret* elnevezésű csömöri bemutatkozásra. Mint ahogy a cím is utal rá, erre a két, igen gazdag hagyományokkal bíró eseményre helyezték a hangsúlyt ezen a napon: a lakodalmi mozzanatok felelevenítése mellett szüreti játékokat is láthattak az érdeklődők. Az idekapcsolódó *Ünnepek és hétköznapok Csömörön* címet viselő tárlaton egyrészt a település fesztivállaluként, kiemelkedő ünnepeinek bemutatásával, folklórhagyományainak ápolásával jelent meg, másrészt a múzeum és a napjainkban folyó tárgygyűjtések anyagán keresztül mutatta be a települést. 2008. június 7-én a turai vásár „költözött” a Néprajzi Múzeumba. Az idelátogatók láthattak Galga menti táncokat és turai viseleteket, az épület belső udvarában jellegzetes ételeket kóstolhattak, megismerkedhettek a helyi népművészet remekeivel, de volt etnomozi, könyvbemutató (Unger Balázs: *Galga menti vonósbandák*. Hagyományok Háza, Bp., megjelenés alatt), a turai hímzésekről Varga Marianna és Seres Tünde beszélt, majd négy egykori érintett mesélt a „vasutashagyományokról”. A kiállítás (*Turai utazás múlt és jelen között*) a Néprajzi Múzeumban és a helyi múzeumban őrzött tárgyak, fotók és hangfelvételek segítségével mutatta be a települést, kiemelt szerepet kapott a viselet, a hímzés, de arra a kérdésre is választ kaphattak a látogatók, hogy az elmúlt száz esztendőben hogyan változott meg itt a lakodalom. A többihez képest visszafogottabb – de nem mondhatni, hogy jobb vagy rosszabb – volt a tinnyei faluforduló. A közönség láthatott bábtáncoltató betlehemezést és más bábjátékokat, de volt koncert, valamint régi családokról, kúriákról, temetőkről szóló előadások is elhangzottak. A programhoz kötődő tárlat egy fotókiállítás volt *Tinnyei temetők* címmel. Ez annak apropóján jött létre, hogy a település hét temetővel is rendelkezik. Ezek bemutatásával kirajzolódhatnak például Tinnye vallási, kulturális sajátosságai és sokszínűsége.

A *Falufordulót* több szempontból is értheti kritika, azonban jó néhány pozitívumot is el lehet mondani az eddigiek alapján. A program és a kiállítás segítségével a települések jellemző néprajzi vonásai előtérbe kerültek és az érdeklődők megismerhették ezeket. Ehhez „leporolódtak” a múzeumi anyagok, illetve újak is bekerültek a gyűjteményekbe. Egy ilyen jellegű munka során lehetőség van – Fél Edit egykori ötlete alapján – „megszólatatni” régi múzeumi tárgyakat új gyűjtésekkel. A rendezvények minden esetben jó hangulatban zajlottak, a településekről sokan jöttek és a kialakult kapcsolat meg is maradt velük. Ezt mindenképpen kamatoztatni lehet a jövőben.

MÁTÉ GYÖRGY

Régi és mai turai hímzések nyomában a személyiségek jegyében*

A palócság legdélebbi részeként tartjuk számon Aszód vidékét. Az itteni lakosság szellemi és tárgyi népművészete köréből kiemelkedik Tura, amely sok hasonlóságot mutat a boldogiai és a galgahévíziek népművészetével.

Turán a századfordulón több ízben megjelent népdalgyűjtő útjain Bartók Béla, majd a későbbiekben a Galga vidékén többször járt Kodály Zoltán is. Az 1920-as évektől fölfigyelt a turai viselet és hímzés szépségére Györffy István, Viski Károly, Gönyey Sándor, Palotay Gertrúd, Fél Edit, akik számos viseletfényképet készítettek a Galga-vidék „fővárosáról”, Turáról.

A Néprajzi Múzeum Textilgyűjteményének és Fényképtárának tanulmányozása során megállapítható, hogy a 19. század elején feltehetően az aszódi és a hatvani fényképezek műtermében is számos fotó készült.

1929-ben Palotay Gertrúd egy lakodalmat fotózott végig. Györffy István 1934-ben készült felvételei viselettörténeti szempontból különösen jelentősek. Ezeket egészítik ki az adott időszakban Boldogon és Galgahévízen készült fényképek is. Fél Edit 1937-ben megjelent igen értékes tanulmánya az 1860–1937 közötti időszakban mutatja be a turai viselet fejlődését, változását. Az egyes ruhadarabok tárgyszerű felsorolása mellett három emberöltő viseletét ismerteti (1860–1890, 1890–1917, 1917–1937), az egymás mellett élő nagyanya, anya és lánya, valamint a hozzájuk szorosan tartozó családtagok, gyermekek és férfiak öltözetét.

A 19. század második felében a házivászonnak jelentős szerepe volt az öltözködésben. A férfiak télen-nyáron hatszeles, bő vászongatyában jártak.

Az 1890-es években az asszonyok ruhája még tiszta vászon (féling, pendely, alsószoknya, kötény), a felsőszoknya kékfestő vagy valamilyen olcsóbb szövet, selyem volt. A menyecskék ünnepen már viselték fejükön, ill. nyakukon a boldogi varrott kendőket.

Az 1900-as évektől a piacozás, a vasútnál történő elhelyezkedés lényegesen jobb anyagi körülményeket biztosított, s ez természetesen öltözködésükön is meglátszott. A házivászon használata az első világháború után szinte kizárólag a háztartási textilákra korlátozódott.

A turai női viseletre a századfordulótól a gazdagon hímzett fehér fejrevaló és nyakbavaló kendő volt a jellemző, az utóbbinak tündöklő fehérségét a vállon egy-egy pirossal kivarrt tulipán emelte ki, „hogyan jobban hozzáessen az archoz”. A varrott kendőt úgy vették fel, hogy sarka hátul a pruszlik közepéig ért, a pruszlik ezüst csipkéjéhez díszesen kivarrt sarkát tűzték, a két kerek farkot a szoknyán terítették szét.

A fehér varrott nyakbavaló kendő az 1890-es évektől hozzátartozott a máriáslányok, menyasszonyok ruhatárához; a nagylányok, menyecskék „második legünnepőbb öltözetének” számított. Általában karácsony, húsvét, pünkösöd második napján, farsang vasárnapján és minden hónap első vasárnapján a templomban viselték. Nyáron a bőjjas gyolcs ingvállhoz, ezüstcsipkével díszített fekete-zöld-kék virágos selyembrokát vagy atlaszselyem pruszlikokhoz, télen a kék-lila-zöld selyem bujkákhoz

* A 2008. június 7-én a Néprajzi Múzeumban a *Faluforduló* keretében megtartott előadás kiegészített változata.

hordták. A színes rojtos nyakbavaló selyemkendőket vasárnap és jeles ünnepeken viselték. A menyecskék öltözetét sajátos, nagy, félköríves formájú arany- és ezüstcsipkés virágos brokátfékítő egészítette ki templomba menet fehér hímzett fejrevaló kendővel.

A menyasszonyok öltözete az 1910-es évektől tiszta fehér gyolcsból, az ingváll és a fehér varrott nyakbavaló kendő különlegesen finom anyagból volt.

Általános szokás volt ekkor, hogy a szülők a 12–14 éves máriaslány részére úgy szabták ruhájukat, hogy az majd menyasszonyi ruhául – s ha egyszer majd eljön annak az ideje – halálra valónak is megfeleljen.

A Néprajzi Múzeum textilgyűjteményében található Sára Józsefné Lajos Ilona (1895–1973) máriaslánként már viselt teljes menyasszonyi öltözete, melyet számos kiállításon bemutatattak (gyűjtötte: Kresz Mária).

A női viseletben az ingváll mellett új ruhadarab terjedt el, a bujka (női blúz). Ez eleinte szövorből készült és az ingváll felett viselték blúz gyanánt, mely fölül nyakra való, kis hímzett kendőt kötöttek. Majd az 1910-es évektől fokozatosan ingváll helyett is viselték virágos selyemből, szövorből, gyolcsból, amelyet hímzéssel is díszítettek. Nagy hidegben a menyasszonyi ingváll helyett fehér selyembujkát is viseltek.

Az 1920-as évektől a bujkákhoz mind kisebb és kisebb kendőt kötöttek, de felvehették már kendő nélkül is.

Az alsószoknyák száma szaporodott, szélét piros posztóval szegték fel, a felső szoknya rövidült, vonalában követve a palóc szoknyák felöltési módját. Kötényük kékfestő, fekete klott. Lakodalomban a főzésben segítők fehér hímzett szakácskát viselnek mind a mai napig.

Az első világháború előtt a legények fekete ellenzős posztó nadrágot hordtak cingombos mellénnyel, bőujjas fehér, piros-kék hímzéssel kivarrott gyolcsinggel. A két világháború között elterjedt vasutas egyenruhára emlékeztető öltözetüket, a városi divatot követve, az 1950-es években hagyták el.

Az asszonyok-lányok az 1950-es, 1960-as évekig megtartották nemesen egyszerű öltözetüket. Az 1960-as évek elején még láthatunk a menyasszony vállán hófehér, ropogósra keményített „slingölt szélű, varrott kendőt”.

Az újszülöttet keresztelőre vitelkor selyem nyakbavaló vagy fejrevaló kendővel takarták le, ami fölé a „varrott kendő” került. Az idősebb asszonyok halotti ruhájához is hozzátartozott a fehér varrott kendő. A halottnak a szemet takarták be hímzett kendővel, de a sirba nem adták vele, sajnálták. Régebben, ha fiatalasszony halt meg, menyecske társai fehér varrott kendőbe öltözve kísérték ki a temetőbe.

Tura – akkor még – község társadalmi-kulturális életének fejlődésében új szakaszt jelentett 1935. október 1-jén Kovács László kántortanító kinevezése, aki őszintén küzdött a hagyományok felkutatásáért, megőrzéséért és helyes alkalmazásáért. Számára a színpadi produkciók nem „idegenforgalmi önmutogatást”, hanem nevelő hatásával azt igyekeztek bizonyítani, hogy a parasztságot gazdasági és kulturális téren felemeljék (Asztalos István: *Egy falusi népművelő élete és munkássága*. Vác, 1967).

Kovács László a fiatalok kérésére megszervezte a faluban az akkori idők hivatalosan elfogadott együttesét, a Gyöngyösbokrétát, melynek hitelesítésében a néprajzkutatók közül Fél Edit, Volly István, K. Kovács László, Gönyey Sándor vettek részt. Sára Józsefné a Gyöngyösbokréta megalakulásától mint öltöztető jelen volt, és minden újtukra elkísérte a szereplőket, akik a színpadon a saját ruhájukban léptek fel. Erről Pálfi Csaba: *A Gyöngyösbokréta története* című tanulmányában emlékezik meg (*Táncudományi tanulmányok 1969–1970*, Budapest, 115–162.).

1947 augusztusában már Budapesten szerepelt a turai táncsoport. A községi kultúrotthon megszervezésében, a turai fehérhímzések újravarrásának megtanításával és az énekkel, zenével is új korszakot nyitott Tura életében. 1953-ban az első nagyszabású, népművészeti kiállítással egybekötött aratóünnepséggel az országban az elsők közé került. Ezért 1954. március 15-én *Kossuth-díj*ban részesült. Az indoklásban ez állt: „A turai kultúrotthon munkájának példamutató megszervezésével, a Turai Népi Együttes létrehozásával, a Galga völgyi népművészeti csoportok fejlesztésével kiváló eredményeket ért el.” (Kovács László kezdeményezésére jött létre az aszódi Petőfi Múzeum, 1958-tól Pest megye népművelési felügyelője volt, 1962-ben hunyt el.)

Az elmúlt évtizedek néprajzi kutatásai bizonyították, hogy egyéniség és közösség kapcsolatában a kezdeményező, mozgékony elem mindig az alkotó egyén: a fantáziátlan másolás, a hagyomány pusztá ismételtetése a legjobb technikai felkészültség mellett is csődöt mond, ha a mű létrehozója nem képes újraalkotásra. A hagyomány változásának vizsgálata, az egyedinek a tipikustól való megkülönböztetése – mely elválaszthatatlan az alkotó személy megismerésétől – a népművészet kutatásának egyik sarkalatos problémája lett. Hisz ha a régi nem gyarapszik az új elemeivel, a szemlemi és tárgyi népművészet elveszíti a mindennapi étellel való kapcsolatát, s nem követheti a díszített tárgyak készítőinek és használóinak változó igényét, széppérezékét, változó szemléletét. Ezt a folyamatot az íróasszonyok (tervezők) és varróasszonyok (hímzők) alkotómódszere éppúgy mutatja, mint a faragóké vagy a mesemondóké akár: hisz ahányszor kezükbe vették a ceruzát, a bicskát vagy ahányszor mesélni kezdtek, mindig másként mondták, rajzolták, hímezték, faragták elképzeléseiket. A faluközösség a létrejövő művet teljes egészében magáénak tekintette.

A paraszti ízlés kialakulásában, változásában igen jelentős volt az asszonyok-lányok szerepe. A varrást, szövést a lánygyermek az egyéb, könnyen elsajátítható munkákkal, otthon tanulta. A gazdasági munkák alól – a legényekhez hasonlóan – csak a testi hibás lányok kaptak felmentést. Belőlük lettek például az országszerte leghíresebb tervező-hímző asszonyok.

1953 óta kísérem figyelemmel a turai hímzés alakulását, fejlődését, változását, valamint az ettől szinte elválaszthatatlan „író-drukkoló”, azaz nyomódúccal tervezők és hímzők, tehát a „varró” asszonyok technikai, szerkesztési, esztétikai jellegű művészeti munkásságát. Feldolgoztam a Néprajzi Múzeum, az aszódi Petőfi Múzeum, a Népművelési Intézet (Hagyományok Háza) és a Népi Iparművészeti Tanács textilgyűjteményének turai vonatkozású anyagát.

Tanulmányomban azokról az általános és speciális jelenségekről szólok, amelyek egyrészt országosan is jellemzőek voltak alkotó művészeinkre, másrészt hozzájárultak a személyiség és a személytelenség kérdésének felderítéséhez.

A legrégebbi fehérhímzések Turán a nyakbavaló és a kézbevaló kendőkön találhatók. A 19. század fordulóján a „fehér varrott” kendőket Boldogon varratták vagy a hatvani, aszódi, turai vásárokon a boldogi asszonyoktól vásárolták (Fél Edit i. m. 87. oldal). A nyakbavaló kendők négyzetesek, átlagméretük 170x170 cm. A legrégebbi kendők kötött vagy horgolt csipkével szegélyezettek. A századforduló után készült kendők szegélyén a hurkolás és a fölötte futó lyuksorok általában köridomot mutattak „őszirózás vagy macskanyomás” mintával.

A turai hímzések mintakincsének kibontakozása pontosan követhető. A hímzés-sel díszített textileket három nagy csoportba oszthatjuk. 1. fehérhímzéses nyakbavaló, fejrevaló, nyakravaló és kézbevaló kendők; a kék-pirossal vagy tiszta pirossal kivarrt férfingek és női ingvállak közelői; a tarkán hímzett nyakravaló kiskendők és kézbe-

való zsebkendők; a gyolcs „bujkák”, lakodalmas kötények, „ajándékos” és „tojásos” kendők; 2. a gépi hímzett, színes virágú brokátok, atlaszok, selymek, szövetek pótlására készült féketők, pruszlikok, selyem „bujkák”; 3. ma alkalmazott hímzések, népi iparművészeti alkotások.

A minták előrajzolásának alig van hagyománya. A századfordulón ugyanis a fehérrel hímzett fejrevaló, nyakbavaló és kézbevaló kendőket Boldogon varratták vagy a hatvani, aszódi, turai vásárokon a boldogi asszonyoktól vásárolták.

A legidősebb író-varró asszonyok munkássága még szinte a boldogi hímzések másolása. Kissné Balla Julianna jutott el – néhány évnyi működése során – pl. a turai hímzés sajátosságainak kialakításához. Munkáit az aprólékos formák, precíz öltések jellemezték.

A turai fehér és színes hímzések tervezésének évszázados hagyománya van. Az 1900-as évekig, mint az előzőekben említettem, a fehérrel hímzett fejrevaló-nyakbavaló kendőiket Boldogon varratták, ill. boldogi asszonyoktól vásárolták. Az ezekből az évekből származó turai és boldogi „fehér varrott kendők” tervezőinek stílusa között alig lehet különbséget tenni.

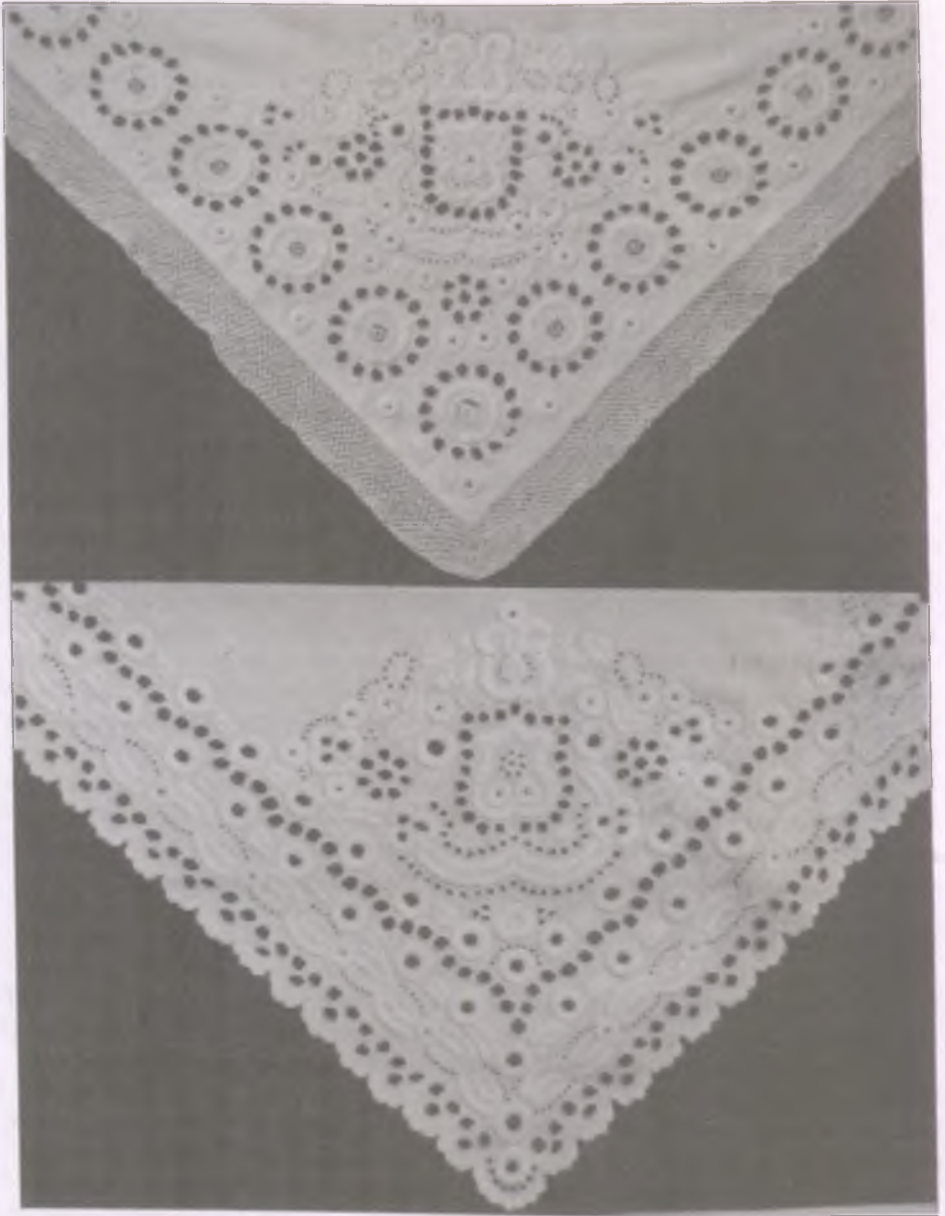
Kutatásaink alapján úgy látjuk, hogy Turán feltehetően Gólya Anna (1854–1930) volt az első íróasszony. A boldogi íróasszonyok munkáját figyelembe véve, megrendelésre vállalta a kendők kiírását.

Tusor Mária az 1900-as években élt. A Néprajzi Múzeumban őrzött négyszögletes, horgolással szegélyezett vállkendője a legrégebb típusok közé tartozik.

Lajtos Mária (kb. 1870–kb. 1940) ismert író- és hímzőasszony volt. Sáráné Lajtos Ilona 6 éves korában tőle, a nagynénjétől kapta az első „varrott” kendőt. A háta középintája három koronával lezárt, virágos szívet ábrázolt. A háromszögű kendőt horgolás szegélyezi.

Király Elekné Jenei Júlia (Tura, 1881–1957) *A Népművészet Mestere*. Egyike volt Turán azoknak a népművészeknek, akik szabad kézzel „írták” gyolcsra a szebbnél szebb mintákat. A boldogi fehérrel hímzett gyolcs fejre- és nyakbavaló kendők mintaanyagára emlékeztetnek első tervei, majd fokozatosan alakítja ki egyéni stílusát. Rokonsága számára az 1900-as évektől írja elő a hímzéseket. Ritka tehetségére jellemző, hogy hatéves korában már hímzett, szőni pedig 10 éves korában tanult meg. Munkásságára Kovács László figyelt fel az 1940-es években a helybéli Gyöngyös-bokréta előadásaihoz kapcsolódó népművészeti kiállításon. Majd az 1950-es években már rendszeresen szerepeltek művei a kiállításokon. Legkorábbi munkái közé tartozik a fehér varrással hímzett „kiskendő”, melyet vőlegényének készített az 1900-as években. Lakásán indul el 1954–1955 telén – az országban elsők között – az a hímző szakör, melynek résztvevői a legismertebb tervező és hímző népművészek lettek. 1955 augusztusában ismerték el *A Népművészet Mesterének*. A turai kultúrotthon berendezésénél Király Júlia (ragadványnevén Purics Jula) mind adatközlőként, mind pedig író- és hímzőasszonyként nélkülözhetetlen segítséget nyújtott az iparművész tervezőknek.

Kiss Andrásné Balla Julianna (1875–1964) íróasszony, népművész. Süketnémán született. Rendkívüli kezűgyességével már 12 éves korában kitűnt kortársai közül. Balla Julianna 83 éves húga (1879–1964) 1963-ban mesélte el szomorú fiatalságát. Elmondta és bemutatta munkamódszerének lényegét Tóth G. Mihályné házában. „Nekem vásároltak a szüleim boldogi kendőt, de önéki nem.” Majd édesanyja megsajnálta, és 12 éves korában vett neki gyolcsot. Attól kezdve a boldogi varrás alapmotívumait gondosan megfigyelte, és a szimmetriára ügyelve, lerajzolta, kivágta. Majd az anyagra

*Ószirózsás mintájú fejrevaló kendő kötött csipkeszegéllyel (1890-es évek)
és „kijós” (kigyós) mintájú fejrevaló kendő (1900-as évek).*

illesztette az elgondolásának megfelelő papírmintát és körülrajzolta. A körvonalak megvonása után kezdte a mintákat részletesen kidolgozni. Nyakbavaló, fejrevaló kendőket, meg zsebkendőket rajzolt, 12 éven át működött mint íróasszony. 28 éves korában férjhez ment egy ötgyermekes özvegyemberhez.

Dusa Péterné Fias Veronika (1884–1941) drukkoló. Látva Balla Julianna szűkös anyagi helyzetét, felajánlotta varrógépét a feltétellel, hogy nem vállal többet senkinek sem „írást” (előrajzolást). Ettől kezdve Balla Julianna – örök áron – papírra rajzolta terveit Fias Veron részére, aki egy budapesti vésnökkel elkészítette a nyomódúccokat az adott minták alapján. Együttal megkezdte a nyakravaló-fejrevaló-kézbevaló kendők drukkolását. Ezzel egyidejűleg Balla Juliannát – édesanyjához hasonlóan – mint fékető- és pruszlikvarrót, szoknyaszedőt keresték meg és tudomásul vették, hogy az „írást” abbahagyta. Kezdeti gyűjtőútjaim alkalmával, az 1950-es években, úgy hallottam, hogy Turán az első „drukkoló” asszony Fias Veronika volt. Balla Julianna 1955-től rendszeresen készített rajzokat – Tóth G. Mihályné Zsiga Ilon javaslatára – a Népi Iparművészeti Tanács és az Export Háziipari Szövetkezet részére. A Népi Iparművészeti Tanács 1955-ben ismerte el népi iparművésznek.

Tóth L. Istvánné Kuti Ágnes (1876–1967). A varróasszonyok közül Kuti Ágnes munkássága a legjelentősebb. Jómódú gazdálány volt. Sokat fájt a lába, nem bírta a mezei munkát, ugyanakkor nagyon szeretett „varrni”. Csak nyakba- és fejrevaló kendők hímzését vállalta el. Nem foglalkozott „írással”. Papírból kivágta a „karimát” (külső cikkelyt) és rárajzolta a gyolcsra, majd bejelölte a nagyobb motívumok helyét (tulipán, szív, stb.) és minden további előrajzolás nélkül varrta ki a fehér, hímzett félkendőket, fejrevaló kendőket a legváltozatosabb megoldásokkal. Kuti Ágnes módszere emlékeztet a szűcshímzés tervezésének technikájára. Varrás nélkül nem vállalt előrajzolást, de ha szegény lány vagy asszony fordult hozzá, aki varrni tudott, de írni nem, akkor a meglévő kendőről „pakfonkanállal” (pléh evőkanál) ledörgölte, majd ceruzával kiigazította a mintát. Így a hímzésben kevésbé járatosak is ki tudták varrni. Az egyik legrégebben készített „öszirózsás” nyakbavaló kendőt Tóth L. Istvánné Kuti Ágnes családjában kettévágva találtam meg. Kuti Ágnes 15 éves korában tervezte és hímmezte saját részére. Az eredetileg négyszögletes kendő két-két oldalán más és más változatú mintával szegélyezett, a két sarokminta is más. Így kétféleképpen tudta viselni. Idősebb korában nővére lányainak ajándékozta a kendőt, akik kettévágva osztoztak az ajándékon és félkendőként viselték. A két darabból álló nyakbavaló kendőt 1964-ben vásároltam meg az aszódi Petőfi Múzeum részére. A kendőt „öszirózsás” sor szegélyezi az egyik sarokmintáján, „tojásos” (kisebb tulipán-tojás-hármasszív, a tulipánból kinövő virágos ág egy-egy szőlőfürttel P. M. 64.3.1.). A másik sarokminta szívből kinövő két-két leveles ág; az elsőt egy kisebb szív, a másodikat öszirózsá zárja le (P. M. 64.3.2.).

Sára Józsefné Lajtos Ilona (1887–1973) hímzőasszony. A szegénysorban felnövő Lajtos Ilona 6 éves kora óta hímzett. Egy udvarban lakott nagynénjével, Lajtos Mária író- és varróasszonnyal. „Maris néne írt nekem tulipántot meg szívet, meg hozzá valami kis ágakat, ő tanított meg a fehérvarrásra.” Édesanyja sokszor megdorgálta az 5–6 éves lánykát, hogy minden alkalmat megragad a hímzésre és az egyéb célokra szabott vásznakat szabja fel saját elgondolása szerint. Végül hozzájárult ahhoz, hogy a kislány kézimunkatanárnál tanuljon hímezni. Talán ennek köszönhető hogy Lajtos Ilona a fehér és a színes hímzések befejezésénél sokszor alkalmazta a horgolást. A kézbevaló kendők színesedése is az ő lánykorához fűződik. Elleste Lajtos Marisnál és Balla Julánál a látottakat, rátette a fejkendőre vagy a zsebkendőre a gyolcsot, „kanállal ledörgölte, azután kiírta”. Télen kortársaival együtt „fonósházba” jártak fenni és varrni. A nagyobb lányok egymásnak hímézték a stafírungba való zsebkendőket. „Ahogy én is nőttem, kezdett színesedni a varrás. Előbb egy kis pirossal

„Aranyfeketős” menyecske és menyasszony őszirózsás nyakbavaló kendővel
(Rekonstrukció, 1973)

meg sötétkéssel varrtunk, aztán színesebb lett. Én is varrtam vagy 35 darabot. A rokonságba mindenkinek kellett, az anyósnak, apósnek, a vőlegénynek volt a legszebb.” A turai hímzés kivirágzása, a különböző színek együttes megjelenése az ő személyéhez fűződik. Kiváló színérzéke nagymértékben járult hozzá a legújabb stílusú turai hímzés kibontakozásához. „Én arra lettem mester, mert jól tudtam a színeket összeválogatni, meg a szép varrásért.” A Néprajzi Múzeumban az 1940-es évek óta jól ismerték sokoldalú egyéniségét, a néprajzi gyűjtők kiváló adatközlőjét, a turai Gyöngyösbokrétá, majd a népi együttes szervezőjét és kosztümfelelősét, valamint a kiemelkedően jó ízlésű és megjelenésű hímzőasszonyt. Az Export Háziipari Szövetkezetnek mint hímző, 1955-től 1973-ban bekövetkezett haláláig volt tagja. A Népi Iparművészeti Tanács 1956-ban ismerte el népi iparművésznek, 1958-ban részesült *A Népművészet Mestere* kormánykitüntetésben. 1972-ben, az I. Országos Kis Jankó Bori Hímzőpályázaton még elnyerte az I. díjat. Legszebb alkotásait a Néprajzi Múzeum, az aszódi Petőfi Múzeum és a Népi Iparművészeti Tanács Textilgyűjteménye őrzi.

A Népi Iparművészeti Tanács bírálóbizottsága a legkiválóbb turai tervezők-hímzők részére, munkájuk elismeréseként a *népi iparművész* címet adományozta 1955–1970 között. Elsőként Gólya Andrásné, Lajtos Ilona (sz. 1916) kapta meg, aki örökölte nagynénje, Sára Józsefné színérzékét és tehetségét.

Ádám Jánosné Pásztor Mária (sz. 1910), lánya Lukács Gáborné Ádám Erzsébet (sz.1923), unokája Erdélyi Tiborné Ádám Éva (sz. 1950), Benke Mária (sz. 1925), Tóth Péterné Varju Mária (sz. 1934), Bozóné Benke Terézia (sz. 1934) kiváló hímzők, ügyes tervezők, de ötleteiket teljes egészében elődeiktől, elsősorban Zsiga Ilona motívumvilágából merítették.

Bozóné Benke Terézia (sz. 1934) hímező népi iparművész. Édesanyja testvérhúga volt Tóth G. Mihálynak. Egymás mellett laktak, így nagy szeretettel figyelte Zsiga „Ilon néni” munkásságát, aki lányaként foglalkozott vele. Nagyon szépen hímezett. Ütőfát viszont nem tudott készíteni. Zsiga Ilona az 1970-es évektől fokozatosan bízta rá a drukkolást, amelyet 1974-től teljesen átengedett neki, mivel az ő egészségi állapota már nem engedte, „nem bírta nyomni a vasakat”. A tervek elkészítését azonban sokáig irányította. Napjainkig az ütőfák alapján készíti terveit. 2008 óta *A Népművészet Mestere*.

Tóth G. Mihályné Zsiga Ilona (1897–1977) „drukkoló asszony”, *A Népművészet Mestere*. „Még iskolába sem jártam, amikor nekifogtam varrni. A fonósháznál azon igyekeztünk, hogy karácsonyra elkészüljünk a fonással, és az új esztendőben már varrunk zsebkendőket, meg fejrevaló, nyakravaló, nyakbavaló kiskendőket, tojásos kendőket.” A hímezéseket Lajos Mária, Király Elekné „Purics Julia” írta, de már kezdett divatba jönni Fias Veron drukkolása is Hímezni a lányok egymástól tanultak. Zsiga Ilonának a parasztasszonyok szokásos nehéz élete jutott. Dolgozott a földeken, ellátta a háztáji munkát, és közben rokkant férje is állandó segítségre szorult. Szabad idejében hímezte a főrevaló, nyakbavaló kendőket és zsebkendőket. Mint fiatalasszonynak – aki szeretett szépen öltözködni – az 1914-es évektől egyre nagyobb gondot okozott, hogy az első világháború következtében megszűnt a színes virágmintával szövött atlasz-brokát-selyem anyagok behozatala. Csak egyszínű anyagokat lehetett kapni, a színes, géppel hímezett anyagok nem kerültek az üzletekbe többé. Az asszonyok az első világháború után sem mondtak le a cifravirágú selyemféketőikről, -pruszlikjaikról. Megkoptak a régi selyemkendők virágmintái is.

Tóth G. Mihályné átmásolta a régi mintákat, majd kihúzta az elkopott kendőkből a hímezőfonalat, és a megtévesztésig hasonlóan újravarrta. Addig kísérletezett, amíg sikerült elkészítenie az első nyomódúcokat. 1928 óta a maga készítette nyomódúcokkal tervezte mintáit, mint a nyomódúc készítő iparosok. Közel 60 esztendő alatt mintegy 500 nyomódúc került ki a keze alól. Munkaszerszámai: olló, harapófógo, kalapács. Bádoglemezből, előrajzolás nélkül, vágta és hajlította a képzeletében megjelent mintákat, majd beleütötte a fába a kiformált lemezt. „A kezem buta vót a rajzhoz, nem tudtam úgy rajzolni, mint ahogyan magam megcsináltam rézből.” Az előnyomáshoz szükséges festékanyagot is maga kísérletezte ki. Felkészülése tudatos volt, de a végső döntése mindig a „drukkolás” közben született meg. Az előkészített „vasakhoz” újabbakat keresett, s ha az sem volt megfelelő, abbahagyta a munkát, újabb drukkolót készített. Az 1930-as évektől kezdve már nemcsak saját részére drukkolott. Vevőköre fokozatosan bővült. Piaci napokon alig lehetett belépni az udvarra, annyi turai és környékbeli megrendelő kereste fel. 25 éven keresztül követték munkásságát, ismétlődést terveiben nem találunk. 1963-ban filmet forgattunk munkásságáról, különböző kiadványokban közreadtuk. 1963-ban, 1974-ben ismételten meghatároztuk valamennyi „drukkolóját”. 1977-ben bekövetkezett haláláig rendszeresen felkerestem. Csodáltam szellemi frissességét, keze munkáját. Halálával lezárult a legújabb stílusú turai hímezések tervezése. Zsiga Ilonát Tura apraja-nagyja tisztelte. Tanácsát kikérték a lakodalmakban. Jelentős szerepet töltött be mint vezető szakácsnő és a menyasszonyok öltöztetője. Összefogta Turán *A Népművészet Mestereit*: Tóth Julia énekest és Szaszko József citerást is. Zsiga Ilona munkásságát számos tanítóképző főiskolán, szakkörökben, kiállításon mutatták be, ahová mindig Benke Terka kísérte el. Levelezéséből (1962–1973) kiderül, hogy sokan kérték, drukkoljon részükre hímezéseket vagy jöjjön el hozzájuk tanítani. 1956-ban ismerték el *A Népművészet Mesterének*.

A mai egyéni és hivatásos alkotók – tervezők, kivitelezők – kétféle módon őrizhetik meg a tárgyi népművészet valamennyi szakágában a hagyományokat, ha elsajátítják vagy újratanulják saját tájegységük szakágához tartozó művészi-szakmai és technikai fortélyokat.

A paraszti környezetben felnőtt tervezők, hímzők viszont még megtanulhatták elődeiktől egy-egy kisebb tájegység népművészeti örökségének múltját, jelenét, az egyes technikai kérdések felelevenítését. Mindkét csoportnak az jelent komoly feladatot, hogyan oldják meg a mindenkori divat szempontjai szerint változó, a városi öltözködés és lakáskultúra követelményeihez alkalmazkodó, mai népművészeti tárgyak, alkotások létrehozását.

A hagyomány megőrzésének másik lehetősége a valósághoz hű, korrekt műtárgymásolatok elkészítése. Ebben érzem a tárgyi népművészet és a „nemzeti házipar” 21. századi jövőjét. Bízunk benne, hogy a népi iparművészet hagyományait egyszer majd a magyar iparművészet viszi tovább.

Köszönöm Katona Editnek, a Textilosztály vezetőjének, hogy a Néprajzi Múzeum turai hímzésanyagának kiválasztásában és bemutatásában segítségemre volt. Köszönöm Seres Tündének, hogy az előadáshoz kapcsolódóan bemutatta a turai viselet és hímzés mai alkalmazását.

VARGA MARIANNA

Irodalom

Domanovszky György

1969 Személytelen-e a népművészet? *Ethnographia* LXXX. 573–579.

Domanovszky György–Varga Marianna

1983 *Mai magyar népi iparművészet*. Budapest

Fél Edit

1937 A turai viselet. *Néprajzi Értesítő* XXIX. 84–105.

Fél Edit

1964 *Bevezetés a magyar népi hímzések ismeretébe*. Népművelési Intézet, Budapest

Hegedűs Margit

1962 *Népi öltéstechnikák*. Népművelési Intézet, Budapest

Hegedűs Margit–Varga Marianna

1966 Magyar Népi hímzések és kézimunka-technika. In *Nők Enciklopédiája*. 2. kötet. Budapest. 781–871.

Hollóné Hatos Kornélia

é. n. *Boldogi hímzsminták*. Gyakorló Polgári iskolák Könyvtára 31. Szeged

Ortutay Gyula

1971 Hagyomány-változás, népi kultúra. *Népi kultúra–Népi társadalom* V–VI. 283–289.

Palotay Gertrúd

1948 *A magyar népművészet kutatása*. Budapest

Varga Marianna

1964 *Adatok a turai fehérhímzés kialakulásához*. Az Aszódi Petőfi Múzeum Füzetei 3. Aszód

- 1976 Népművészet tegnap és ma. A Népi Iparművészeti Tanács 1976. évi feladatairól. *Népművészet és Háziipar* 17. október 4. szám
- 1976 Turai tervező „író és drukkoló” asszonyok. Átmenet a népművészetből a népi iparművészetbe. In *Népművészet tegnap és ma I.* Budapest. 30–38.
- 1976 *Turai tervező és hímzőasszonyok a századfordulótól napjainkig.* Bölcsészkar doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Kézirat. 535 oldal.
- 1981 *A turai hímzés motívumvilága.* Folklór Archívum 13. Budapest
- 1982 *Régi turai hímzések.* Budapest
- 1984 *Turai hímzések.* Budapest
- 1984 *Mai turai hímzések.* Budapest
- 1989 Palóc népviseletek és textilek. In *Palócok* III. Szerk.: Bakó Ferenc. Eger. 497–676.
- 2003 *Mezőkövesdi matyó hímzés.* Mezőkövesd

A „Felhívás kortárs tárgyak múzeumi gyűjtésére 2008” című pályázat eredményei

A kortárs tárgykultúra megőrzése és rendszeres módon történő gyarapítása érdekében az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) Közgyűjteményi Főosztálya 2008-ban is lehetőséget biztosított gyűjteménygyarapítási törekvések támogatására. A felhívás nyitott volt minden olyan muzeális intézmény számára, mely a Néprajzi Múzeum keretében működő MaDok-program résztvevője, együttműködője. Gyűjteménygyarapítási igényeket idén a következő témakörökben lehetett benyújtani:

- Kortárs öltözetek és kiegészítők (formaruhák, egyéni kompozíciók, divat és fogyasztás);
- Az utazás és a mobilitás tárgyai;
- Lakótelep, lakópark – városi életmód ma;
- Nyilvános közösségi terek tárgyai és vizuális jelképei;
- Nagyvárosi interkulturalitás tárgyai és vizuális jelei;
- Gyermek és ifjúsági kultúra jelenségei és tárgyai.

A beérkezett igényekről az OKM Közgyűjteményi Főosztálya munkatársaiból, valamint független kutatóból, illetve múzeumi szakemberből álló szakmai zsűri döntött. A beérkezett 22 pályázatból 15 gyűjteménygyarapítási igény nyert támogatást, melynek összértéke 4 237 000 forint.

A nyertesek közül a Kiscelli Múzeum által megvásárolni kívánt tárgyak a *Kiállítási dominóhoz* csatlakozott, 2008. november 14-én nyílt *DIVAT & TRADÍCIÓ* című kiállításban tekinthetők meg, mely kiállítás a kihaló ruhaipari mesterségeket és kortárs designereket bemutatását tűzte ki céljául. A Kiscelli Múzeum egyfajta „beszédess” keresztmetszetét kívánja adni a rendszerváltás utáni hazai divatvilág sokszínűségének. Ennek érdekében olyan gyűjteménygyarapítási koncepciót dolgozott ki, mely a megvásárolni kívánt tárgykészlet teljességre törekvő dokumentációját is magában foglalja: cégtörténeti feljegyzések, interjúk, fényképes dokumentáció, ruhatervek, divatbemutató-filmek tárják fel az újonnan szerzeményezett ruhák, kiegészítők kontextusát.

Szintén a *Kiállítási dominó* keretében, az *Ünnepi palóc öltözetek napjainkban* című kiállításban kívánja bemutatni a Palóc Múzeum az ún. fényképről „levartt”, rekonstruált ünnepi ilinyi öltözeteket, melyeknek a helyi fiatalabb korosztály egy csoportja a lokális identitás kifejezésében fontos szerepet tulajdonít.

A Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeum egy 2009-es kiállításban kívánja közszemlére tenni most szerzeményezett, ponyvából készült tárgyait. Az ehhez kapcsolódó kutatás a mai tárgyi kultúra egy jellegzetes anyagcsoportja, a ponyva segítségével kívánja feltérképezni annak mai felhasználási módjait, folyamatosan változó-alakuló készítés- és anyagtechnikáját, valamint társadalmi aspektusait, jelentéseit. A ponyva hasonlóan meghatározó eleme a kortárs divatnak, a sportnak és az egyes ifjúsági szubkultúrák tárgyai világának, mint a nyilvános közösségi tereknek, lakótelepeknek és a mai lakáskultúrának.

A GEI „Matrica” Múzeum egy korai lakótelepi élettér tárgyaival kívánja kortárs gyűjteményét gyarapítani. Bár a százhalombattai lakásbelső az 1960-as, 1970-es évekből való, tulajdonosai napjainkig eredeti formájában használták, így a gyűjteménygyarapítási szándék teljes mértékben illeszkedik a MaDok-program jelen fogalmához, mely szűkebb értelemben az éppen megfigyelhető és tanulmányozható, szinkron események, kulturális-társadalmi folyamatok, tágabb értelemben pedig az 1989/1990-es rendszerváltástól számított közvetlen közelmúltat foglalja magában. A GEI „Matrica” Múzeum második nyertes pályázata a Százhalombatta teg (vagy tag), azaz „művésznév” falra írt street-art jeleinek, címkéinek gyűjtésével, dokumentálásával kívánja feltérképezni a város ifjúsági kultúrájának egy fiatalokból álló meghatározó csoportját.

Szintén a kortárs ifjúsági kultúra tárgykörében pályázott az Országos Műszaki Múzeum. Olyan játéktéri automaták (flipperek, nyerő gépek) megvásárlását tűzte ki célul, melyek a hetvenes évek óta vannak használatban, és egyben az otthoni konzolok előfutárainak is tekinthetők, sőt egyes játéktérmekekben a mai napig használatosak. Mindezek mellett a számítógépes játék – akár szoftver, akár hardver céleszköz – nagy hatással van különösen a fiatalok mindennapjaira, tevékenységi formáira, a populáris kultúrára, hiszen egyes pszichológiai kritikák ellenére az ilyen jellegű játékok nemcsak elidegenítenek, de új közösségek létrehozásában is segítenek.

A Néprajzi Múzeum a kortárs finn tárgykultúra meghatározó termékeinek megvásárlására pályázott több témakörben is: finn lakáskultúra és design – városi életmód, Marimekko öltözetek és kiegészítők, valamint a finn metálegyüttesek rajongóinak tárgyi világa. A gyűjteménygyarapítás célja olyan tárgyak szerzeményezése, melyek más-más jelentéssel bírnak Finnországban és Magyarországon, valamint jól mutatják azt, hogy hogyan artikulálódik a két országban a tárgyakhoz való viszony. Például, hogy használatukat hogyan befolyásolja magyarországi tulajdonosaik Finnországhoz fűződő kapcsolatát. A Néprajzi Múzeum a most vásárolt tárgykészletet 2009-ben a *(M)ilyenek a finnek?* című kiállítása keretében mutatja be. A kiállítás arra a kérdésre keresi a választ, hogy a magyaroknak a finnekről alkotott képét milyen tényezők alakították és befolyásolták a 19. század végétől napjainkig.

Az idei gyűjteménygyarapítási igények közül a Szabadtéri Néprajzi Múzeum egy teljes mértékben aktuális és releváns tárgykészlet megvásárlását irányozta elő: kerékpárokkal kívánja gyarapítani gyűjteményét. Ezekhez a mobilitást, a szabadidő eltöltését kiszolgáló, vagy éppen munkaeszközként használt tárgyak különféle jelenkori felhasználásához sajátos szubkulturális jelentések, vagy akár üzenetek is tapadnak. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum egy jól átgondolt gyűjteménygyarapítási koncepció.

ciót kíván megvalósítani, hiszen nem csupán egy család ma is használatban lévő kerékpárjait kívánja megvásárolni, hanem ezen kívül még egy pócsmegyeri kerékgyártó műhely teljes szerszámkészletét, valamint különböző kerékpáralkatrészeket és kiegészítőket is. Mindemellett ez a szerzeményezés részben előkészítése is a Szabadtéri Néprajzi Múzeum által a 2009–2010-es évekre tervezett a *Közlekedés tematikus évének*.

VÖRÖS GABRIELLA

A TANÁR hivatása dtörökteni a mult éridkeit a jövő nemzedékre. Megfelehet-e hivatásának, ha figyelmen kívül hagyja leg-sajdtabb kincsünket, népi műveltséggyögyonun-
kat? **A MAGYARSÁG NEPRAJZA** a
landrság bibliája.

KIÁLLÍTÁSOK

„Európa még mindig egy felfedezésre váró kontinens...”

Az ismeretlen európaiak

(Néprajzi Múzeum, 2008. április 11.–szeptember 15.)

Aki elmerült már Európa kisebb népeinek, nemzetiségeinek, etnikumainak tanulmányozásában, vagy csak utazásai során találkozott ilyenekkel, az bizonyára nagy érdeklődéssel fogadta a német Kurt Kaindl fotográfusnak és Karl-Markus Gauß írónak a Néprajzi Múzeumba érkezett fotókiállítást.

Az alkalomhoz illeszkedő németországi népek zenéje után Fejős Zoltánnak, a múzeum főigazgatójának beszédével vette kezdetét a megnyitó, amelyben elhangzott, hogy az Európai Unió az *Interkulturális Párbeszéd Évének* nyilvánította a 2008-as esztendőt és idekapcsolódóan több program is helyet kap a múzeumban, amivel az új arculatát, törekvéseit fejezi ki az intézmény. Nagy hangsúly van az „egymás megértésén” – amihez nagyon jó ez a kiállítás. Ezt követően Schneider Márta kulturális szakállamtitkár mondta el köszöntő szavait, melyben kiemelte a kisebbségi kultúra szerepét, és köszönetet mondott az alkotóknak, hogy nem vagy kevésbé ismert népekre hívják fel a figyelmet ezzel a kiállítással. Gauß távollétében Kurt Kaindl – a budapesti kurátor, Wilhelm Gábor tolmácsolásának segítségével – röviden elmondta a fotók megszületésének történetét. Azt a kérdést tették fel maguknak barátjával, hogy hogyan tudták megőrizni a nyelvüket ezek a kisebbségek, etnikumok anélkül, hogy államot alkotnának. 1999-től kezdve majdnem egész Európát beutazták, de a fő kérdésre nem tudták megadni a választ, azonban renget anyagot gyűjtöttek. Igazából nem volt tudományos alapja az etnikumok kiválasztásának, ez inkább úgy működött, mint egy „hógolyó”, mely egyre nőtt. Először öt csoportot (szorbok, gottschee-iak, aromunok, arberesek, szefárdok) kerestek fel, majd három év elteltével további európai kisebbségek között folytatták kutatásaikat (memeli és fekete-tengeri németek, cimberék, cip-szerek, degeszük, asszírok, tatárok). A legmegdöbbentőbb felismerésük az volt, hogy Európa közepén számos olyan nemzetiség, néptöredék, etnikum létezik, melyet szinte senki sem ismer, pedig közöttünk élnek.

A fotók egy része 2002 óta több kisebb kiállításon szerepelt Washingtonban, Bécsben és Nagyszebenben. Ez a budapesti kiállítás az eddigi legteljesebb, a tizenkét ismeretlen nép százhusz fotón került bemutatásra. E képek nem etnikus specifikumokat örökítenek meg, de nem is erre törekedtek az alkotók: van közöttük pillanatfotó, de alaposan megkomponált tájkép és intenzív portré is. És hogy mennyi mindent elárulnak ezek a fényképek, Kurt Kaindl felhívta a megnyitón jelenlévők figyelmét a szarajevói szefárdokról készült fotók közül arra, amelyen egy téren férfiak ülnek, körülöttük pedig galambok vannak. A kép egyszerre vidám és szomorú is, mivel a madarak visszajöttek, azaz már nincs háború, viszont a férfiak – akik közül több ereje teljében lévő – kénytelenek galambeledelt árulni a turistáknak, mert nincs más lehetőségük...

Elkészült a kiállítás magyar katalógusa is: *Az ismeretlen európaiak. Kurt Kaindl fotográfiai utazása Karl-Markus Gauß szövegeivel. Kamarakiállítások 15. Néprajzi Múzeum, Bp., 2008. 63 old.*

„Az ismeretlen európaiak” Budapest után Brnoban, a Moravské zemské muzeumban várják, hogy megismerjék őket.

MÁTÉ GYÖRGY

A MAGYARSÁG NÉPRAJZA hídát épít
mult és jövő, város és falu, Csonka-Magyar-
ország és az elszakított magyarság közt.

OKTATÁS

A néprajzoktatás évfordulója Kolozsváron

Százötíz éve, 1898-ban indult az egyetemi néprajzi képzés a kolozsvári tudományegyetemen, Herrmann Antal egyetemi magántanárrá való kinevezésével. Az esemény úttörő kezdeményezésnek számított az akkori Magyarországon. Ebben a kolozsvári iskolában nevelődött a magyar néprajztudomány első szakember-generációja. A trianoni döntést követően, a tanszék Szegedre való költözése után (1919) e folyamat megszűnt, majd 1940-ben éledt újjá és 1948-ig tartott (Viski Károly, Gunda Béla, K. Kovács László). A kolozsvári tudományegyetemen 1941–1954 között Kós Károly és Nagy Jenő oktatott néprajzot, Faragó József és Antal Árpád népköltészetet. Ezt követően Mitruly Miklós magyar népköltészeti, Péntek János általános etnológiai előadásokat tartott. A képzés a diktatúra bukása után, 1990-ben indult újra.

A néprajzoktatás kezdeteire emlékeztek a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének tanárai és hallgatói, a Kriza János Néprajzi Társaság tagjai a 2008. október 18-án szervezett konferencián. Kósa László, az ELTE művelődéstörténetész-professzora a magyar néprajzi oktatás történetét, intézményeit és meghatározó tanáregyéniségeit vette számba. Almási István etnomuzikológus a kolozsvári Folklór Intézet keretében végzett népzene kutatás eredményeiről, Olosz Katalin folklórkutató az Erdélyi Múzeum-Egylet néprajzi szemléletéről, Tánczos Vilmos egyetemi docens a vallási néprajz irányzatairól értekezett. Ezt követően a jelenlévők a kolozsvári néprajzkutatás három jelentős egyénisége előtt tisztelegtek. Tötszegi Tekla, a Néprajzi Múzeum kutatója Kós Károly, Pozsony Ferenc és Keszeg Vilmos egyetemi tanár Nagy Jenő és Nagy Olga tudományos pályáját ismertette.

KESZEG VILMOS

A falu életének irányítója a JEGYZŐ.
Kicsibe valószínűségi népjóléti miniszter. Csúf
lévénzi fáradozása, ha nem igazodik a nép-
nek faji sajátosságából adódó szükségleteihez.
A rendelkezés tára mellé oda kívánkozik a
MAGYARSÁG NÉPRAJZA is.

TÉKA

Könyv az ötvenéves aszódi múzeumról

Ötvenéves az aszódi Petőfi Múzeum. Fejezetek a gyűjteményről és a múzeumi munkáról. Szerk.: Asztalos Tamás. Múzeumi Füzetek 54. Szentendre–Aszód, 2008. 228 old.

Asztalos Tamás szerkesztésében jelent meg az ötven év történetét bemutató kötet. Az ő tollából olvasható a bevezető fejezet is, melyben a múzeum alapítása körüli eseményeket írja le, illetve felvázolja az intézmény múzeumi szervezeten belül elfoglalt helyét. Mint ismeretes, 1962-ig az Aszódi Járási Tanács volt a fenntartó, majd megalakultak a megyei múzeumi szervezetek. Az aszódi múzeum a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának fennhatósága alá került. A fejezetben egy táblázat mutatja, hogy a megye múzeumai milyen és mekkora gyűjteményekkel rendelkeznek. Az aszódi intézményről megállapítható, hogy az eltelt ötven év alatt felzárkózott a megye nagy múltú múzeumaihoz, sőt, egyes gyűjtemények kimagaslóan gazdag tárgye gyűjtessel rendelkeznek. Ezek sorába tartozik a régészet és a néprajz.

Kövári Klára a régészeti kutatások történetét és a gyűjtemény keresztmetszetét írta meg, mutatta be a könyv következő fejezetében. Az igen alapos áttekintést a 19. század rácsodálkozó felfedezéseivel indította, majd az amatőr régiségbúvárok tevékenységét vette számba. Varsányi János, Huber Béla és Závodszy János fontos szerepet játszottak a régészeti kutatásokban. Tevékenységüket Rómer Flóris ösztönözte. Az intézményi háttérrel végzett feltárások 1960-ban kezdődtek, és mint írja: „Magyarország egyik legfontosabb újkőkori lelőhelyének – részleges – feltárását eredményezték.” A Papi-földeken megtalált, a lengyeli kultúrához tartozó, 40 hektarra becsült területen fekvő lelőhely európai hírűvé tette Aszódot és a múzeumot. A fejezet végén egy összesítő táblázat található a vidéken zajlott régészeti kutatásokról 1729–2006 között.

Klamár Balázs történész a gyűjtőterület vázlatos történetét foglalta össze, majd külön fejezetben írta meg a történeti gyűjtemény kialakulásának körülményeit. Mint írja: „1958-ban Édes Albin galgahévízi iskolaigazgató a faluja 1770-es keltezésű urbáriumát ajándékozta a múzeumnak [...] A legrégebbi keltezésű levél 1666-ból származik, a többség 18–19. századi gazdasági tárgyú levelezés.” A gyűjtemény gyarapodása a rendszeres vásárlásoknak köszönhetően folyamatos volt. Több hagyaték is bekerült a gyűjteménybe: kovácmesterek, cipészek, mészárosok, tanárok, katonatisztek adományoztak és adtak el iratanyagot és tárgyakat. A fejezet végén táblázatban olvasható a gyűjteményi statisztika, melyben évtizedes bontásban látható a gyarapodás mértéke.

Asztalos István a Petőfi-gyűjteményt írta le, külön kiemelve a *Matriculát*, melybe Koren István írta be a tanulók adatait és tanulmányi előmenetelét. Mivel a múzeum működési engedélye csak a helytörténeti gyűjtemény létrehozására érvényes, nincs önálló Petőfi-anyag, jöllehet az évtizedek során felgyülemlt tárgyak indokolnák az elkülönítést.

Klamár Zoltán a vidék néprajzi kutatásának és vázlatos jellemzésének külön fejezetet szentelt. Főként azokat a publikációkat vette számba, melyek a Múzeumi Füzetek és a Galga Menti Műhely sorozatokban láttak napvilágot. A vidék néprajzáról írva kiemelte annak nyelvi, tárgyi, építészeti, viseleti stb. sokszínűségét. A néprajzi gyűjtemény történetét is feltáró fejezetben elemezte annak összetételét és a gyűjteményfejlesztési stratégiát. Táblázatban mutatta be a múzeum és a tájházak tárgygyarapodását és a gyűjtemények összetételét. Külön fejezet szól a múzeumhoz tartozó tájházak létrejöttéről és kiállításairól. Bemutatásra kerültek a Galga menti népművészek, paraszti írók is.

Asztalos Tamás a képzőművészeti gyűjteményt és az intézmény könyvtárát külön fejezetekben írta le és bemutatta a médiatárát is. Ugyanő Asztalos Istvánnal közösen megírta az aszódi művésztanárok, illetve az Aszódhoz és a Petőfi Múzeumhoz kötődő művészek „kislexikonát”. Emellett a Galga-völgy műemlékeinek inventarizációját is elkészítette Asztalos Tamás, melyben írt a felújításokról, áthelyezésekről és az átépítésekről is. Bakonyi Viktória a múzeumban folyó műtárgyvédelemről és tárgyrestaurálásról írt részletes összefoglalót. Külön táblázatokban mutatta be az évi hőmérséklet alakulását a kiállítások és a raktárak helyiségeiben. A fejezet végén táblázat mutatja a restaurálási munkák dinamikáját.

A kötet végén a tudományos műhelyként is szép teljesítményt felmutató intézmény könyvsorozatai kerültek bemutatásra. A tudományos ismeretterjesztésről Klamár Balázs írt összefoglalót, a múzeumi alapítvány tevékenységéről pedig Bakonyi Viktória adott áttekintést.

KLAMÁR ZOLTÁN

Tájak, népcsoportok, szakácskönyvek*

Szigeti Andor a magyar gasztrokultúra felvirágzása és jó hírének megőrzése érdekében

Szigeti Andor a magyar gasztronómusok szövetségének doyenje. Nyugdíjba vonulásáig a gyakorlati gasztronómia munkása, zárófeladatként a nagy Belvárosi Vendéglátóipari Vállalat vezetője volt Budapesten. Egyéb gasztronómiai munkák mellett azóta öt ételeskönyve jelent meg a Planétás, illetve a Mezőgazdasági Kiadó Jelenlévő Múlt és Hagyomány és vidék sorozatában, együtt legalább tizennégy kiadásban. A szerzői sorozat öt kötetét a Népi konyha főcím kapcsolja össze: előbb hazai tájakról, majd a tizenhárom nemzeti és etnikai kisebbség ételeiről szólnak. A néprajz gasztronómus barátjaként Szigeti Andor 2004-ben a Magyar Néprajzi Társaságba is belépett. Munkásságának elismeréseként saját szakmája *Életműdíj*jal tüntette ki. Az emléklappal járó, ma ismét hagyományos megjelenésű oklevelet A Magyar Nemzeti Gasztronómiai Szövetség elnöksége és mesterbizottsága állította ki „A magyar gasztrokultúra felvirágzása és jó hírének megőrzése érdekében tett elvülhetetlen érdemeiért.”

* Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szaksztálya által 2008. május 8-án a Néprajzi Múzeumban megrendezett könyvbemutatón.

Egy korábbi időszakban a kiemelkedő magyar gasztronómus, Gundel Károly ugyancsak vállalta a gasztronómiai író szerepét is. Akkoriban elsősorban a hazai táplálkozáskultúra történeti metszete hiányzott, így Gundel Károly ezen munkálkodott. Idehaza páratlan saját szakácskönyv-gyűjteményében az újkor legkorábbi magyar nyelvű kiadványai sorra ott voltak; ezek bemutatására, elemzésére is talált időt. A részletekben a legjobb nyelvészek, művelődéstörténészek baráti körének szakértelmére is támaszkodott. Ő a Magyar Nyelvtudományi Társaságba lépett be.

Szigeti Andor a közelmúlt mindennapi étkezési szokásaira figyel, hagyományos és regionális jellemzőket igyekszik kitapogatni és felmutatni. Saját archívumban több ezer tételes receptgyűjteményt állított össze. Hivatkozásai szerint ebben néprajzi tanulmányok, közlemények, nyilvános kéziratok adattári gyűjteményekből kigyűjtött anyag mellett saját felderítései sorakoznak. A Néprajzi Múzeum kézirtatárának rendszeres látogatója. Terveit, törekvéseit gasztronómusok és könyvkiadója mellett sorra etnográfusokkal, elsősorban egy-egy táj jó ismerőivel osztotta meg. A táplálkozáskultúrát nem etnográfusként vizsgálta természetesen, hanem, amint oklevele is mondja, az ételeket a hazai „gasztronómia felvirágzása”, és ha szabad kicsit értelmezni a szöveg további részét, annak színesítése, „jó hírének” helyreállítása, hungarikumként felmutathatósága érdekében rendezte szakácskönyvekbe. A kötetek három részből állnak: a receptgyűjteményt a régió vagy népcsoport rövid népszerű bemutatása és jellemző élelmiszerkészletének leírása vezeti be.

Az ételeskönyveknek van egy másik olvasata is. A kötetek népszerűsége, a második-harmadik kiadások jelezte jó fogadtatása, kiadójának üzleti sikere egy olyan napjainkban kibontakozó érdeklődés bizonyossága, amely maga lehet etnográfiai-antropológiai tudományos vizsgálat tárgya. A szakácskönyvkiadás és -kereslet az utóbbi évtizedekben eddig példátlan mértékben kiterjedésedett Magyarországon. A nagyon színes kínálatban a vidéki konyha vonzereje is országosnak látszik. Sajátos vonása az, hogy az ilyen kötetek hozzájárulnak a helyi-táji identitás, öntudat alakításához, nem utolsósorban pedig a regionális, falusi-kisvárosi kereskedelmi vendéglátás vonzerejének felmutatásához. A jelenség másik szála a nagyon rövid idő alatt már-már megszámlálhatatlanra sokasodott helyi „ételfesztivál”.

Megnevezett városra hivatkozó szakácskönyvek a 17. század második felétől kezdve jelentek meg Közép-Európában. Receptjeiket ezek mindig szélesebb körből gyűjtötték össze; mint a címek mutatják (pl. *Nürnbergi szakácskönyv*, 1691, Nürnberg). A helyhez kötés gyakran kiadói marketing eredménye. Nagyon erőteljesen így volt ez azokban a terjedelmes hazai kötetekben is, amelyek címükben előbb Pest és Buda, majd csak Pest városára hivatkozva jelentek meg németül vagy magyarul a 19. században. A legsikeresebb viszont *Rézi néni Szegedi Szakácskönyve* (1876, Szeged), a szegedi Dolecsko Teréz munkája. Őt Bálint Sándor a piaristák szakácsnőjeként ismeri. Életében három kiadásban, majd még egyszer Szegeden jelent meg a kötet, utána sorozatosan Budapesten. A népszerű munka címe árulta a kötetet, a későbbi kiadások közt más Teréz nevű asszonyokhoz kötött és kalózkidadások is vannak.

A városra hivatkozó szakácskönyveket tájakhoz kapcsolnak követték. Az északi német Schellhammer polgárasszony kötete az indulásakor (1682/1697) még egyszerűen csak a háziasszonyhoz szólt, a 4. kiadásnál tette a korábbi cím elé a kiadó a *Brandenburgi szakácskönyv* főcímet (1723, Berlin). Ezzel egy időre el is foglalta azt a kereskedelmi teret, amelyben észak-német területre utalt volna újabb munka. Így az ugyancsak északi német Davidis asszony polgári szakácskönyve táji hivatkozás nélkül jelent meg (1845, Bielefeld), és így lett egy évszázadon túlra a legsikeresebb német

szakácskönyv. A „brandenburgi”-ra felelt viszont Ausztriából egy másik asszony munkája, Prato *Délnémet szakácskönyve* (1858, Graz), amely hosszú kiadástörténete során a Davidis-kötet nagytáji ellentétpárja lett.

A helyi, kistáji ételeskönyvek, receptkönyvek a fentiekkel ellentétben a helyi sajátosságokra összpontosítanak: amit ott készítenek, készítettek, tekintettel vagy tekintet nélkül arra, hogy ugyanaz másutt mennyire volt, van jelen. Összeállításuk sokféle indíttatású, célú és szempontú, sokféle a forrásanyag és az interpretáció is. Ezt hozta az utóbbi három évtized hazai termése is, mint a mellékelt, időrendben közölt válogatás mutatja. A szerzők, közreadók közt New Yorkból étteremtulajdonos, itthonról etnográfus, történész, muzeológus, nyelvész, író, újságíró, a turisztika szaktanára és képesített szakácsnő kötetei sorakoznak.

KISBÁN ESZTER

Regionális, helyi konyha, receptgyűjtemények (1980–2008)
(Válogatott bibliográfia)

Kövi Pál

1980 *Erdélyi lakoma*. Kriterion, Bukarest.

Végh Antal

1982 *Több nap, mint kolbász*. Móra Kiadó, Budapest.

F. Nagy Angéla (pályamunkákból összeállította)

1982 *Régi és új ízek*. Magyar Nők Országos Tanácsa–Kossuth Kiadó, Budapest.

Pető Mária

1987 *Kedves vendég, tiszteltessél, nálunk megvendégtessél. A matyó konyha*. Gondolat, Budapest.

Knézy Judit

1988 *Somogy régi ételei (a XVIII. századtól a XIX. század elejéig)*. Jelenlévő Múlt. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

Begovác Rózsa–Sarosác György–Simor Ferencné–Wild Katalin

1992 *Baranyai konyha. Magyarok, németek és horvátok étkezési szokásai és ételei*. Pannonia könyvek. Baranya Megyei Könyvtár, Pécs.

Varga Gyula

1993 *A népi táplálkozás Hajdú-Bihar megyében a XX. század első felében*. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok közleményei 52. Déri Múzeum, Debrecen.

Wild, Anna–Wild, Katharina

1994 *Grossmutter's Küche. Ungarndeutsche Gerichte für Alltag und Festtag*. ELTE Germanisztikai Intézet–Pytheas Kiadó, Budapest.

Szigeti Andor

1999 *Népi konyha. Dunántúli tájak ételei. Ételek, ételkészítés és étkezési szokások, ünnepek*. Jelenlévő múlt. Planétás Kiadó, Budapest.

Szigeti Andor

2001 *Népi konyha. Tizán innen, Tizán túl*. Jelenlévő Múlt. Planétás Kiadó, Budapest.

Szigeti Andor

2004 *Népi konyha. A palócok, a matyók, a bodrogek, a felső-Tisza vidék, a hajdúságiak, a nyírségiak, a sárrétiak ételei.* Hagyomány és vidék, Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Viga Gyula

2004 *Tájak, ízek, ételek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* BAZ Megyei Múzeumi Igazgatóság, Miskolc.

B. Szűcs Irén

2005 *Békési ízek. A békési népi konyha és hagyományos ételei.* Békés. Békési Téka 31. Békés Városi Jantyik Mátyás Múzeum.

Szigeti Andor

2007 *Népi konyha. Velünk élő nemzeti és etnikai kisebbségek ételei: német, román, bolgár, görög, örmény.* Hagyomány és vidék. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Szigeti Andor

2007 *Népi konyha. Velünk élő nemzeti és etnikai kisebbségek ételei: szlovák, szlovén, horvát, szerb, ruszin, ukrán, lengyel, cigány.* Hagyomány és vidék. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Csibi Krisztina (szerk.)

2008 *Bukovinai székely konyha. Nagy Antalné Ferencz Regina hagyományos ételei.* Völgységi Múzeum–Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége, Bonyhád.

Az ORVOS hivatása a közepétséggy szolgálata. Megoldhatja-e feladatait a közesség sajátos életkörülményeinek, a magyar faj testi-lelki diszpozícióinak társes ismerete nélkül? **A MAGYARSÁG NÉPRAJZA** ebből a szempontból is érdekes ismereteket nyújt.

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Hetvenöt évvel ezelőtt jelent meg „A magyarság néprajza”-nak első kötete

„A magyarság néprajza” hetvenötödik születésnapjára

1933. december fontos dátum a magyar néprajztudomány történetében: a karácsonyi könyvvásárra, „a magyar tárgyi néprajz alapvető mestere”, Herman Ottó emlékének ajánlva, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában, az intézmény hungarológiai sorozatába illeszkedve megjelent a magyar néprajz első szintézisének, *A magyarság néprajzának* I. kötete („a tárgyi néprajz első fele”). Írói Bátky Zsigmond, Györffy István és Viski Károly voltak, a sajtó alá rendezés munkáját Czakó Elemér, a nyomda főigazgatója és a Magyar Néprajzi Társaság elnöke végezte.

Egy összegző mű megírásának gondolata már Sebestyén Gyulában is felmerült, aki 1918–1920-ban készített „tudománypolitikai röpirat”-ában vázolta egy 57 kötetes (füzetes?) kiadványsorozat (*A magyar néptudomány fundamentumai*) tervét.¹ Paládi-Kovács Attila szerint „több jel mutat arra, hogy Viski Károlyt már az 1920-as évek derekán is a leíró, rendszerező kutatásokra alapozott szintézis, a magyar népi kultúráról írandó összegző mű, egy átfogó kézikönyv gondolata foglalkoztatta.”² Viski volt „a fő kezdeményező”,³ „a vállalkozás spiritus rectora”.⁴ Önéletrajzában szerényen így ír erről: „Pályám egyik figyelmet érdemlő eredménye, hogy a Néprajzi Múzeumi kollégáim között évekig színen tartottam a magyarság néprajza kézikönyvének gondolatát, míg végül hárman egyesültünk közös munkára; a magyarság tárgyi néprajzának megírására, vállalkozásunkat a Magy. Tud. Akadémia is megértéssel támogatta. Mikor a kiadásra az Egyetemi Nyomda ajánlkozott, elkészítettem a szellemi néprajz tervét is, s élénk részt vettem a szerkesztői s lektori munkákban. Törekvéseimet, elveimet a munka második részében – rajtam kívül álló okokból – nem mindenben sikerült megvalósítanom.”⁵ „Czakó kiadói, szerkesztői közreműködése nélkül a kézikönyv nem jöhetett volna létre”, de a sajtó alá rendezés „Viski láthatatlan közreműködésével” történt – állapította meg Paládi-Kovács Attila,⁶ Kósa László egyenesen kijelentette: „a valóságos szerkesztői és lektori munkát [...] Viski végezte”.⁷

Az első kiadás I. kötetének megjelenése előtt (és közvetlen utána) az Egyetemi Nyomda nagy propagandát fejtett ki, hogy a könyvet népszerűsítse, például a *Magyar Könyvbarátok Diariuma* című periodikájában, amelynek szerkesztéséért és kiadásáért ugyancsak Czakó Elemér felelt.

Az 1933. 7–8. számnak már a borítólapján ott a könyv rajza és a gazdagon illusztrált füzetben például az alábbi írások olvashatók: *A néprajz mellett... – Állásfoglalások a múltból és nyilatkozatok a jelenből a magyar néprajz értékéről és értelméről* (183–190. old.); *A magyarság néprajza* (190–191. old.); *Mit ad nekünk a néprajz?* (192. old.); *Az első kötet tartalma* (193–196. old.); *A második kötet anyaga* (197. old.); *A harmadik és a negyedik kötet tervezete* (198. old.); *Szemelvények a magyarság néprajzából*

HERMAN OTTÓ
(1836–1914)

A MAGYAR TÁRGYI NÉPRAJZ
ALAPVETŐ MESTERE
EMLEKÉNEK
AJÁNLVA

A MAGYARSÁG NÉPRAJZA

SAJTO ALÁ RENDEZTE
CZAKÓ ELEMER

ELSŐ KÖTET
A TÁRGYI NÉPRAJZ ELSŐ FELE

— KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BUDAPEST —

A MAGYARSÁG TÁRGYI NÉPRAJZA

A MAGYARSÁG NÉPRAJZÁNAK
ELSŐ KÖTETE

— TAJÉKOZTATÓ — TÁPLALKOZÁS —
— ÉPÍTKEZÉS — RÖTORZAT —
— FŐTÉS — VILÁGÍTÁS —
— MESTERKÉDES —
— VISELET —

1874

BÁTKY ZSIGMOND
GYORFFY ISTVÁN
VISKI KÁROLY

1911. ÁBRVÁI 83. 103. 1888. 1891.

— KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BUDAPEST —

MAGYAR KÖNYVBARÁTOK

DIARIUM^A1933. ÉV IV. NEGYEDE
7—8. SZÁM

TARTALOM:

A Magyarság Néprajzának ismertetése. A Néprajz mellett ...
 Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Kornis Gyula, Ravasz László,
 Kodály Zoltán, Milotay István, Móricz Zsigmond,
 Kosztolányi stb 183. old. — A Magyarság Néprajzának tartalommutatója 193. old. —
 Írói 204. old. — Könyvek Szemléje
 205. old. — Körülnézés 212.
 old. — Széljegyzetek
 215. old. — Végvári vers
 218. old.
 S á r g a
 mellékleten:
 Illetménykötetek 173. old.
 Könyvbarátok postája 175. old.
 Könyvbarátok könyvjegyzéke 176. old.
 Kitalálásra! 180. old. — Mit üzen a könyvesbolt?
 219. old. — Figyelemreméltó könyvek
 222. old. — Könyvbarátok Kis Könyvei 223. old.

KIADJA A MAGYAR KÖNYVBARÁTOK SZÁMÁRA
 A KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

(199–203. old.); *A magyarság néprajzának írói* (204–205. old.). A füzet végén megrendelőlap található és a következő szöveg olvasható: „Kérjük olvasóinkat, hogy A magyarság néprajzának ezt az ismertető füzetét juttassák el vagy adják kölcsön más érdeklődőknek is: így épül ki a közös műveltségi front.”

Az 1934. 1–2. számban egy teljes oldalas reklám (3. old.) és a *Kinek készül A magyarság néprajza?* (4. old.) című írás között a következőket találjuk: „*Mit nyújt a Magyar Néprajzi Társaság? A Magyar Néprajzi Társaság választmánya 1933. október 25-i ülésén örömmel vett tudomást A magyarság néprajza c. négykötetes kiadvány megjelentetéséről. A Magyar Néprajzi Társaság A magyarság néprajza minden egyes előfizetőjét beiktatja pártoló tagjai közé, minthogy a K. M. Egyetemi Nyomda minden egyes elkelt példány után anyagi támogatást juttat a magyar néprajzi kutatók céljára. A magyarság néprajzának tulajdonosai külön pártoló tagsági okiratot kapnak s felkéretnek, hogy a mű anyagának kiegészítésénél, helyesbítésénél és gondozásánál további közreműködésükkel támogassák a magyar néprajz ügyét.*” (4. old.) Ezt követi *A közönség nagyszerű jelentkezése* című rész, amelyben apró betűkkel szedve, három és fél oldalon keresztül mutatnak be „az első előfizetők neveiből egy sorozatot”. A széles körű és a társadalom legkülönbözőbb rétegeit, képviselőit érintő érdeklődés illusztrálására álljon itt néhány (köztük több ismerős!) név: Baldauf Ernő okl. gépészmérnök (Bp.), Bally Béla m. k. postamester (Veszprém), Bálint Sándor dr. tanár (Szeged), Balogh Jolán dr. múz. tisztv. (Bp.), Baumöhl Vilmos textiltechnológus (Bp.), Berze Nagy János dr. vez. kir. tanfelügy. (Pécs), Budai János s.lelkész (Bp.), Czukrász Zoltán dr. körorvos (Vámosmikola), Csatkai Endre dr. író (Sopron), Csete Balázs polg. isk. rajztanár (Csepel), Dobossy Sándor banktisztv. (Pásztó), Farkas Károly ref. lelkész (Welland, Kanada), Forster Gyula ny. stat. hiv. (Bp.), Gallner Márta tanár (Bp.), Gönczy Miklós iparművész, hírlapíró (Gödöllő), Gubányi Emil kir. vegyészmérnök (Bp.), Hankó Béla dr. egyet. tanár (Debrecen), vitéz Jónás Ödön okl. bányamérnök (Salgóbányatelep), Karácsonyi József káplán (Diósgyőr, vasgár), Lisznyai Damó Elemér ezredes (Kaposvár), Maár Gyula földbirtokos (Kercseliget), Matisz László urad. intéző (Ászár), Mérei Emil gyártulajd. (Bp.), Natter-Nád Miksa hírlapíró (Bp.), Papp László dr. ügyvédj. (Bp.), Prückler József rt. főkönyvelő (Bp.), Rajeczky Benjamin ciszt. r. tanár (Bp.), Reguly Lajos állatorvos (Salgótarján), Schwartz Elemér dr. egyet. mtanár (Bp.), Sík Sándor egyet. prof. (Szeged), Soós Nándor rendőrfőtanácsos (Pécs), Szapáry Lajos gróf főispán (Pécs), Szegedy-Maszák Pálma szakorvosi asszisztens (Bp.), Sziklai Lajos postás (Kispest), Teleszky Béláné közjegyző neje (Miskolc), Vadnay László főjegyző (Miskolc), Vezér Gyula kórh. lelkész (Bp.), Wellmann Imre egyet. hallgató (Bp.), Zsolnay Vilmos keramiai gyáros (Pécs), illetve Állami Polgári Fiúiskola (Eger), Árpád Reálgimnázium (Bp.), Borsod Miskolci Múzeum (Miskolc), Csendőrtiszti Olvasókör (Debrecen), Egyetemi Földrajzi Intézet (Debrecen), Egyetemi Könyvtár (Pécs), Fiú Felsőkereskedelmi Iskola (Kecskemét), Levente Egyesület (Szombathely), Ref. Főiskola Nagy Könyvtára (Debrecen), Újpest megyei város, Városi Könyvtár (Vác), Városi Villanytelep (Pécs). (4–7. old.)

Ugyanebben a füzetben a *Hogyan nyilatkoznak a tudósok?* cím alatt Hóman Bálint, Kornis Gyula és Szekfű Gyula véleménye, valamint Czakó Elemérnek a kötetben is olvasható ajánlása olvasható. A könyvek szemléje, a Tallózás és a Kis tükör címet viselő fejezetekben kis keretes reklámszöveget helyeztek el, és e szám végéről sem hiányzik a megrendelőlap.

Az 1934. év elején a különféle lapokban megjelentek az első ismertetések a kötetéről (ezek még nem az Eckhardt Sándor, Gunda Béla, Honti János és mások által írott

---

• A MAGYARSÁG NÉPRAJZA •

MEGJELENT A MAGYARSÁG
NÉPRAJZÁNAK ELSŐ KÖTETE
(A TÁRGYI NÉPRAJZ ELSŐ FELE)

ÍRTÁK:

Bátky Zsigmond, Györffy István, Viski Károly

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE: CZÁKÓ ELEMÉR.

(136 OLDALON 1240 ÁBRA, RÉSZBEN PEHELY, RÉSZBEN MŰNYOMÓ
PAPÍRON, TÉRKÉPPEL ÉS SZÍNES KÉPEKKEL, FÉLBÓRKÖTÉS. A HÖMAN-
SZEFŰ: MAGYAR TÖRTÉNET FORMÁJÁBAN

Az első összefoglaló néprajzi mű legkiválóbb tudósaink tollából. Nem délibáb, nem romantika, hanem komoly tudomány. Adatai, megállapításai mégis színesebb képet tárnak elénk a legköltőibb képzeletnél: a magyar nép életének gazdag, bámulatosan színes világát.

A nemzeti önmegismerés eddig szűk ösvénye széles országúttá tágul e kötetekben. Nincs művelt magyar, aki nélkülözhetné, nincs jószándékú olvasó, aki érzésben, gondolkodásban magyarabbá ne válnék általa.

A TELJES MŰ (4 KÖTET) ÁRA FÉLBÓRKÖTÉSBN 80 P.
MEGRENDELHETŐ HAVI 4 P-ÓS RÉSZLETFIZETÉSRE IS.
A TOVÁBBI 3 KÖTET FÉLÉVES IDŐKÖZOKBEN JELENIK
MEG. II. KÖTET: A TÁRGYI NÉPRAJZ MÁSODIK FELE.
III-IV. KÖTET: A SZELLEMI NÉPRAJZ.

• MEGRENDELŐLAP A BORÍTÉK HÁTOLDALÁN •

„máig érvényes kritikai észrevételeket”⁸ tartalmazó recenziók voltak). Az első ismertetésekben olvasható dicsérő megjegyzéseket és más véleményeket kötötték csokorba az 1934. 3–4. számban, a *Legnemzetibb tudomány legmagyarabb könyve* című írásban. (53–57. old.) Az e füzetben közölt reklámokból és megrendelőlapról kiderül, hogy a négy félbörkötéses kötet ára 80 pengő (kedvezményes előfizetéssel 72 pengő) volt és havi 4 pengős részletekben is lehetett fizetni.

A Magyar Tudományos Akadémia jelentős anyagi támogatásával⁹ 1933. december és 1937. június között 5000–5000 példányban kiadott négy kötet olyan közönség-sikert aratott, hogy 1941 és 1943 között 4000–4000 példányban második (bővített) és harmadik (utánnomás) kiadásban is megjelentették.¹⁰ A második és a harmadik kiadás sajtó alá rendezését Palotay Gertrúd segítségével Viski Károly végezte.¹¹

A *magyarság néprajza* I. kötete megjelenésének 75. évfordulója alkalmából az alábbiakban három írást közlünk: a könyv fogadtatásának szemléljét a *Magyar Könyvbarátok Diariuma* 1934. 3–4. számából; Ortutay Gyula cikkét a négy kötetéről ugyanazon folyóirat 1937. 1–2. számából és Szilágyi Miklós első nagy szintézisünkről szóló mai eszmefuttatását, amelyet kérésünkre volt szíves papírra vetni.

HÁLA JÓZSEF

Jegyzetek

1. Kósa L. 2001. 154.
2. Paládi-Kovács A. 2007. 15.
3. Paládi-Kovács A. 2007. 16.
4. Paládi-Kovács A. 2002. 46.
5. Vargha L. cikkéből (1974. 73.) idézi: Paládi-Kovács A. 2002. 46.; 2007. 16.
6. Paládi-Kovács A. 2002. 47.; 2007. 17.
7. Kósa L. 1980. 500.
8. Paládi-Kovács A. 2002. 47.
9. Paládi-Kovács A. 2002. 45–46.
10. Paládi-Kovács A. 2002. 46–47.
11. Kósa L. 1980. 500.

Irodalom

Kósa László

1980 A magyarság néprajza. In Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon*. III. 499–500. Budapest

2001 *A magyar néprajz tudománytörténete*. Budapest

Paládi-Kovács Attila

2002 Néprajzi feladatok, vállalkozások és az Akadémia (1929–1967). In *Tárgyunk az időben. Néprajzi kihívások és válaszok*. 41–53. Debrecen

2007 Egy európai etnológus Erdélyből. Viski Károly. *Rálátás* VIII. 4. sz. 11–22.

Vargha László

1974 Viski Károly (1883–1945). *Ethnographia* LXXXV. 172–187.

A legnemzetibb tudomány legmagyarabb könyve

A magyarság néprajza a nemzeti önmegismerésnek egy eddigelé szűköske ösvényét tágítja egyszerre széles és modern, pompásan járható országúttá a magyar olvasók előtt. Oly mű ez, amely mindenki számára felfedezésszerűen megadja a lehetőséget nemzete igazi arcának megismeréséhez, nincs művelt magyar, aki nélkülözhetné azokat az ismereteket, amelyeket csak *A magyarság néprajzából* szerezhet meg s nincs jószándékú polgára a csonka, meggyötört hazának, aki ne válna általa emberebbé, magyarabbá... Legutolsó levelében, halála előtt egy héttel, azt írja Móra Ferenc *A magyarság néprajzáról*: Olyan szép könyv, hogy az embernek a szívére kell szorítani. (Móra Ferenc). ...nagy értékű és becses munka (Balogh Jenő v. igazságügy-miniszter). A tudomány jövő fejlődése és a nagyközönség tudományos műveltségének tágítása szempontjából egyaránt nagy eredményeket várok e műtől s kívánom, hogy a magyar lélek és a magyar értékek iránt érdeklődő közönség épp oly szeretettel fogadja, aminő megértéssel és elismeréssel fogadták a *Magyar történetet* (Hóman Bálint kultuszminiszter). A legszebb magyar alkotás negyven év óta, kultúránk büszkesége (Röder Vilmos gy. tábornok). Nagy úttörő alkotás: röstellnünk kell, hogy még nem volt (Kornis Gyula egyetemi professzor). Valóságos szenzációszámba megy *A magyarság néprajza* első kötete. Igazán az utolsó pillanatban, mikor a mindent uniformizáló városias és technikai civilizáció már-már elnyeléssel fenyegeti a magyar népelet ősi formáit, jelenik meg ez a hatalmas munka, hogy ráeszméltesse a művelt magyar közönséget arra, hogy micsoda kincsestárat hordott össze és alkotott meg a magyar nép, amely kincsestárnak könnyelmű elherdálása és veszendőbe juttatása nemzeti bűn volna (Szily Kálmán államtitkár). Rendkívül hasznos kiadvány, munkatársainak névsora, az első kötet meglepően gazdag és változatos tartalma a teljes sorozat értékességét előre is biztosítja. A magyar népelet színes világának összefoglaló ismertetése ebben a vonzó formában minden bizonnyal el fog jutni a művelt nagyközönség legszélesebb rétegeihez. A nagybecsű kiadványon, úgy tartalmát, mint tökéletes nyomdai kiállítását tekintve, örömmel ismerhetők fel lépten-nyomon a gondos szerkesztés és a mű kiadása iránti szeretetnek jegyei (Pasteiner Iván, az Egyetemi Könyvtár igazgatója). *A magyarság néprajza* bizonyítéka annak, hogy az Egyetemi Nyomda kiváló mértékben szolgálja a magyar könyvkultúra ügyét (Scitovszky Tibor v. külügyminiszter, a Hitelbank vezérigazgatója). Gyönyörűséggel lapozgattam a páratlan gazdagságú munkában, mely valósággal nemzeti missziót tölt be. Teljesen átérem annak nemes törekvéseit és hazafias, valamint kulturális szempontból egyaránt áldásos eredményeit (Antal István miniszterelnökségi sajtófőnök). Szinte bámulattal lapoztam végig a művészi kiállítású és gazdag frekvenciájú könyvet és meggyőződésem, hogy annak nagy tudományos értéke mellett mint kultúránk legmeggyőzőbb propagandaeszköze is igen hasznos szolgálatot fog tenni (Mengele Ferenc külügyminisztériumi sajtófőnök). Minden literátus ember számára ez a könyv az ünnepi érzések hangtalan akkordjait szólaltatja meg. Nagyszerű gyűjteménye veszendő értékeknek, igazi standardwork, amelyben a nagyszerű magyar népnek őstehetsége és bölcsessége ezerféle villanásából ragyog fel. A magyar paraszt géniuszának hirdetésénél nincs párt vagy világnézeti különbség (Nádai Pál író). A munkát nagy gyönyörűséggel olvas-

* Az eredeti közlésben Móra kézírásával.

tam, nagyon jó és sikerült könyv: szépen van megírva, jól illusztrálva, kiállítása ízléses. Óriási anyagot foglal össze, de mindenkinek felfokozza a vágyát arra, hogy még többet kívánjon (*Hankó Béla egyetemi professzor*). *A magyarság néprajza* a legnemzetibb tudomány legmagyarabb könyve (*Lambrecht Kálmán egyetemi professzor*).

Végigolvastam az egész művet: nagyon sok ismeretlen adata a legélvezetesebb olvasmány, olyan összefoglalás, amelyre feltétlenül szükségünk van. A szöveg és képanyag összeállítása annyira élvezetes, hogy az ember türelmetlenül várja már a folytatást. Legnagyobb elismerés illeti a mű szerkesztőségét (*Bálványossy Tibor dr. főszerkesztő*). Nagy nyereségnek tartom, hogy végre megjelenik az összefoglaló mű, amely elénk tárja mindazt, amit a magyarság néprajzáról tudnunk kell. Vannak kitűnő szakembereink, százzámra jelentek meg az értékes részlettanulmányok: e mozaikkövekből most, mint a már megjelent első kötetből látjuk, kitűnően sikerült egységes képet alkotni. A szerzők oly feladatot oldottak meg, amelyre régóta vár a művelt magyarság és megoldották úgy, hogy nemcsak megfeleltek a mai tudomány igényeinek, hanem előadó-művészetükkel e szívünkhöz nőtt tárgy ismertetését élvezetes olvasmánnyá is tették (*Lyka Károly író, a Felsőház tagja*). Fontos ránk, magyarokra nézve ily rendszeres és alapos munka megjelentetése, mert ezzel különösen meg tudja a külföld ismerni az erőszakkal négy részre osztott magyarság népi egységét, régi kultúráját és jövő törekvéseit. Örömmel kell üdvözlőnk és mindenkinek ajánlanunk ezt a hosszú tudományos kutatással és nagy szakszerűséggel szerkesztett díszes kiadványt, amelynek minél előbb *idegen nyelveken* való megjelentetését elsőrendű szükségletnek kell tekintenünk (*Olay Ferenc egyetemi m. tanár, min. tanácsos*). Csak egy félszázados lankadatlan gyűjtőtevékenység és részletkutatás tette lehetővé, hogy ezt az összefoglaló nagy magyar néprajzi kézikönyvet jeles szakembereink vállvetett munkával megírhatták és csak az Egyetemi Nyomda magas technikai felkészültsége és áldozatkészsége valósíthatta meg a magyar néprajz eme pillérének lerakását (*Marjalaki Kiss Lajos*). A népművészet élvezet bennünket az őshazánkba, meg tudja keresni elszakadt véreinket, ezer és ezer barátot szerez. Falun az intelligenciára vár a feladat, hogy megóvja a népművészetet a deformálódástól. Minden magyar nő könnyen fejlesztheti ízlését odáig, hogy felismerje az előtte lévő munkában a művészkezet és megvédelmezze azt. Tanulja meg a magyar is, amit a külföld tesz a maga népe érdekében: a propagandát. Melegítse magához a népet. Másképpen fog tekinteni akkor a falu népe a falu úriasszonyaira (*Szilágyi Béla öcsényi lelkész*). A mű az egész magyar szellemi életnek egy régen érzett hiányát fogja pótolni (*Nevelős Gyula min. tanácsos*). Nem hiszem, hogy valaki tudna úgy örülni *A magyarság néprajza* első kötete megjelenésének, mint ahogy mi, vidéki múzeumőrök és könyvtárosok örülünk. Két kézzel kaptunk a könyv után, melynek bőséges forrásaiból először és azt hiszem legtöbbet mi merítünk. De a közönség is rájött arra, hogy milyen nagy nemzeti értékek ezek az addig nem nagyon becsült népi sajátosságok. E könyvvel a tárgyak csakugyan lelket kapnak. Ilyen jó összefoglalásban rendszeresen sehol nem kap az érdeklődő a magyarságról, a népelet minden megnyilatkozásáról szakemberek tudásával és szeretetével megírt igazi tükörképet. A mű olyan tökéletes, hogy ahhoz hozzászólni nem is lehet, nem is szükséges. A legtéljesebb elismerés és köszönet illetheti a szerkesztőket, az Egyetemi Nyomda nemes áldozatkészségét, hogy ez a munka megjelentetett (*Leszih Andor, a miskolci múzeum őre*).

Régóta nem volt a magyar tudományos életnek ily nagy jelentőségű eseménye, mint *A magyarság néprajza*. Csodálatos erkölcsi és szellemi értékeit jelenteti meg népünknek. Ősi tiszta formaérzékével, józan színhasználatával, esetlen rajz, vonal és

kompozíció megoldásával sokszor a költészet magasságába emelkedik. E mű nélkülözhetetlen mindazoknak, akik még csak a legcsekélyebb kapcsolatban is állnak a művészettel. Népünk páratlan kincseit mentik át számunkra és ezzel mintegy második honfoglalást végeznek tudós és teljes európai felkészültséggel rendelkező írói (*Magyar Iparművészet*).

A magyarság néprajza, ez a heroikus és ezért megbecsülhetetlen vállalkozás legértékesebb s fogyatkozó, pusztuló vagyonunkat, népünk sajátos kultúráját menti meg a pusztulástól, melyet minden áron és minden áldozattal meg kell akadályozni. Azonkívül a magyarságról való tudásunkat mélyíti és teszi teljessé. *A magyarság néprajzá*-ról az örvendező, biztató elismerés hangján szólhatunk: magyar tudományos életünknek a Hóman–Szekfű: *Magyar történet* mellett az utolsó esztendőök legnagyobb szabású tudományos és egyben nemzeti alkotása (*Napkelet*).

Őszinte örömmel üdvözöljük azt a komoly vállalkozást, amely módot ad az igazi műveltségre vágyó közönségnek, hogy népkultúránkat megláthassa és hamisíthatatlan, népi eredetű, magyar lélekből származó értékeket ismerhessen és szerethessen meg (*Szabadság*).

A magyarság néprajza a mű indító célzata és ereje folytán korszakot jelöl a maga tudományos terén. Szolgálatot tesz a faji öntudat további megszilárdulása ügyének s új ajtókat nyit tudományos és művészeti életünk magyarabbá válására. A nemzeti nevelést szolgáló iskoláinknak nélkülözhetetlen. Nyomdatechnikai szempontból a legkényesebb izlést is kielégíti – magyar szemet, szívet gyönyörködtető (*Protestáns Tanügyi Szemle*).

Elámulhat az ember rajta, hogy lám, mi minden nemzeti kincs ősi tulajdona a magyar fajnak, melyből eddig csak töredékes részleteket ismertünk. *A magyarság néprajzában* megtalálja a magáét mindenki, aki a magyar nép iránt lélek szerint érez (*Debreceni Protestáns Lap*).

Korszakos munka, mely a magyar nép történetének gazdag, bámulatosan színes világát öleli fel tartalmához és rendeltetéséhez méltó köntösben állítja a nagy nyilvánosság elé. Olvasása közben lelkünkbe sugározza a faji öntudat reménytadó erejét (*Debrecen*).

A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda agilitása és áldozatkészsége lehetővé tette, hogy *A magyarság néprajzá*nak évtizedek óta előkészített első nagy összefoglalása végre napvilágot lásson. A mű tudományos alapossággal és mégis mindenkit azonnal megragadó szemléletességgel, magyaros írásművészettel van írva. Különösen érdekessé teszi az egyes részleteket az a körülmény, hogy szerzőik a legújabb östörténeti, művelődéstörténeti és nyelvészeti kutatások eredményeit is értékesítették bennük. A szinte páratlanul gazdag képanyag összeválogatása minden elismerést megérdemel. Az egyes fejezetek végén álló irodalom pedig szinte csábít a további kutatásra. Nemzeti fontossága az, hogy egészen új, eddig csak kevésbé és tökéletlenül ismert világot tár fel a magyar társadalom előtt. Ideje már, hogy értékünk és fajiságunk ezen éltető forrása eljusson minden magyar emberhez. Nagy most a szükség biztos fegyverre a minden magyar értéket kisajátító, elorzó, vagy alacsonyabb rendűnek minősítő idegen törekvések ellen. A magyar értelmiség rá fog döbbeni arra a nagy kötelességére, hogy a magyar népet nemcsak kormányozni, hanem ismerni és szeretni is kell. A magyar falu vezetői, a papok, jegyzők, tanítók és orvosok hatalmas segítőre lelnek e munkában hivatásuk gondja közepette. Őszintén kívánjuk, hogy a jelen mű nyomán minél többen induljanak el a sokban még töretlen úton a magyarság teljesebb megismerése felé (*Magyar Kultúra*).

Bámulatba ejt bennünket az anyagának rendkívül gazdasága, az adatoknak megszámlálhatatlan sokasága. Elismeréssel kell magasztalni a nép tehetségét, találékony-ságát, technikai készségét, teremtő erejét, kibontakozik előttünk a magyar minden őseredeti tulajdonságával s bemutatják a szerzők a nép alkotó-, képzelő- és teremtő-erejét. A könyvet, melynek minden fejezete szépen, gondosan, élvezetesen van megírva, a szakember és a művelt nagyközönség egyformán haszonnal forgathatja. Megfelel a legmagasabb tudományos követelményeknek és a nagyközönség igényeinek (*Pesti Hírlap*).

A magyarság életének legteljesebb tartalmát, a milliányi népi tömegek minden tagjának életét ábrázolja. Negyven év hangyaszorgalmú gyűjtését, névtelen közmunkások verejtékét és ihletét művészek, költők s tudósok lángelméjét öleli egybe ez a négy kötetre tervezett nagy tudományos kiadvány. Parancsolja, hogy mentsük a még menthető néprajzi kincsállományunkat, mely még így is nagyszerűbb és eredetibb, hódítóbb erejű sok európai kulturális nagy hatalom néprajzi kincsénél. A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda nemzetmívelő becsülést érdemlő munkát vállalt e kiadvány megindításával és minden dicséretet megérdemel e kiadvány páratlanul gazdag, izléses kiállításával (*Magyarság*).

Csodálattal és hódolattal lengethetjük meg az elismerés lobogóját a nagy nemzeti feladat sikerült megoldása előtt. *A magyarság néprajza* hű és megbízható képet ad mindarról, amit a néprajz eddigi munkásai, köztük magának a köteteknek szerzői összehordtak. Ennek írói értenek ahhoz, hogy a részletkérdések tengerét úgy markolják meg, hogy egyetlen csepp se vesszen el és mégis egységes kép bontakozzon ki a beláthatatlan adatocéánból (*Budapesti Hírlap*).

Az Egyetemi Nyomda a Hóman–Szekfű-féle monumentális történelmi mű közeli lezárásával most egy újabb hatalmas alkotással áldoz a magyar tudományosságnak. Ha a „Hóman–Szekfű” a magyar történelem mélységeibe vezető útja mentén a magyar népiség hosszmetsetét tárta fel, az új mű, amelyet a szerzők négy vaskos kötetre terveznek, keresztmetsetben mutatja be azokat a hajtóerőket, amelyek a népi élet gyökereit teszik ki. Olyan ősforrásokhoz vezet ez a mű, amelyek eddig teljesen ismeretlenek voltak, de amelyek fantasztikus feszítőerejükkel, ötletgazdaságukkal, alkalmazkodási képességükkel megmagyarázzák azt a világcsodát, hogy az Ázsiából idekeveredett maroknyi magyarság hogy tudott itt a Duna völgyében külső – és főként belső – ellenségek dacára is megmaradni és amalgamáló kultúrtényezővé válni. Az egész mű, ha majd elkészült, két főkeretben tárgyalja majd a magyar nép kincsét: a tárgyi és szellemi néprajz adottságai szerint. Úgy a tárgyi, mint a szellemi néprajz két-két kötetet vesz majd igénybe. Most a tárgyi néprajz első részét nyújtja, amely általános és az egész néprajzi tudományt megalapozó és a tudományok egyetemébe beillesztő bevezetésen kívül – ez a nagylátókörű Viski Károly műve – részletesen ismereti a táplálkozás, az építkezés, a bútorzat, a fűtés, a világítás, a mesterkedés és a viselet néprajzi tárgyait és emlékeit. A „népnek” többé-kevésbé mindig kissé misztikus fogalmát itt most először látjuk szemmel, tapogatjuk ki a hétköznapi apró-cseprő dolgoskodása közepette. Ámuló tekintetünk őszinte megbecsüléssel fordul afelé a névtelen zsenitömeg felé, amely a legprimitívebb viszonyok közepette, kezdetleges szerszámokkal, a természeti és technikai törvényeknek tisztán empirikus ismeretével a szerszámoknak invenciózus tömegeit találta fel. Mások meg elképzeltetlen mélységek, történelmi távlatok nyílnak meg egy-egy objektum kapcsán, amelyen nem az ezer magyar esztendő, nem is több ezer éves ázsiai múlt, hanem az őstörténet kiszámíthatatlan távolságainak bélyegét leljük fel. Egy-egy apró tárgyon néha névtelen

világhistóriai drámák emlékei villannak fel: népek, fajok találkozásai, keveredései, pusztulásai. Az új „Magyar néprajz” segít a hiányokon; amit ad, az a magyar népélet bibliája. A magyar szociológia terén körülbelül azt a szerepet tölti be, amit annak idején Karl Lachmann működése jelentett – a homéroszi és nibelung-dalok felismerő rendszerezése révén – az egész emberiség epikai korszakára nézve (*Literatura*).

Magyar Könyvbarátok Diariuma
1934. 3–4. sz. 53–57. old.

A magyarság néprajza

Ha a néprajztudomány mai európai helyzetét vizsgáljuk (akár a különböző primitív kultúrákkal foglalkozzék, akár a parasztsággal, akár az egész nemzet népi jellegével), sajátos fellendülést, gazdagodást tapasztalhatunk. A fiatal tudomány még nemcsak problémáinak tisztázásánál tart, hanem a diszciplína külön helyzetét, az önelvűség alapkérdéseit veszi elő újra meg újra. Minden bizonnyal termékenyítő helyzet ez. Ha R. Thurnwald nagy ötkötetes munkáját (*Die menschliche Gessellschaft*, Berlin und Leipzig, 1931–35), vagy a K. Th. Preuss szerkesztésében minap megjelent kitűnő, tömör *Lehrbuch der Völkerkunde* tanulmányait tekintjük, az új folyóiratok, részlettanulmányok problémafölvetéseit, módszertani fejtegetéseit: mindenünnen ez a termékenyítő nyugtalanság s egyben az első mélyebb bizonyosság nyugalma árad. Valóban, mintha tudományunk most jutott volna el először arra a nézőpontra, ahonnan a tudomány igényes szigorúságával ábrázolhatja a valóságot.

Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan mintha a magyar néprajztudomány s egyben az egyetemes nemzeti tudat is eljutott volna parasztságunkról alkotott nemzeti fogalminknak újabb tisztázásáig. Valóban, a magyar öntudat s egyben a magyar büntudat feleledésének, a kegyetlen magyar önvizsgálatnak (Széchenyi szellemében!) kora ez, ha a jelek nem csalnak. Ma már világosan kell látnunk, hogy a legnagyobb igaztalanság lenne az úgynevezett falukutató irodalommal szemben egyelőre a tudomány magas követeléseit szembeszegezni s ezzel az attitűddel rontani hitelét. Ha a magyar faluról mostanában megjelent művekre gondolunk (Szabó Zoltán hatásos *Tardi helyzetétől* kezdve Erdei Ferencnek a napokban megjelent országos jelentőségű *Futóhomokjái*ig), éreznünk kell, hogy ezek a könyvek a legmélyebb magyar nyugtalanság, keserű önvizsgálat és a társadalmi igazság keresésének talaján nőttek s mintegy az új Magyarország felépítésére törekszenek. Az elfeledett Tessedik Sámuel szelleme és szándéka éled fel: leírja a paraszti sorsot s méltóbb emberi élet útjait, lehetőségeit akarja kutatni.

A magyar nemzeti öntudat élesztésének egy másik, de éppolyan fontos útját válasszotta az Egyetemi Nyomda hungarológia-kiadványaival. A *Magyar történet* kötetei valamennyiünknek megszabták történeti szemléletét, a magyar sors problémái e köteteken keresztül tudatosultak bennünk. Ennek a sorozatnak egyik tagja a négykötetes magyarság néprajza. A befejező negyedik kötet épp most jelenik meg. A négy nagy kötet szerkesztői és munkatársai szinte lehetetlen s nagyon is hálátlan feladatot vállaltak. A magyar néprajztudománynak ezt az első szintézisét nem előzték meg hasonló törekvésű munkák, melyeknek hiányaiból, hibáiból okulást lehetett volna meríteni, egy ilyen természetű munka megalkotására nem volt kidolgozott módszer sem, de még előbb: nem

egy területen a részlettanulmányok egész sora hiányzott s az áthidaló hipotézis a néprajzban sem ér valami sokat. Ezek a nehézségek azonban még inkább sürgető feladattá tették *A magyarság néprajza* köteteinek megjelenését s csak növelik a munka értékét.

Nem kívánunk itt most egyes részletek kritikai vizsgálatába bocsátkozni: ahogy méltatlan lenne a falukutatás társadalmi lendületét gyöngíteni, ugyanúgy hálátlan lenne e nagy összefoglalás egyes részleteit bírálgatni. (Természetesen a kritikai kötelessége alól kibújni nem lehet: épp a társadalomépítés és a tudomány jobb érdekei követelik a higgadt bírálatokat. Erre másutt alkalmunk is volt.) Egyetlen lényeges szempontra kívánjuk felhívni a figyelmet. *A magyarság néprajza* szerkesztői és munkatársai okos mértéktartással és bölcsességgel a meglévő anyagot igyekeztek összegyűjteni s a tárgyi néprajz, a szellemi néprajz kettős kategóriája szerint rendszerezni. Nem törekedtek új módszertani gyakorlat szerint csoportosítani, erre a meglévő anyag természete sem biztathatta őket, inkább egyszerű s biztos elvek szerint foglalták össze a néprajztudományunk által eddig feldolgozott anyagot. Mondhatni hiánytalanul. A négy kötet különböző tanulmányaiban, bibliográfiáiban egy nagy összefoglaló erőfeszítés készletet tiszteletre. Egyszerre megtanulhatjuk tisztelni magát a magyar néprajztudományt is: a nagyok mellett annyi buzgó névtelen munkás igyekezett gyarapítani parasztságunkról való tudásunkat. A legnagyobb érdeme a négy kötetnek ez a hatalmas összefoglaló és rendszerező munka. Aki ma s a jövőben a parasztság s a magyarság etnikai problémáival kíván foglalkozni, nem nélkülözheti e köteteket. Amíg a mai falukutatás a szociális szempontokat tartja elsősorban szem előtt s a változó, régibb kultúráját, társadalmi formáját elhagyó parasztságot szemléli, addig *A magyarság néprajzából* a régi paraszti kultúra vonásai bontakoznak ki a tárgyi javak, népi szokások, a szellemi világ pontos ábrázolása nyomán. Úgy hisszük, ez a két szemléletforma ad együttesen valóságos és igaz képet parasztságunkról még mai zűrzavaros, változásokkal teli állapotában is. Igaz, a néprajztudomány bizonyos értelemben archeológia is: az eltűnt kultúra elemeit nyomozza például a díszítőmotívumok területén egész a kőkorszakig, azonban feleletet tud adni mai jelenségekre is. Így parasztságunk mai kultúrátípusait nem érti meg s nem tud helyes magyar művelődéspolitikát megalkotni senki sem e kötetek anyagának ismerete nélkül.

A magyar nemzeti tudatnak, a magyar önismeretnek ezzel a szerénységgel és áldozatos szorgalommal lett egyik legbuzgóbb és leghivatottabb munkása *A magyarság néprajza*. A szerkesztőkre s a tanulmányok íróira csak hálával gondolhat mind a magyar tudomány, melynek megadatott a továbbépítés szép munkája, mind pedig a magyar köztudat, mert e munka is a magyar tudat olyannyira fontos tisztulását szolgálta.

Magyar Könyvbarátok Diáriuma
1937. 1–2. sz. 78–80. old.

ORTUTAY GYULA

„A magyarság néprajzá”-ról – 75 év távlatából

Aki nem kellően körültekintő (és aki valamikori egyetemi tanulmányaira már nem emlékszik), nem feltétlenül tartja számon, hogy *első* néprajzi szintézisünk megjelené-

sének emlékezésre-méltatásra alkalmat kínáló évfordulójához érkezünk el ebben az esztendőben: a belső címlap sem, a kolofon sem közölt annak idején évszámot. Csak a második (és harmadik) kiadás negyedik kötetének utolsó oldalán olvasható, hogy a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda négykötetes vállalkozásának első kiadása 5000 példányban készült, s az I. kötet 1933 decemberében, a II. kötet 1934 szeptemberében, a III. kötet 1935 decemberében, a IV. kötet 1937 júniusában jelent meg. (A további 4-4 ezer példányt jelentő második és harmadik kiadás egyes köteteknek megjelenése pedig 1941. szeptember, 1942. június, 1943. április és 1943. december.)

Ezeknek az évszámoknak az ismeretében is kérdés marad persze, hogy miért éppen az első, nem pedig a negyedik kötet megjelenéséről, a kor viszonyaihoz, a magyar etnográfia és folklorisztika akkori művelőinek felkészültségéhez képest feltűnően nagyszabású, már-már erőn felüli vállalkozásának eredményes befejezéséről emlékezünk meg inkább a *Néprajzi Hírek* lapjain. Nyilván azért (akár kajánkodhat is, aki az évfordulós megemlékezések túlhajtását okkal, ok nélkül nehezményezni szokta), mert az idei megemlékezés után minden egyes kötet háromnegyed-évszázad előtti megjelenését meg lehet, s ha meg lehet, meg is kell ünnepelnie a néprajzos társadalomnak... Bár az így „megelőlegezett” újabb meg újabb ünneplés lehetősége aligha valós szakmai igény, ez a rövidke figyelemfelhívó dolgozatom mégis arra szeretne figyelmeztetni, hogy bőven vannak olyan kutatástörténeti-tudománytörténeti adalékok és interdiszciplináris összefüggések, amelyeket érdemes lenne mérlegelnünk legalább egy-egy ilyen jeles évforduló alkalmával – következésképpen még a többszörös ünneplés, különösen pedig a „szakma” erőn felüli vállalkozásának művelődéstörténeti hátterét más-más tudományközi és társadalmi kapcsolatokra érzékenyen felvázoló méltatás sem eredményezne nevetséges-indokolatlan publikációs üresjáratokat.

Amit egyébként én – és bármelyik kortársam – *A magyarság néprajzáról* elmondhatok/elmondhatunk, a máig ható jelentőség lelkesült elismerésének és a fogyatékoságokat, megoldatlanságokat értelmezni-magyarázni akaró kritikusi attitűdnek sajátos elegye. Ami jelentős részben annak (is) következménye, hogy az egyetemen tanítványai voltunk azon generáció egy-egy jeles képviselőjének (én magam Gunda Bélának), mely generáció, miután kissé fiatal volt még ahhoz, hogy tevékeny részese legyen a „szakma legjavát” mozgósító vállalkozásnak, e kollektív teljesítmény szakmai recepcióját alakította ki, s nemcsak azon frissiben megjelentetett kritikákkal formálta meg hosszú távra. Ez a recepció pedig inkább elmarasztaló: a vissza nem térően nagy lehetőség elszalasztásán sajnálkozó, mintsem lelkesen dicsérő, a vitathatatlan érdemeket egyértelműen elismerő volt! Szóvá tették pl. az akkori „fiatalok”, hogy az egész vállalkozás nélkülözi a világosan kifejtett és minden szerző által követett elméleti és módszertani elveket, különösen feltűnő a „tárgyi néprajzi” kötetek viszonylagos szemléleti-gondolati egysége és a folklorikötetek kettéosztását „tárgyi” és „szellemi” néprajzra, aminek nehezen menthető következménye volt az ő minőségükben például a népszokások és a szokástárgyak más-más kötetben való bemutatása.

Az egykori szakmai fogadtatás *ilyen* összegzése (a recepció egyébként független volt a szakmán kívüli „sikertől”: erről a szokatlanul magas példányszám árulkodik) persze ez esetben nem az összes kortársi kritika gondos újraolvasásának eredménye. Csupán azt szerettem volna itt összefoglalni, hogy milyen is volt a hangulata annak a Gunda professzor által olykor ki is mondott, olykor csak sejtetett kritikus alapállásnak, melynek alapján – nagyon hangsúlyosan már a megjelenés „másnapján”, még nyomatékosabban az 1950-es évek óta – a magyar néprajz el nem odázható legna-

gyobb feladataként tartotta számon az ő generációja az „új Magyarország néprajza” megírását. S amely feladat sokkalta nagyobb hányadát, ha néhányan e generációból vállaltak is benne apróbb részfeladatot, végül is a mi generációnknak és az utánunk következőknek kellett (és kell, hisz a nyolckötetes *Magyar Néprajz* egy kötetével még mindig tartozunk) magukra vállalniuk.

Ehhez a szélsőségesen elmarasztaló kortársi véleményhez képest én inkább az 1930-as évek elejéig egybegyűlt adatmennyiség felkínálta általánosítási lehetőséget és a közkeletű kutatói kezdeményezéseket, elméleti megfontolásokat olykor (korántsem mindig!) számottevően meghaladó, az „előzményekből” bár levezethető, mégsem egyszerű evidenciaként értelmezhető *egyéni invención* alapuló teljesítményekre – Györffy István, Bátky Zsigmond és Viski Károly külön-külön kötetnyi terjedelmű fejezetei értékére-jelentőségére – helyezném a hangsúlyt. Hisz pl. Györffynek a ház körüli és mezei rágcسالók fogására szolgáló felettebb elmés szerkezetek és a finnugor vadfogó eszközök, tágabban: az eurázsiai és őskori vadász kultúra lehetséges összefüggését megpendítő, részletesen ki nem fejtett eredeti ötlete, valamint a növénygyűjtőgetéssel kapcsolatos elejtett megjegyzései jelentősen felpezsdítették mind a recens gyűjtéseket, mind az őstörténeti igényű összehasonlító vizsgálatokat. Ahogy Bátkynak az építkezés, a lakáshasználat karakteres nagytáji különbségeiről előbb kisebb cikkekben, s itt is kifejtett koncepciója a „házvidékekkel” kapcsolatos minden későbbi összefoglalásnak és részvizsgálatnak a kiindulási alapja lett. S ahogy Viskinek az egyes bútordarabokkal kapcsolatos, olykor csupán mellesleg odavetett középkor-kora újkori, s nem feltétlenül a parasztok lakáshasználatáról szóló adatai arra inspirálták a későbbi kutatókat, hogy minél következetesebben vegyék figyelembe a paraszti lakáshasználat mint kutatási téma lehető legszélesebb művelődéstörténeti aspektusát.

Az egyéni invencióval, és annak szerényebb-jelentéktelenebb érvényesülésével magyaroznám tehát az első két kötet (inkább azonban csak az egyazon szerző által írt három nagy szövegtömb!) szemléleti-gondolati egységét, illetve a harmadik-negyedik kötet gondolatilag kevésbé kiérlelt, szemléletileg eklektikusabb voltát, s inkább adatközlő, mint értelmező-elemző attitűdjét. Amiből persze nem feltétlenül annak kell következnie, hogy a folklórfejezetek szerzői kevésbé lettek volna invenciózus kutatók, csupán annak, hogy *másféle* előiskolájuk miatt eleve elhárították a történeti-őstörténeti igényű értelmezés lehetőségét. Mert az egykor érzékelt szemléleti-gondolati egység inkább csak egy nem definiált, még csak nem is körvonalazott, csupán a jelen idejű észleletek háttereként sejtetett „ősi magyar műveltség” hasonló kezelési módjában volt megfigyelhető – tehát csak az *igény* volt történeti és őstörténeti.

Rákérdeznék persze arra is, hogy volt-e hatással, s ha igen, milyen hatással volt a későbbi kutatásokra a „tárgyi” és a „szellemi” néprajz valóban kissé mechanikus elválasztása. Mert igaz ugyan, hogy bármilyen szokásról lehetetlen az érdemi információ a tárgyasult kellékek részletes bemutatása nélkül, ám nem tudhatjuk, hogy a rítus-/szokáscelemeknek és tárgyi kellékeinek ezt a szoros együvé tartozását nem azért tekintik-e a szokáskutatók „evidenciának” (amint ez az újabb publikációkból világosan látszik), s azért szaporodtak meg a múzeumi gyűjteményekben a szokástárgyak (ahogyan azt Viski a második kiadás előszavában a követett gyakorlatot „megvédve” előre látta, mintegy „megjövendőlte”), mert *A magyarországi néprajza* II. kötetében önálló fejezetet kaptak a „szokás kellékek”.

A magyar etnográfiai és folklórisztikai kutatások folytonossága szempontjából – ez az, amit leginkább hangsúlyoznunk kell egy ilyen nagyszabású vállalkozás emlékezésére alkalmas kínálkozó évfordulóján – amúgy is csak annak van igazi jelentősége, amit

elindított, amire inspirált. Éppen ezért jó lenne egyszer gondosan számba venni, hogy konkrétan mi mindent is jelentett az elmúlt háromnegyed-évszázadban ez az inspiráció! Hisz azáltal is a folyamatos kutatások nehezen felmérhető, ám meghatározóan jelen lévő tényezője volt *A magyarság néprajza*, hogy készen, egybegyűjtve kínálta mindannyiunk számára az 1930-as évek előtti kutatások rendkívül szétszórt megannyi részeredményét: a leíró igényű, de rendkívül beszédes adalékokat, várván, hogy egy új szemléletű rendszerbe illesszük. És fontos tényező volt és maradt azzal is, hogy újra meg újra a még megoldatlanra, a rosszul megoldottra: az etnográfiai és folklórkutatások valóságos vagy vélt „fehér foltjaira” figyelmeztette azt, aki nem meghaladhatatlanul tökéletes klasszikus műnek, tehát megnyugtató „lezárásnak” tekintette, hanem eljövendő kutatásokra sarkalló s új meg új hangzatokat intonáló „nyitányként” kezelte ezt az első és tiszteletet parancsolóan nagyszabású néprajzi szintézisünket.

SZILÁGYI MIKLÓS

Százhuszonöt éve született Nagy Czirok László, a néprajzi író

Szúrós szemű, nagy bajuszú, magas homlokú férfi volt. Régi halasi nemzetség ivadéka. Az 1960-as évek második felében mint a halasi múzeum nyári gyakornoka, majd fiatal muzeológusa, viszonylag gyakran találkoztam vele. „Gyüttment” halasiként egy kicsit tartottam tőle, amikor *nyolcvanennyihány* évesen bebotorkált a múzeumba. Ilyenkor akkurátusan végigmustrált, újra és újra érdeklődve kilétem, sorsom és dolgaim felől. Mindez eszembe jut most, amikor kezemben tartom *Betyárellet a Kiskunságon* című könyvét, és a címlapon olvasom a szálkás betűkkel odafirkantott dedikációt: „Bárh Jánosnak, a néprajztudomány berkeiben cserkésző fiatal barátomnak, Nagy Czirok László”. Dátumot nem írt, de úgy vélem, 1968 végén történt a dedikálás. Jól emlékszem az esetre, mert amikor visszaadta a könyvet, és belenéztem, meglehetősen zavarba jöttem.

A címlappal szembeni üres oldalra ugyanis odaírta a halasi Bagó népköltő két sorát:

*„Hogyha többet tudsz, hát többet adjál elő,
Nagyobb fejű koncból veretik több velő.”*

E bejegyzést olvasva sokáig azt hittem, neheztel rám, és így akar visszavágni egy korábbi kényszerű tudományos „tetemrehívásom”, véleménynyilvánításom miatt. Azóta már tudom, hogy e vereszet idézése nála a mentegetőzős jele volt.

Egyébként a Nagy Czirok Lászlóval kapcsolatos ifjúkori „ominózus” ballépésemet Barabás Jenőnek „köszönhetem”, aki mint a *Magyar néprajzi atlasz* apostola, kezembe nyomta az atlasz Nagy Czirok László által kitöltött négy kérdőív-tömbjét, mondván, menjek el pótgyűjteni Halasra. Lelkemre kötötte, hogy keressem föl Nagy Czirok Lászlót, és tisztázzam válaszaik egy részének indíttatását, hátterét. Az a nemzedék, amelyik próbálta az atlaszkérdőívek megválaszoltatását, tudja, a következő nemzedék pedig anekdoták özönéből hallotta, hogy az ún. atlaszgyűjtés tekinthető a legunalmasabb, legléleklöbbő néprajzi tevékenységnek. Képzelnék el a mesélgető, anekdotázgató, szépírói erényeket csillogtató Nagy Czirok Lászlót és az atlaszkérdőívek terminológiákra kihegyezett, tudóskodó, bogaras kérdéseit! Nehezen barátkoztathatók össze. Az idős néprajzi gyűjtő, bizonyára saját emlékezete alapján, meglehetősen nagyvonalú válaszokat adott a számára nyomasztó kérdésekre. Bár a pótgyűjtés során igyekeztem nagyon kíméletesen eljárni, idegesítette, hogy az egyszer már elvégzett kellemetlen feladatot furcsa, rámenős kérdéseimmel újra előidézem. Egy szóval sem mondta, de éreztem, hogy lelke mélyén nehezelt rám, mint Barabás Jenő küldöncére.

„Hibázásom” terhéből talán valamicskét lefaragtam azzal, hogy Nagy Czirok László halálhíréről a halasi múzeum ifjú muzeológusaként én értesítettem a legfontosabb magyar néprajzi intézményeket. Fogadtam és kísérem Tálasi Istvánt és K. Kovács Pétert, akik Nagy Czirok László esőtől áztatott temetésén a Magyar Néprajzi Társaságot és a Néprajzi Múzeumot képviselték.

Ennyit a feltolakodó személyes emlékek világából. Ezután nézzük, ki is volt Nagy Czirok László! Ha röviden akarnánk válaszolni a kérdésre, azt mondhatnánk: *néprajzi író*. Ez a manapság ritkán használt fogalom olyan személyt takar, aki egy kicsit amatőr gyűjtő, egy kicsit néprajztudós és egy kicsit szépíró is. Szerencsések azok a magyar tájak, amelyeknek ilyen néprajzi írójuk sarjadt a 20. század első felében. A kiskunsági Nagy Czirok László sorsátársai közül elég itt a vásárhelyi Kiss Lajost és a sárréti Szűcs Sándort említenünk. Már Ortutay Gyula is megállapította, de az utókor olvasója is érzi, hogy Nagy Czirok László pályája és műve elsősorban Szűcs Sándor sorsához és alkotásaihoz áll közel. Mindketten olyan korban éltek, amikor még beszélgethettek „nagy időket megélt” emberekkel. Kedvelték a rokoni, baráti körben végzett anekdotázó néprajzi gyűjtést, és a szépírói erényekkel megírt műveikben meg is örítették a népi anekdotázó stílust.

Nagy Czirok László 1883-ban született Halas határában. Szülővárosában halt meg 1970-ben. A hol gazdagodó, hol szegényedő, változó sorsú halasi módosparaszti rétegből származott. E réteg tagjai között mozgott legotthonosabban egész életében.

A kiskun öntudatot jórészt a halasi gimnáziumban nevelték belé. Különösen nagy hatással volt rá a gimnáziumban magyartanára, Korda Imre. A jegyzőtanfolyamot Debrecenben végezte.

Fiatal éveiben jegyzőbojttárként, majd jegyzőként sok helyen dolgozott, de mindig visszavágyott Halasra. Főbb állomáshelyei: Dunapataj, Tázlár, Rózsaszentmárton, Ecséd, Máriagyúd, Dömsöd, Kalotaszentkirály, Kolozsgyula. Közben 1916 és 1918 között katonáskodott. Katonaként járt Karinthiában, Prágában, a román fronton és Doberdónál. Élete leghosszabb szakaszát azonban szülővárosában, Halason töltötte, ahol a városházán különböző hivatalokban szolgált. Legtöbbször anyakönyvvezetőként ismerték meg. 1949 végén nyugdíjazták. 1951-től 1954-ig vezette az akkor szerveződő halasi múzeumot. 1954-től haláláig félműszakos, tiszteletdíjas dolgozója volt a Thorma Jánosról elnevezett intézménynek.

Többször leírta, hogy a néprajzi gyűjtést már 14 éves korában elkezdte. Természetesen nem volt ez tudományos alaposságú kutatás, hanem inkább a sokat látott

öreg elbeszéléseinek érdeklődő hallgatása. A népelet iránti fogékonyságát és írói, elbeszélői hajlamát valószínűleg anyai nagyapjától, Gózon István halasi népköltőtől örökölte, aki rengeteget mesélt neki gyermekkorában. 1964-ben így emlékezett a halasi művelődési ház névadójává lett Gózon Istvánra és a vele töltött estekre:

„Diákéveim alatt, amikor csak tehettem ki-kilátogattam Gózon nagyapám nyár-fás tanyájára. Kitűnő elbeszélő volt és igen olvasott ember. Pedig, mint tanyai gyerek, csak egy télen járt iskolába. Fiatalabb korában volt fuvaros, pandúr, pusztai csapláros, erdőőr – sok mindent tudott. Nyárvíz idején külön szobában háltunk. Éjfélig is mesélt, miközben pipáltunk. Ha elaludtam többször rám szólt:

– Alszol-e gyerek?

– Nem alszom öregapám – mondtam ilyenkor, ha elaludtam is már egy jóízűt.

– No hát akkor elmondom még, hogy hogyan fogtunk mög két betyárt a bugaci erdőben.”

A gyermekkori érdeklődést a két háború közötti években a tudatos gyűjtői magatartás váltotta fel. Ennek kialakulásában nagy szerepe volt néhány neves néprajzkutatónak, akik Halasra látogatván Nagy Czirok László helyismeretére, tanácsaira támaszkodtak. Nagy Czirok László is sok tanácsot, biztatást, szakmai útbaigazítást kapott tőlük. Néprajzi gyűjtővé fejlődésében különösen nagy szerepe volt Tálasi István, Györffy István és Gönyey Sándor halasi látogatásainak. A szintén kiskunsági indíttatású, kunszentmiklósi neveltetésű Tálasi Istvánról így nyilatkozott öreg korában: *„A vele való ismeretség ösztönző hatással volt rám. Többször jártuk együtt a halasi és a szomszédos határokat a város által rendelkezésünkre bocsájtott kocsin, s miközben magam is sok jó adatot szolgáltattam neki, sokat tanulhattam tőle.”*

A második világháború idején jegyzeteinek jelentős része elveszett. Az 1950-es évek elején újult erővel kezdett gyűjteni. Ebben az időben már nyugdíjas volt, így nem gátolták hagyományfeltáró munkájában hivatali kööttségek. Ráadásul erre az időre esett a magyar önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom szervezeti kereteinek kiépítése. Nagy Czirok László lelkes és aktív tagja volt a mozgalomnak. Eljárt a szakmai továbbképzésekre, tájékoztatókra. Munkájában messzemenően figyelembe vette a mozgalom vezetőinek tanácsait. Különösen szoros szakmai szálak fűzték a Néprajzi Múzeumban dolgozó K. Kovács Péterhez.

Az 1950-es évek jelentették néprajzi tevékenysége csúcspontját. Egymás után születtek meg és kerültek a Néprajzi Múzeumba nagy jelentőségű gyűjtései, pályaművei. Az 1960-as évek elején már mintegy 15 000 oldalnyi gyűjtését őrizte a múzeum nevezetes Ethnológiai Adattára. Ezt a hatalmas tudás- és dokumentumanyagot a megkérdezett öreg halasiak emlékezete és elbeszélőkedve növelte, formálta. Voltak olyan adatszolgáltatói is, akikhez újra és újra visszatért. Némelyiktől kötetre való népi tudást rögzített. Másokkal paraszti önéletrajzot íratott. Legkedvesebb adatközlőiről sokszor megemlékezett. Műveiben bemutatta életrajzukat is. Így ezek az emberek tartósan beírták nevüket a magyar néprajz történetébe. Nagyapját, Gózon István népköltőt már említettük. Rajta kívül Nagy Czirok László néprajzi adatszolgáltatói és egyben leggyakoribb beszélgetőpartnerei közül ide kíváncsoznak még a következő patinás halasi nevek: a nagy kort ért „labahajas” Mészáros István nagygazda, Buchin Mihály „szabadpásztor”, Bíró Sándor „öreg pásztorfi”, Cseri Gábor, az utolsó halasi „céhbeli iparos”, Modok Sándor „budárkodó kisparaszt”, Orbán Ferenc és Orbán Sándor öreg kispásztor, Darányi István „pásztorbetyárfi”, „Gyenizse Lajos sógor, a bodoglári tudós nagygazda”, Józsa Gábor kocsmáros és lókupec, Molnár Ferenc

kisgazda, a „nagyeszű Buchin Balázs” tanyai gazda, Csonka Mihály középparaszt ezermester, Szombati József borbélymester.

Nagy Czirok László elsősorban a régi pásztorélet és a betyárvilág múltját kutatta, de emellett minden érdekelte, ami a halasi múlt részének tekinthető. 1964-ben így vallott fontosabb kutatási témáiról: „Hatvanhétosztendei gyűjtőmunkám kezdetén a régi pásztor-, betyár-, pandúrvilág emlékeinek összegyűjtésével foglalkoztam, öregek elbeszélése alapján. Később vegyes néprajzi gyűjtéseim rendjén, sorra kerültek a földművelés és állattartás, a régi jó céhbeliak és mesterek, a 48-as szabadságharc halasi emlékei, a halasi népköltők és versfaragók kéziratai, halasi népdalok, dalosfűzetek, egyéb paraszti kéziratok és vidám esetek, a vadvizek és nádasok körüli élet, a fák, fűvek, népszokások, Szank és Móricgát település története, halasi vonatkozású példabeszédek eredete, a népi mozgalmak és a szocialista úttörők, temetőink néprajza, határ-elnevezések, a még élő halasi tájszavak, szólások, szójárások, a lövezetők és hajcsárok élete, a vásárok rendje, a halasi építkezés, a hajdani száraz- és szélalmokról és molnárokról írottak, a halasi magyar szücsmesterség, méhészet, kéreghasogatók, házások, a halasi kukoricatermelés, meg a többi. Minden elveszőben levő adatot össze próbáltam szedni, hát mindennel foglalkoztam és foglalkozom is, ami halasi.”

Nagy Czirok László 15 000 oldalnyi gyűjtéséből viszonylag kevés érett tanulmánnyá, könyvvé. A többi kéziratban maradt. A megjelent művek 1954 és 1965 között láttak nyomdafestéket. Létrejöttükben nagy szerepe volt Ortutay Gyulának, aki kiadót szerzett számukra, és újabb munkák megírására biztatta szerzőjüket. A megjelent művek sorát a Vargyas Lajossal közösen közreadott *Régi népdalok Kiskunhalasról* nyitotta meg 1954-ben. A *Néprajzi Értesítő* 1954–1955. évi kötetében kapott helyet a *Pásztoréletről és szabályokról, ún. regulákról a Kiskunságon* című írás. 1959-ben a Gondolat Kiadónál jelent meg Nagy Czirok László főműve a *Pásztorélet a Kiskunságon*. Ezt követte 1962-ben a *Száraz- és szélalmok élete*, 1963-ban ugyancsak a Gondolatnál a *Budártüzek mellett*, 1965-ben pedig a *Betyárélet a Kiskunságon*. Több jeles írása látott napvilágot 1965-ben a Janó Ákos által szerkesztett halasi monográfiában.

Megemlékezésemet személyes emlékekkel kezdtem, hadd fejezzem be ugyanazzal! Gimnazista koromban, az 1960-as évek elején emlékezetes és kedves olvasmányom volt Nagy Czirok László újnak számító könyve, a *Pásztorélet a Kiskunságon*. Sokat forgattam és társaimmal is megismertettem. A kalocsai kollégiumban működő, általam szervezett néprajzi szakkör foglalkozásain e könyv alapján tartottam előadás-kísérleteimet. Azt hiszem, túlzás nélkül állíthatom, hogy néhány más tényező mellett a *Pásztorélet a Kiskunságon* hatása, olvasmányélménye terelt a néprajzi pálya felé.

BÁRTH JÁNOS

Beszélgetés a 75 éves Benczéné Mező Judittal

– *Hosszú és sikeres pályáján miért tartotta fontosnak a magyar népzenei anyanyelvünk népszerűsítését?*

– A békéstarhosi zeneiskola, valamint a zeneakadémia híres tanárainak – Kodály Zoltánnak, Járdányi Pálnak és Lajtha Lászlónak – hatása példakövetésre motivált. Első népdalgyűjtésemet az 1951/52-es tanévben Túrkevéen és Szeghalmon végeztem.

– *Ha jól tudom, pályaválasztásában a családjának is nagy szerepe volt.*

– Igen. Anyai ágon zenészcsalád vagyunk. Dédapám, Csák István kitűnően fuvolázott, felesége, ajtorjai Vízny Irma kolozsvári zenetanárnő volt. Ők még hallották a fiatal Liszt Ferenc kolozsvári bemutatóját. Dédapám testvére, Csák Judit, alapító tagja volt a MÁV Debreceni Szimfonikus Zenekarának. Nagyanyám, a szeghalmi református lelkész felesége szenzációs zongorista volt, akinek minden testvére játszott hangszeren. Édesanyám és egyik öccse zongoratanárok lettek. Édesapám, Mező Imre középiskolai tanárként lelkes zongorarajongó volt. Így nem véletlen, hogy három testvérem is a zenei pályát választotta.

– *A Zeneakadémia elvégzése után, 1956-ban került Debrecenbe.*

– Mivel az akadémiai évek alatt megkedveltem a népzene gyűjtést, külső munkatársként Olsvai Imre és Borsai Ilona mellett a Népművészeti Intézetben dolgozhattam. Kodály tanár úr azonban azt tanácsolta, lehetőleg mindenki tanítani menjen. Így fogadtam el volt békéstarhosi tanárom, Gulyás György hívását Debrecenbe. Itt 1967-től a Kodály Zoltán Zenei Szakközépiskolában igazgatóhelyettesként dolgoztam. 1982-től a Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola ének-zene tanszék vezetőjeként szolgáltam nyugdíjba mentemig. A népdalgyűjtésről soha nem mondtam le. Kórusokat, népzenei együtteseket vezettem, legtovább a püspökladányi Sárrét Együttest, mely országos sikereket ért el. Béres András mellett sokáig vezetője voltam a híres Debreceni Népi Együttesnek. Még néptánc-kísérezőzenéket is írtam. Rám bízta a Debreceni Virágkarnevál, s a Hortobágyi Lovasnapok fanfárjainak elkészítését is. Megyei népzenei felügyelő voltam. Népdalfeldolgozásaimat felvette a Magyar Rádió. Népzenei gyűjtéseim két kötetben jelentek meg. Megírtam több város történetének zenei fejezetét. Ez időben doktoráltam a debreceni egyetemen.

– *Mit tart pályája legnagyobb sikerének?*

– Azt, hogy sok-sok tehetséges tanítvánnyal találkozhattam, akik ma már sokat tesznek népzenei anyanyelvünk ápolásáért. Megemlíthetem a hivatalos elismeréseket: megkaptam *Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója* kitüntetést, egy-egy alkalommal pedig Debrecen város és az Akadémiai Bizottság ösztöndíjait.

– *Ne feledkezzünk meg ismeretterjesztő előadásairól sem!*

– Tizenkét előadásom sugározta a Magyar Rádió a Népzene gyűjtők Műhelyében sorozatban, s a Népzene Hete műsoraiban. A Kodály-évben 120 alkalommal állhattam közönség elé. A japánbeli munkámról pedig közel ötszáz esetben beszélhettem hazánk iskoláiban, művelődési házaiban, klubjaiban.

– *Milyen további terveket „dédelget”?*

– Két könyvet szeretnék még megírni. Egyikre az Ujváry professzor úrnak tett ígéretem kötelez. Szeretném még „összegezni” énekgyűjtéseimet és családjunk történetét.

– *A szép tervek megvalósításához jó egészséget és hosszú életet kívánunk tanítványai és tanártársai nevében!*

A 70 éves Molnár Mária köszöntése

Valóban igaz? Molnár Mária 70 éves?! 1977-ben, amikor az egyetem megkezdése előtt egy évig a Néprajzi Múzeumban dolgoztam raktárkezelőként, hozzá irányítottak, ő volt az első felettesem. Mindenkinek ilyen főnököt kívánok! Nem túlzás, ha azt mondom, hogy meghatározta szinte egész pályámat. Bevezetett a Táplálkozás gyűjtemény és a Nyilvántartás útvesztőibe, rajta keresztül, általa ismertem és szerettem meg a Néprajzi Múzeumot. Odafigyeléssel, körültekintéssel, emberséggel, kivételes szakmai felkészültséggel vezette a rábízott osztályt, költöztette a raktárakat, kiállításokat szervezett és rendezett, könyveket írt, tájékozódott a társadalomnéprajz legújabb eredményeiben. A Néprajzi Múzeum volt az élete: sok küzdelemmel, sikerrel és kudarccal.

1938-ban, Fegyverneken született – a svábok által lakott Annaházán. Általános iskolai tanulmányait ott kezdte, majd miután a család 1951-ben felköltözött a fővárosba, Budapesten fejezte be. A Steinmetz Miklós Gimnáziumban érettségizett 1957-ben, s még abban az évben megkezdte egyetemi tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karának néprajz–magyar szakán. 1962-ben kapta meg diplomáját, 1979-ben pedig doktori fokozatot szerzett. Az egyetem elvégzése után azonnal a Néprajzi Múzeumba került, amihez mindvégig hűséges maradt: 1994-ig, nyugdíjazásáig ott dolgozott.

Múzeumi munkájának nagyobb része a különböző gyűjteményekben folyó „klasszikus” múzeumi tevékenységekhez kapcsolódott: kezelte a Mesterség-, a Táplálkozás- és a Kosárgyűjteményeket, de számos más gyűjtemény (eleinte a kezdő muzeológusnak, később pedig a vezetőnek a költöztetés során) is adott számára elegendő munkát.

Fontos feladatának tekintette a folyamatos gyűjteményfejlesztést, aminek elsődleges forrását a terepmunkában látta, kezdetben Csilléry Klára és Morvay Judit mellett. Később, a gyűjtemények alaposabb ismeretében, a meglévő anyag különböző szempontú kiegészítésére, mindenekelőtt az életmód változásának tárgyakkal történő részletes dokumentálására törekedett. Nagy hangsúlyt fektetett egységes tárggyűjtések megszerzésére: Morvay Judit irányításával az 1960-as években részt vett a szatmári tárggyűjtésben, később nagyobb kollekcziót vitt be a múzeumba az Őrségből, Bazsiból (Veszprém megye), szerszámgűjtéseket Faddról (Tolna megye), Pápáról.

Amikor az 1970-es évek második felében azokat a csoportokat – később főosztályt – vezette, amelyek a műtárgyak nyilvántartásával és állagmegóvásával foglalkoztak, nem volt könnyű helyzetben, hiszen egyszerre kettős feladatot kellett megoldania: a klasszikus gyűjteményi munkát folytatni, ugyanakkor szervezni a múzeumi raktárak költöztetését a Kossuth térre, Szentendrére és a törökbálinti raktárépületbe.

Múzeumi munkája alatt folyamatosan szem előtt tartotta, hogy a múzeumi műtárgyakról olyan – lehetőleg minél pontosabb és adatgazdag – dokumentáció készüljön, amely alkalmas a tudományos feldolgozásra.

Fontosnak tartotta olyan múzeumi struktúra és munkamegosztás kialakítását, ami lehetővé tette volna, hogy a gyűjteményekben folyó napi rendezési és állagmegóvási munkákat ne feltétlenül a tudományos munkatársak végezzék, hanem a restaurátorok, nyilvántartási munkatársak és a raktári segéderők. Ennek a problémának a mindenki számára megnyugtató megoldása máig kísért, hiszen ezek a munkák meglehetősen időigényesek; egyfelől gátolják a tudományos feldolgozó munka végzését, másfelől viszont a muzeológusok nem szívesen mondanak le róla, hiszen mégiscsak egyfajta forrásfeltáró tevékenységet is jelent.

1985–1993 között az akkoriban Gyűjteményi Főosztálynak nevezett, a múzeum tárgyi gyűjteményeivel foglalkozó munkatársainak nagy részét magában foglaló, szervezeti egységet vezette. A költöztetés és raktárrendezési munkálatok lezárulása után ebben az időben már nyugodtabb körülmények között lehetett a tudományos munkára, kiállítások rendezésére koncentrálni. Ekkoriban elsősorban azon fáradozott, hogy visszaállítsa az egyre inkább háttérbe szoruló muzeológiai munka értékét, hiszen ez a munka az, amely alapját képezi a kiállítási, közművelődési tevékenységeknek egyaránt.

Több kiállítás előkészítő munkálataiban vett részt, önálló, nagy sikerű kiállítás volt az 1982-ben rendezett *Paraszti konyha*.

Szakmai szerkesztője volt a 108 részből álló *Néprajzi értékeink* című tárgybemutató filmsorozatnak.

Éveken keresztül nagy lelkesedéssel és odaadással vezette az V. éves egyetemi hallgatók múzeumi gyakorlatát – több kollégát indítva el ezzel a muzeológiai pályán –, melynek során több módszertani kamarakiállítás is készült

A múzeumi napi „robot” mellett tudományos tevékenysége eleinte a tárgyi anyag megismerésére és gyarapítására szorítkozott, s ezeknek tanulságait fogalmazta meg cikkeiben (Tárgygyűjtés Szatmárban. [Morvay Judittal közösen] *Néprajzi Értesítő* 1966. XLVIII. 255–307.), ezen továbblépve azután a tárgyrendszerek kérdéseivel is foglalkozott (Funkcionális és nem funkcionális tárgyrendszerek. Mobilitás és stabilitás. Bazsi példa. *Néprajzi Értesítő* 1994. LXXVI. 97–110.). A Bazsiról származó gyűjtés nemcsak módszertanában és a paraszti tárgyhasználat újrafogalmazásában jelentett mérföldkövet, hanem ez tekinthető a Táplálkozásgyűjtemény utolsó, szisztematikus terepmunkán alapuló tudatos gyűjteménygyarapításának is.

Egyetemista kora óta elsősorban a társadalomnéprajz kérdései izgatták. Szakdolgozatában és később doktori disszertációjában is a parasztság rétegeivel, társadalmi különbségeivel foglalkozott Borsodgeszt példáján. (*Egy Borsod megyei község társadalmi átrétegződése. Borsodgeszt 1945–1978.* Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai XX. Miskolc, 1986). Mivel tudományos érdeklődése nem kapcsolódott szorosan múzeumi tevékenységéhez, nagy erőfeszítések árán tudott csak ezekre a kutatásokra koncentrálni. Írásai a *Néprajzi Értesítő*ben, a *Magyar néprajz* című kézikönyvben, tanulmánykötetekben jelentek meg (A párválasztás és házasság néprajzi vizsgálatához. *Néprajzi Közlemények* X. 1965. 387–416.; Egy parasztgazdaság munkaszervezete [Tarpa 1940]. *Agrártörténeti Szemle* 1970. XII. 497–519. stb.). Foglalkozott a mezőkövesdi iskolatörténettel, pontosabban a gimnázium helyével és szerepével a mezőkövesdi társadalom egészében (A gimnázium szerepe egy paraszti közösség társadalmi mozgásában. *Néprajzi Közlemények* XXXI. 1992).

1994-es nyugdíjazását követően a budapesti agglomeráció egyik településére, Tinnyére költözött, s azóta új lakóhelye történetével, társadalmi kérdéseivel foglalkozik (A mindennapi élet konfliktusai Tinnyén a falusi lakosok és az újonnan beköltözők között. In Schwarcz–Szarvas–Szilágyi szerk.: *Utóparaszti hagyományok és modernizációs törekvések a magyar vidéken*. Budapest, 2005. 231–242.; Kultúrák találkozása. Tinnye. In Szarvas Zsuzsa szerk.: *Migráció és turizmus*. Budapest 2007. 57–110.).

Az utóbbi években ismét együtt dolgozunk. Nemcsak érdeklődési területünk azonossága, hanem barátságunk is megmaradt. Akik ismerik, munkatársai voltak, tudják, hogy milyen nehéz időszakban kellett a Néprajzi Múzeumban helytállnia. A „szakma” számára – igazságtalanul – némileg háttérben, de kiváló szakmai-tudományos felkészültséggel, töretlen lendülettel, kitartással, sokszor időrabló és kevésbé

látványos munkák tömkelegének elvégzésével vitte előre a múzeumot, szakmailag és emberileg mindig mindenben segítve és támogatva munkatársait, a hozzá fordulókat.

Büszke vagyok rá, hogy barátok lehetünk! Isten éltesen Mari!

SZARVAS ZSUZSA

A hetvenéves Ján Botík köszöntése legújabb könyve kapcsán

Csaplovics Jánostól (vagy ha úgy tetszik: Ján Čaplovičtől) származik a kifejezés, miszerint Magyarország Európa lenne kicsinyben. A magyar és a szlovák etnográfia előfutáraként is számon tartott Čaplovič (ő maga magát kétségtelenül szlováknak vallotta) az 1822-ben, a *Tudományos Gyűjteményben* több folytatásban megjelent Ethnographiai Értekezés Magyar Országról című tanulmányában azt fejtegeti, hogy a korabeli Magyarország mind természetföldrajzilag, mind az ott élő etnikumok sokfélesége okán, a cseppben a tenger mintájára mintegy leképezte Európát. Nos, ez a kép érvényes lehet a mai Szlovákia kapcsán is. Ján Botík legújabb könyvét lapozgatva ugyanis az az egységben megnyilvánuló sokszínűség bontakozik ki, ami magát az „öreg kontinenst”, Európát is jellemzi.

Ján Botík

A bulgáriai Gorna Mitropolján 1938. november 13-án született Ján Botík életútja, családi kapcsolódásai is valami hasonlót, valami sokszínű Európát szimbolizálnak, szerzőjét egy olyan könyv megírására predesztinálták, amiről az alábbiakban majd szó lesz. A bulgáriai szlovák diaszpórából gyerekként került az akkori Csehszlovákiába. Felesége, Marta Botíková (szül. Sigmundová) révén egy olyan családba került, ahol az etnikai sokszínűség a mindennapi élet megszokott tartozéka volt. Balassagyarmat környéki magyar rokonság, horvát és osztrák felmenők színesítik ezt a szlovák családot. Marta egy rendkívül tanulságos esszéjében számol be a többi között ezekről a szerteágazó gyökerekről is (Marta Botíková: *Vegetáriánusok Pozsony környékén. Regio 5. 1994. 1. 118–127.*). Továbbmenve, s nyilván mindebből is adódóan Botík további szakmai pályafutása is ennek a könyvnek mintegy előfeltételeit biztosította. Pályáját a pozsonyi egyetem néprajzi tanszékén kezdte adjunktusként, majd évtizedekig a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetében dolgozott. Rövid turóc-szentmártoni intermezzo után (amikor is az ottani Néprajzi Múzeum igazgatója volt) a Szlovák Nemzeti Múzeum pozsonyi Történelmi Múzeumába került, ahol létrehozta a Horvát Kultúra Múzeumát, illetve néhány évig a Szlovákia határain kívül élő szlová-

kok szakmai referense volt. Időközben a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Néprajzi Tanszékének professzora lett, és a többi között Szlovákia etnikai képéről tartott évek óta nagy sikerű kurzusokat. Az alább bemutatandó, Szlovákia népességtörténetét taglaló könyve is ezeknek az előadássorozatoknak egyrészt terméke, másrészt segédanyaga, s immár – gondolom – kötelező olvasmánya (*Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multi-etnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava: Lúč 2007). A többi mellett magyar kapcsolatai a kezdetektől fogva precedens értékűek: itt nem tudom nem megemlíteni Paládi-Kovács Attila és Lukács László nevét, akikkel hosszú-hosszú évtizedek óta tartó szakmai-baráti (mi több: rokoni!) kapcsolatából mindkét nép néprajza profitált. A szlovákiai magyar néprajzi kutatásokra folyamatosan odafigyelt (néprajzi kutatásunk időszerű feladatait megvitató első, Dunaszerdahelyen 1980-ban megvalósult nemzetközi tudományos tanácskozásnak az egyik iniciátora, szervezője volt; az első szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia az ő ösztönzése és közreműködése nélkül annak idején, 1988-ban nem jelent volna meg), állandó résztvevője a hazai magyar és magyarországi néprajzi konferenciáknak, a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagja stb., stb.

De nézzük magát a munkát, amely négy nagyobb egységből áll. Elsőként a szerző olyan elméleti és terminológiai kérdéseket tisztáz (legalább jelen könyv szóhasználatára számára), mint etnikum, etnicitás, etnikai közösség, nemzetiség, etnikai/nemzeti identitás, nyelv és kultúra, etnocentrizmus, etnikai sztereotípiák, társadalmi/nemzeti emlékezet, etnikai/nemzeti jelképek, mítoszok stb. Voltaképpen egy tudomány- és fogalomtörténeti szemlét ad, amelyben sorra veszi a felsorolt fogalmakkal kapcsolatos elméletek, elképzelések és magyarázatkísérletek kialakulását. Sorából kiérződik, hogy vérbeli pedagógus, hiszen megfelelő távolságtartással, a lényegre jól összehasonlítva foglalja össze a legfontosabb tudnivalókat, valóban érthetően fogalmaz meg olykor bonyolult (vagy annak tűnő) fogalmakat, jelenségeket.

A következő kisebb egység Szlovákia etnikai képének történeti alakulásáról szól. Rövid östörténeti vázlat után a név szerint is ismert népek (kelták, germán és szláv törzsek, avarok, magyarok stb.) bemutatásán át a történeti Magyarország északi területének (nagyjából tehát a mai Szlovákia területének megfelelő részek) népesedéstörténetét, majd a nemzetiségi viszonyok alakulását az 1918-ban létrehozott Csehszlovákiában tekinti át.

A harmadik, a kötet gerincét alkotó, legterjedelmesebb fejezet az egyes, a ma is Szlovákiában élő etnikumok, jelesen a szlovákok, magyarok, németek, zsidók, ruszinok és ukránok, valamint románok, horvátok, szerbek, bolgárok és csehek történeti-néprajzi jellemzését adja. Nincs itt arra mód, hogy akárcsak jelzésszerűen is sorra vegyem az egyes etnikumokról szóló részeket, így csak általánosságban jegyzem meg, hogy mindegyik fejezetrész (tehát a nem-szlovák passzusok is) végtelen körültekintéssel, empátiával, a kapcsolódó irodalom bensőséges ismeretében készült. Amennyire az előmunkálatok, a forrásmunkái lehetővé tették, igyekezett mindegyik etnikumot hasonló szempontok szerint, hasonló belső tagolásban bemutatni. Rendesen etnogenezissel kezdi, ismerteti a korai népesedéstörténetet, majd a népi kultúra fő vonásait veszi számba. Szinte soha nem hagyja ki, hogy bizonyos interetnikus/interkulturális vonatkozásokat meg ne említsen. Ha már a forrásmunkákat érintettem, nem hagyhatom szó nélkül Ján Botíknak a hosszú évtizedeken át tartó, következetes, már-már (persze jó értelemben véve) csökönysnek tűnő alapozó munkáját, amelyet a szlovákiai nemzeti-ségeik, etnikumok, valamint a küllhoni szlovákok kutatása terén tett A magyarokra már részben utaltam. Hadd említsem itt meg legalább egy további, fontos, alapvető munkáját, mégpedig a szlovákiai horvátok népesedéstörténetét, kultúráját, néprajzát bemutató

monográfiáját (*Slovenskí Chorváti. Etnokultúrny vývin z pohľadu spoločenskovedných poznatkov*. Bratislava: Lúč 2001).

Végül, az utolsó fejezet a Szlovákia határain kívül élő, európai és a tengeren túli szlovák diaszpórákat mutatja be. Itt külön szól az alapvetően a török hódoltság utáni, az ország (a történeti Magyarországról beszélek) kiüresedett déli területeit újranepestítő szlovák telepesek szerepéről, akik több hullámban érkeztek a 18. század elejétől egészen a 20. század legelejéig a mai Magyarország (Nyírség, Pilis, Békés stb. térségébe), valamint Románia, Szerbia, Horvátország és Bulgária bizonyos térségeibe. A tengerentúli területek összefüggéseiben az Amerikai Egyesült Államokban és Argentínában élő szlovák diaszpórákról szól részletekbe menően. Utóbbi csoporthoz személyes, rokoni szálak is fűzik. Egy hosszabb argentinai, félig rokoni, félig szakmai látogatás eredménye egy, néhány esztendeje megjelent nagyszerű monográfia lett az ottani szlovákok történetéről, etnokulturális fejlődéséről (*Slováci v argentínskóm Chacu. Historický a etnokultúrny vývin pestovateľov bavlny*. Bratislava: Lúč 2002).

Zavarban van a recenzens, amikor ilyen szerzteágazó, gazdag tematikájú kiadványt kell bemutatnia, hiszen már a vázlatos tartalmi szemlével nagyobb részt ki is merítette a rendelkezésére álló terjedelmet. Befejezésül azt tudom javasolni, hogy minél többen és minél nagyobb odafigyeléssel olvassuk ezt a kötetet. A szakmai objektivitás, a nemzeti tolerancia könyve ez, ami méltán alkalmas arra, hogy egy többoldalú, magyar–szlovák, szlovák–német, magyar–német, szlovák–roma–magyar stb. párbeszéd értelmes kiindulópontja lehessen. Közhely, de (vagy éppen ezért) igaz: a Ján Botík könyvében tárgyalt etnikumok kultúráját, mentalitását, reakcióik mozgatórugóit sok esetben önmagukban meg sem érthetjük. Ennek a gazdag kultúrájú, multietnikus régióknak az évszázadokon keresztül kölcsönhatásokkal keresztül-kasul átszőtt szövevényét így, együtt szemlélve és értelmezve érthetjük csak meg. A kötet számos illusztrációja közül az egyik jelképes értékű: egy 17. századi metszeten egy magyar, egy szlovák, egy horvát, egy német és egy lengyel férfi csónakázik a Dunán. Csak együttműködve juthatnak célba anélkül, hogy a csónak felborulna. Mondanom sem kell: azóta is abban a bizonyos, közös csónakban ülünk, s evezünk... S hogy merre halad az a bizonyos csónak, hogy felborul-e vagy sem: közös felelősségünk. A most vázlatosan bemutatott munka egy jelentős lépés afelé, hogy ezt a sokszínű (a másságában is azonos, és az azonosságában is más), gyakran egymásból fakadó egységet (szóval egymást!) egyszer valóban megértsük.

LISZKA JÓZSEF

Legismertebb tudományunk a NÉPRAJZ.
Lajnesz műveit magyar, ki ebben járatlan?
A MAGYARSÁG NÉPRAJZA a magyar
tudás ábécéje.

IN MEMORIAM

Búcsú két idős hölgytől

Újvári Béláné Kerékgyártó Adrienne
(Nagykanizsa, 1905. december 22.–Tahitótfalu,
2006. augusztus 3.)

Györffy Györgyné Ruitz Izabella
(Budapest, 1925. szeptember 10.–Budapest,
2008. május 30.)

...akik a Néprajzi Múzeum adattárában több mint 30 esztendőn át voltak szobatársak, munkatársak, jó barátnők. Adrienne távozott előbb, de ő jóval idősebb is volt Izánál, akitől idén vettünk végső búcsút. Nemrég még itt ültek köztünk. Adrienne még 90 éves korában a csikmenasági kötetét fésülgette, csiszolgatta és járt a szerkesztő (*Néprajzi Értesítő*) nyakára, miközben már a következő tudománytörténeti kötet szerkesztése foglalkoztatta, amely annak a menasági néprajzi tábornak az anyagát fűzte egy csokorba, amelyet művészettörténész férjével együtt vezettek még a háború előtt. E kötet megjelenése egyszerűen életének az ómegája volt, hiszen a néprajzos kezdetet koronázta meg a *Series* sorozatban, 1999-ben – a század utolsó évében – megjelent *Csikmenaság népművészete* című kötet, amelyben a háború előtti utolsó békeévben a fiatal (főleg erdélyi) képzőművészek, művészettörténészek, néprajzosok, szociológusok által gyűjtött, feljegyzett és lerajzolt adatokat, dokumentumokat nem kis nehézséggel sikerült közreadnia. De véghezvitte és egy ragyogó szellemi kinccsel tette föl az i-re a pontot.

Iza, a szellemi és szobatárs nem törekedett az efféle nyilvánosságra, ő a háttérből, okos tanácsokkal, jó ötletekkel támogatta idősebb barátnéját és kitűnő illusztrációkat, fotókat „talált” neki a már akkor is háromszázézesres gyűjteményből, amelyet úgy

ismert, mint a tenyerét. Hiszen jóformán az egész néprajzi múzeumi szolgálata a fényképgyűjtemény feldolgozásával, szakmutatózásával, meghatározásával telt el. Ha utólag végigtekintjük az éves munkajelentéseket, szent áhitattal álmélkodhatunk azon a hatalmas mennyiségeken, amelyek a keze nyomát (jobban mondva írógépe nyomát) viselik. E sorok írójának azon megtiszteltetésben volt része, hogy személyesen ismerhette a mindig elegáns, pedáns idős hölgyeket, együtt dolgozhatott velük és kölcsönös rokonszenv is kialakult köztük. Az adattárba ugyanabból a szellemi bölcsőből kerültek – még a Teleki Pál-féle, sok névváltozáson keresztül lesett Néptudományi Intézetből. Professzoruk pedig mindkettőjüknek a mítosz, Györffy István volt. A professzornak egyikük lelkes és odaadó tanítványa (Adrienne), a másik a menyé (Iza) lett. A hölgyek egyenként mintegy fél évszázadot szolgáltak muzeológus tisztviselőként a Néprajzi Múzeumban, s azon belül több évtizedet az Ethnológiai Adattárban.

Újvári Béláné (Kerékgyártó Adrienne) kis iskolaigazgatói kerülővel (40 évi szolgálat után) fiatal nyugdíjasként vétetett vissza szerződéses munkatársnak a múzeumba 1970-ben K. Kovács Péter erőteljes közbenjárására. Györffy Györgyné (Ruitz Izabella) pedig a Szociográfiai Intézetből kialakított Kelet-Európai Néptudományi Intézet megszüntetése után került át Vargha László igazgatása alatt 1948-ban K. Kovács Péterrel, Molnár Balázssal és másokkal együtt a Néprajzi Múzeumba. Ezt megelőzően már részt vett a múzeum által szervezett fényképezési továbbképzésen 1947–1948 fordulóján, többek között Diószegi Vilmos, Kodolányi János, Barabás Jenő és még mások társaságában. A múzeumi göröngyös pályakezdés (Vargha László eltávolítása után sokaknak, így Izabellának is mennie kellett) és gyermeknevelés éveit után az ötvenes évek végétől már újra az adattár szerződéses alkalmazottja és a fényképgyűjtemény szakmutatójának kialakítója, készítője. Nevéhez fűződik több tízezer dokumentálatlan, de igen nagy szakmai értékű fényképfelvétel meghatározása, szakmutatózása, kutathatóvá és felhasználhatóvá tétele. Elég, ha csak a múzeum birtokába kerülő MFI-fényképanyagra gondolunk, amely a mai kutatók által is rendszeresen kutatott, publikációkhoz igénybe vett „slágergyűjtemény”. Györffy Györgyné, Ruitz Izabella szakavatott precíz munkája nélkül ez a kincs használhatatlan, kidobásra ítélt szemétkupaccá vált volna.

A két – akkor még nem nagyon idős – hölgy a Kossuth téri költözéskor került egy munkaszobába és meghatározó színfoltjai voltak a mindig is nagy nyilvánosságot élvező adattárnak. Ű. Kerékgyártó Adrienne-t K. Kovács Péter osztályvezető az adattár által működtetett önkéntesgyűjtés-szervezői feladatok ellátására, valamint a nagy mennyiségben felhalmozott kéziratos hagyatékok feldolgozására alkalmazta. Az „amatőr” néprajzosok, akik rendszeresen részt vettek az évenként meghirdetett pályázatokon, rendszeresen bejártak „Adrienne nénihez” tanácsért, eligazításért, véleményért, jó szóért és „cserébe” hozták a hazai süteményt, borocskát és a történeteket. Adatokat szállítottak, amiket Adrienne jó néprajzos gyűjtő módjára feljegyzett és adandó alkalommal fel is használt. Az adattárban ez a típusú fórum nem volt idegen és emberközelve hozta egymással a szakembert a messi tájról érkezett „adathordozóval”; olyannyira, hogy lassanként hímezéseket, szötteseket, családi fotókat, szentképeket, könnyen szállítható „műtárgyakat” is behoztak magukkal és odaajándékozták az „adatolt” tárgyi dokumentumot a múzeumnak. Izabella is jó partner volt ehhez a kapcsolattartáshoz – nem egy esetben kért és kapott jó válaszokat egy-egy fénykép meghatározásánál az odavaló látogatótól. Kedvességük, közvetlenségük ilyen átvitt értelemben is hozott hasznot a munkájuknak, de leginkább a tudománynak. Mi, „fiata-

*Tardi menyecske, a háttérben Újváriné Kerékgyártó Adrienne
(Fotó: Györffy István)*

lok” sokat profitáltunk az ő kedves szimbiózisukból – Némethy Endrével, a már egy évtizede elhunyt Bandi bácsival együtt azt a korszakot rekonstruálták nekünk, amely még a „nagy öregek” (Györffy, Bátky, Viski, Bartucz stb.) idejében volt a Néprajzi Múzeumban. Nemcsak anekdoták járták, hanem a régi múzeumi hivatali-tisztviselői életet és munkamódot, a szervezeti és személyi viszonyokat – magát a múzeumtörténetet ismerhettük meg a szemtanúktól. A mindig elegáns és spanyolos karakterű Izabella Bandi bácsival, a kissé kopottas viseletű, már botra támaszkodó, néha zsémbeskedő öregúrral kitűnően tudott együttműködni. Pedig a gyűjtemény feldolgozását illetően más volt a felfogásuk: Bandi bácsi minden olyan fényképfelvételt, amit nem tartott néprajzos felvételnek, vagy lehetetlennek tartotta a meghatározását – mint a tudomány hátráltatóját és a rendetlenség fokozóját – azonnal kidobta a szemétkosárba (szerencsére nem összetépve). Iza pedig – aki mindig sokáig maradt bent délután, félállásos lévén – esténként kecses mozdulattal emelte ki az ilyen kincseket és mentette meg (sőt nagyon gyakran pontosan meg is határozta) a vizuális néprajzi gyűjtemény

ORSZÁGOS TÁJ- ÉS NÉPKUTATÓ INTÉZET
BUDAPEST, IV., SZERB-UTCA 23
TELEFON: 16-22-77

Budapest, 1940/29 sz.

HIVATALOS IGAZOLVÁNY.

Alulírott hivatalosan igazolom, hogy a mellékelt fénykép Dr. Ujvári Béláné Kerékgyártó Adrienn dr. urhölgyet ábrázolja, aki 1905 évi december hó 22. napján született, Nagykanizsán, s apja Kerékgyártó József, anyja Berthelmann Ida.

DR. UJVÁRINÉ KERÉKGYÁRTÓ ADRIENN Dr. a dr. sr. Teleki Pál n.kir.miniszterelnök Ur legfőbb irányítása mellett működő Országos Táj- és Népkutató Intézet tagja és az Intézet meg-

bizásából Tolna vármegye területén földrajzi, néprajzi és szociográfiai tanulmányokat végző kutatócsoport vezetője.

Felkérlek az egyházi és világi hatóságokat és nemzeti kulturánk minden hívét, hogy Dr. Ujváriné Kerékgyártó Adrienn dr. úrhölgyet és a vezetése alatt álló kutatócsoportot nemzeti érdeki tudományos munkájában támogatni szíveskedjék.

Az igazolvány érvényes 1940.évi augusztus hó 23.napjáig.

Budapest, 1940.évi július hó 3.napján

[Handwritten signature]

az Országos Táj- és Népkutató Intézet
vezető igazgatója, egyetemi magántanár.

számára. Minket ámulatba ejtett az a fantasztikus vizuális memória, amivel Izát megáldotta a Jóisten. Olyan fényképeknek találta meg a már beletárolt gyűjteményben a testvéreit, amely felvételekkel évekkal korábban találkozott munkája során. Ez a tett egy kétszázötvenezres gyűjteményben pestiesen szólva nem semmi! Mindketten – Adrienne és Iza – kedvelték a fiatalokat, szívesen átadták tapasztalataikat, tudásukat. E sorok íróját, amikor pályázat útján elfoglalta az osztályvezetői széket az adattárban,

rokonszenvesen fogadták, sok-sok beszélgetéssel tanították, segítették és támogatták törekvéseit. És ez nem a magasabb pozícióban lévő embernek szólt, hanem a tanulni vágyással közeledő kollégának, fiatalembernek, aki naiv jó szándékkal tekintett akkor még a világra. Ma is hálásan gondolok rájuk!

Kerékgyártó Adrienne nagy becsben tartotta, hogy ő volt az első női tanítványa a mesternek, Györffy Istvánnak – ezt sokszor emlegette büszkén. Doktorátusát és első közleményeit Györffy támogatásával írta. Az akkor már évek óta a Nőiipariskolában népművészetet is tanító, a *Muskátliban* rendszeresen publikáló Kerékgyártó Adrienne Györffy segítségével kapcsolódott be a még a háború előtt szerveződő táj- és népkutató mozgalomba, együtt utaztak Észt- és Finnországba a néprajzos finnugor konferenciára. Adrienne rendszeresen bejárt a múzeumba a szakmai továbbfejlődés érdekében. A háború utáni kaotikus állapotok, gyerekek születése és nevelése, az iskolai újjászervezés stb. egy jó ideig nem engedte Adrienne-t vissza a szakma közelébe, de a régi kapcsolatok éltek, és amikor a korai nyugdíjazás egy tettere kész, mindig fiatalos aszszonyt engedett ki a napi kötelezőségei karmaiból, hamar újra egymásra találtak. Itt a múzeumban K. Kovács Péter irányította már az adattárat a maga precizitásával és megalomániájával. Adrienne-nek a Morvay Péter által működtetett gyűjtésszervezésbe kellett elsősorban bekapcsolódnia – egy kis rendet csinálni az „öreg cserkész” hektikus munkarendszerében –, de már lehetősége lett a korábban elejtett fonalakat felemelni és kedves kutatási témájához visszatérni. Ezek pedig a bukovinai székelyek, illetve a csikmenasági táj- és népkutató tábor anyagának feldolgozása. A Tolna megyei bukovinai székelyek között az 1940. évi kutatótábor vezetőjeként vett részt, amint ezt a számára kiállított és ide mellékelte hivatalos igazolvány bizonyítja.

A szakmai bibliográfiákban látható, hogy Kerékgyártó Adrienne e témákban is derekas munkát végzett és a hosszú életet ajándékozó Teremtő segítségével megérhet, hogy kilencvenhárom éves korában megjelent a Néprajzi Múzeum tudománytörténeti sorozatában az általa szerkesztett és bevezetett *Csikmenaság népművészete*. A gyűjtésszervezésben végzett munkája mellett a kéziratgyűjteményben számos forrásfeltárás, bibliográfiai munka viseli Adrienne keze nyomát. Több tízezer oldalnyi manuscriptum meghatározását és inventálását köszönheti a tudomány neki. Miként Iza a fényképgyűjtemény feldolgozásában, úgy Adrienne a kéziratgyűjteményben alkotott maradandót.

A hölgyek idős koruk – és egyáltalán nem a munkafáradékonyság – miatt kényesültek 1996-ban megválni a múzeumtól. Iza csak ekkor ment hivatalosan nyugdíjba. Nagyon hiányoztak nekünk. Nemcsak a munkájuk – ami egyébként azóta is pótolhatatlan –, hanem kedves személyük, lenyűgöző varázsuk: Iza a kis kávéja mellett elszívott félbetört cigarettájával, Adrienne a rendszeres tornázását bizonyítandó táncos lépteivel örökre az emlékképünkben marad. Szerettük őket, együtt és külön-külön is.

E sorok írója két esztendeje halogatta Adrienne nekrológiájának megírását. Nem vitt rá a lélek, ahogy az ember az édesanyja nekrológiáját sem tudja megírni. Most, hogy az örök barátné is eltávozott tavasszal, már nincs egyedül; most egy kicsit enged a feszültség. Lélekben már elsirattuk őket, amikor elmentek a múzeumból. Most már csak azt tudjuk rebegni: köszönjük, amit kaptunk Tőlük, Isten velük!

Emlékezés Hoffmann Tamásra

Hoffmann Tamás*

(1931. május 29.–2007. december 31.)

2007. december 31.-én budapesti lakásában váratlanul elhunyt Hoffmann Tamás, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója, az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének egykori tanára. Az utóbbi években már többször ráijesztett családjára és megmaradt barátaira egy-egy váratlan „bevonulásával” a budai Kútvölgyi Kórházba. Szíve időnként rendetlenkedett – pár éve már beültetett ritmusszabályozóra szorult –, hirtelen távozása mégis váratlanul érte barátait, egykori munkatársait. A ritkuló személyes találkozások és telefonbeszélgetések alkalmával nem az egészségi állapotáról, hanem legújabb olvasmányairól és felismeréséről, folyamatban levő munkáiról számolt be, s minden alkalommal szót ejtettünk az *Európai parasztok* trilógiájának készülő, megírt, de egyelőre kéziratban (pontosabban szövegszerkesztőjében) heverő harmadik kötetéről.

Hoffmann Tamás
(Fotó: Winter Erzsébet, 1991)

2007 októberének egyik borús, esős délutánján vittem el hozzá *Ipari táj – Bányák, gyárak, műhelyek népe a 19–20. században* címen megjelent művem, s mutattam meg benne felmenőinek, a Stájerlak-Aninán bányász Hoffmann családnak a nemesi címérét. Történész-levéltáros barátja, Maksay Ferenc jóvoltából régen ismerte a családi címet, s egyszer meg is mutatta, milyen nagy becsben tartja a színes fénymásolatot. (Ugyanis az óbudai lakótelepi lakás mellékhelyiségében, az ajtó belső oldalára ragasztotta fel!) Német származású ősei, a szászka- és ruszka-bányai nemes Hoffmannok, a Bánságból előbb Szabadkára kerültek, onnan menekültek Budapestre az első világháborút követő összeomlás idején. Édesanyja családja a Losonc vidéki uradalmakban kertészkedett és az Ipoly melléki Terbelédről menekült a fővárosba. Szülei már Pesten ismerkedtek meg, s a vagonlakás után az Augusztá-telepen letek végül otthonra. A Budapesten 1931. május 29.-én született Hoffmann Tamás gyermekként ismerte meg a városi nyomort, s csupán szülei elbeszéléséből értesült arról, hogy családja Trianon előtt jobb napokat élt meg, mint ők az 1930–40-es években. Kisdiákként a Soli deo Gloria szervezésében jutott el először magyar falvakba, majd Balatonszárszóra, ahol 1943-ban – már nyiladozó értelemmel – hallgathatta Erdei Ferenc, Németh László és

* Mivel Hoffmann Tamás műveinek bibliográfiája Mészáros Borbála összeállításában a *Néprajzi Értesítő*-ben (2007. 17–30. old.) megjelent, itt most publikációs jegyzéket nem közlünk. A szerk.

a többi előadó kiütkereső és a magyarság esélyeit latolgató előadásait a háborút követő időkre nézve. Egyik 2000-ben megjelent esszéjében így vallott akkori eszmélkedéséről: „Számomra máig hatóan az ott [falukutató kirándulásokon] látott szegénység lett a magyarságegymény, s nem az etnikai hovatartozás szerinti... Ezért lettem etnográfus... Ez foglalkoztatott pályámon is, és távol tartott azoktól, akik bokáztak, hejehujáztak és szépelegtek – meg főleg magyarkodtak. Azóta jóval többen lettek, miközben a szakmában, merthogy a tudomány mégiscsak előbbre tart, szerencsére múltófélben van a divatjuk.”

Hoffmann Tamáshoz az ELTE muzeológia-néprajz szakán előbb egyetemi hallgatóként (1949–1954), majd az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának aspiránsaként is (1954–1957) Tálasi István személye és történeti néprajzi látásmódja állt legközelebb. Neki biztosan szerepe volt abban, hogy a sok irányban nyitott szemmel tájékozódó fiatalember érdeklődése az agrártörténet és az agrárétnográfia felé fordult. A gabonaneműek nyomtatásának témájához készített kérdőívvel és Tálasi figyelmétől kísérvé az 1950-es évek derekán igen kiterjedt terepmunkát folytatott a magyar nyelvterület sok-sok pontján (kiemelten Dél-Szlovákiában), s néhány előtanulmányt követően (pl. Horreum – szérű – csűr? *Ethnographia*, 1959) írta és védte meg kandidátusi értekezését. Ez a nagy tematikus monográfiája 1963-ban jelent meg nyomtatásban (*A gabonaneműek nyomtatása a magyar parasztok gazdálkodásában*. Akadémiai Kiadó). A földművelés, a kultúrtáj kiterjesztése, a termőföldek bővítésének lehetőségei, technikai módozatai fiatal kora óta foglalkoztatták. Ennek is köszönhető az a főként terepmunkára, néprajzi megfigyelésekre, dokumentációra alapozott tanulmánya, melyet a Heves megyei Istenmezeje irtásgazdálkodásának szentelt (*Ethnographia*, 1956). A paraszti munkával, az üzemszervezetek történeti formáival és változásával, a feudalizmus kori agro- és zooteknikával, a magyar agrárfejlődés sajátágaival, a magyar tanyai üzemmóddal és a különböző rurális településformák történeti kérdéseivel foglalkozó írásait gyűjtötte össze következő kötetében. Ezek között több olyan esszé is található, melyet előbb a *Valóság* című folyóiratban közölt (*Néprajz és feudalizmus*. Budapest, 1975. Gondolat Könyvkiadó).

Ez az egyenesvonalúnak, töretlennek látszó pálya 1956-ban és azt követően kis híján megbicsaklott. Erről ma keveset tudhatunk. Egy napilapban megjelent nekrológban olvasható: „...az 1956-os forradalom időlegesen megtöri pályáját. Amikor azonban megtörténik a Kádár-rendszer konszolidációja, belép az MSZMP-be, 1989-ben pedig az MSZP-be.” (*Népszabadság*, 2008. január 2.) Régi barátai, egyetemista évfolyamtársai közül egyesek tudni vélik, hogy a forradalom napjaiban Hoffmann Tamás Király Béla fegyveres kísérője volt.

A pálya további alakulásában meghatározó jelentősége volt annak, hogy igen fiatalon, 1958-ban lett az MTA Agrártörténeti Bizottságának titkára, s az *Agrártörténeti Szemle* címen indult folyóirat felelős szerkesztője. Lázár Vilmos, Erdei Ferenc, Szabó István, Makkai László, Tálasi István és sokan mások vettek részt az új publikációs fórum szerkesztőbizottságában, termékeny szakmai diskurzusaiban. 1973-ig szerkesztőként, majd 1986-ig főszerkesztőként jegyezte ezt a néprajztudomány számára is fontos, az interdiszciplinaritás elvét követő folyóiratot. Az MTA Agrártörténeti Bizottságának megbízásából Gunst Péterrel együtt szerkesztette az *Agrártörténeti Tanulmányok* című könyvsorozatot (1975–1992).

Ez a feladatvállalás és kapcsolati háló is magyarázza, hogy Hoffmann Tamás jobban érezte magát az agrár- és gazdaságtörténet művelői között, mint az etnográfusok köreiben. Több barátja és tisztelője volt a történészek, mint a néprajzosok, folklo-

risták táborában. Ő maga is Szabó István, Kosáry Domokos, Wellmann Imre őszinte híve volt, egészen a személyes szolgálatokig terjedően. Szabó Istvánnak a Molnár Erik utcai lakására hordta az aktuális munkájához szükséges könyveket, olvasta, véleményezte a kézirateit, s minden erejével egyengette új művei megjelentetésének az útját. Mélységes tiszteletét vallotta meg a Szabó Istvánról írott nekrológjában is: „Emberi és tudományos teljesítménye lenyűgözött valamennyiünket, a kivülállókkal és idegenkedőkkel ellentétben tudatára ébredtünk annak, hogy munkásaivá váltunk egy olyan mű megalkotásának, amelynek Szabó István professzor a mestere.” (*Agrártörténeti Szemle* 1970. 521.) Nem tartozott a szoros tanítványi körhöz, mégis mesterének vallotta, miként Tálásit és Erdei Ferencet is. Nem véletlen, hogy a „Mester” tanulmányaiból válogatott posztumusz kötet (*Jobbágyok – parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből*. Budapest, 1976. Akadémiai Kiadó) bevezetőjében a tanítvány Für Lajos oly gyakran idézi Hoffmann találót, az életmű legfőbb értékeire rámutató sorait.

Hoffmann Tamás több mint két évtizeden át – 1969-től 1992-ig – vezette a budapesti Néprajzi Múzeumot. Igen fiatalon, harmincnégy évesen vállalta magára a Népliget mellett, a Könyves Kálmán körúton vegetáló, kiállítóhellyel nem rendelkező, raktárait is kinőtt intézmény gondjait. Mindezt tetézte a Szabadtéri Néprajzi Múzeum felépítésének, szervezeti kiépítésének feladata. (Az előző vezetés ezzel kapcsolatos balfogásai vezettek az igazgatóváltáshoz.) Hoffmann Tamás mindkét nagy feladatát sikerrel oldotta meg. Kialakította a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum felépítésének új koncepcióját, tájegységeinek rendszerét, szervezeti és működési rendjét, s reális megvalósíthatósági, pénzügyi kalkulációkat terjesztett a döntéshozók elé. 1972–1975 között egyidejűleg látta el a Néprajzi Múzeum és a belőle kivált, szervezetenként, gazdaságilag is önállósult Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatói feladatait. Irányításával épült fel elsőnek a Szatmári tájegység. A további tájegységek szintén az 1970-es évek elején kiválasztott, lebontott és beszállított, az akkor részletesen dokumentált objektumokból, s a vezetésével kidolgozott telepítési tervek szerint épültek fel.

Főigazgatósága idején, 1975-ben született kormányzati döntés arról (nem teljesen függetlenül személyes aktivitásától, kijárási technikájától), hogy a Néprajzi Múzeum költözhet be a Kossuth tér 12. számú épületbe, a budai Várba költöző Magyar Nemzeti Galéria helyére. Ezt a döntést akkor is, azóta is sokan bírálták, hiszen a tárgyraktárak egy része külső elhelyezést kapott (Szentendre, Törökbálint), s meglehetősen, nem lesz végleges ez az elhelyezés sem. A vita eldöntését bizzuk a szak utánunk jövő nemzedékeire. „Csupán annyit jegyeznék itt meg – írtam 2001-ben –, hogy a magyar néprajztudomány két nagy központi intézményének érdekében kifejtett fáradozásáért Hoffmann Tamás köszönetet, elismerést nem kapott sem a szaktól, sem a kultúrpolitikától.” Erősen megkésve, 2006-ban nyerte el a *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét*, ami nem tette felejthetővé a nyugdíjazása körüli és későbbi, személyét ért méltánytalanságokat. (Utóbbiakhoz lásd pl. *Mozgó Világ* 1995. 5. 38., Hoffmann Tamás: *Mindegy nap történelem az ütközőzónában*. Miskolc, 2004. 7–8.) Ugyanis Hoffmann Tamás 1992 őszén, 61 éves korában, nem saját kérésére nyugdíjazták a Néprajzi Múzeumban. Fekete György államtitkár később elismerte, hogy „Ebben valóban volt politikai elégtétel, vállaljuk is, ilyet többet is kellett volna csinálni.” Abban azonban tévedett, hogy „teljesen szabályosan nyugdíjba ment, akadémiai kutatóhelyet tart fenn a múzeumban, humánusan intéztük el a dolgot”. (*Mozgó Világ* 1995. 5. 38.) Kosáry Domokos, az MTA elnöke valóban felajánlott némi kutatási támogatást, de azt a múzeum nem fogadta, s ragaszkodott ahhoz, hogy Hoffmann Tamás véglegesen és teljes körűen hagyja el a múzeum épületét is. Ennyit a méltányos és humánus ügyintézésről!

Az ELTE tanáraként 1952 és 1995 között nemzedékek sorát tanította. Múzeumigazgatóként 1969 után részfoglalkozású docensként vett részt az oktatásban, s heti néhány óráját is múzeumi szobájában tartotta meg. Akkor szűkült le kurzusainak köre Európa népeire, az európai parasztság történetére és anyagi műveltségére. Ezen kurzusainak alapanyagát A kultúra világa című sorozat 1965-ben megjelent kötetében (*A Föld országai – a Világ népei*) írott Európa néprajza fejezet szövege adta. A következő években e tárgykörbe vágó jegyzeteinek, cikkeinek sora vezetett el *Az európai parasztlak* címen tervezett akadémiai doktori értekezés tematikai vázlatához, amit a TMB Néprajz- és Zenetudományi Szakbizottsága 1977–78-ban el is fogadott. Egyetemi oktató tevékenységével szorosan összekapcsolódott a néprajzi kutatások történetével, fogalmi rendszerével, ideológiai aspektusaival összefüggő tudományos munkássága. Olyan tanulmányokra kell itt utalni, mint a W. H. Riehl eszmerendszerét elemző (*Ethnographia*, 1957), az etnográfia *nép* fogalmát értelmező (*Ethnographia*, 1962), a *paraszt* fogalmát társadalomtörténeti és néprajzi szempontból megközelítő, magyar és német nyelven megjelent dolgozatai (1979, 1981). Legutóbb pedig a *Népi Kultúra–Népi Társadalom* XIX. kötetében (1998) Barna vagy fekete? – Néprajzi elméletek német nyelven címen jelent meg elgondolkodtató esszéje. Ennek a tudománypolitikai és tudománytörténeti szempontból egyaránt tanulságos cikknek, melyet egy nevezetes tanulmánykötet (Jacobeit, Wolfgang–Lixfeld, Hannjost–Bockhorn, Olaf [hg.]: *Völkische Wissenschaft. Gestalten und Tendenzen der deutschen und österreichischen Volkskunde seit der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Wien–Köln–Weimar, 1994) megjelenése alkalmából, recenzió helyett „követett el”, főként a német néprajz két világháború közötti „bünbeeséséről” van érdemi mondanivalója.

1995 végén az ELTE a Bokros-csomag gazdasági megszorító rendelkezéseire hivatkozással szüntette meg nyugdíjas részfoglalkozású docensi munkaviszonyát. Az *Európai etnológia* című doktori programban azonban – kérésre, társadalmi munkában – továbbra is tartott kurzusokat, közreműködött szigorlati és bírálóbizottságok munkájában. A „Hoffmann meséi”-nek becézett előadásokat várta és szívesen hallgatta a graduális és a doktorandusz diákság. Azzal az európai látószöggel és évezredek átfigó világtörténeti kitekintéssel más órákon aligha találkozhatott, s a Tanár úr fanyar humora, sajátos nyelvhasználata is teljesen egyéni, utánózhatatlan volt. Hoffmann Tamás maga is élvezte az egyetemi találkozásokat, diskurzusokat, melyeket gyakran toldottunk meg egy-egy sörpartival. (Többnyire az Ő kezdeményezésére!)

Tudományos publikációi közül kiemelkedik az *Európai parasztlak* eddig megjelent két kötete (Budapest 1998, 2001. Osiris Kiadó). E mű harmadik és negyedik kötetén élete utolsó heteiben is dolgozott, de megjelenésüket már nem élheti meg. Első kötete *A munka* címet viseli, minthogy döntő részben a termelésről, a földművelők mindennapi életéről, munkaeszközéről és munkamódjairól, szántóföldjeiről, barmairól és ültetvényeiről, a termesztett növényi kultúrákról és a parasztlak „találmányai”-ről szól. Szerzőjét elsősorban a történeti fejlődés, a teremtő gondolatok, invenciók megszületése és a civilizációs lépcsőfokok kérdése foglalkoztatta. A kötet előszavában olvashatjuk: „...a hagyományos munkakultúra, tehát az életformát alakító kreativitás gondolatvilága három, kronológiailag egymást követő rétegben alakult ki. A mezőgazdaság technológiájának és munkaszervezetének java része a középkort megelőzően jött létre, az agrárium munkakultúráját ezt követően Európa nagyobbik részén a földbirtokrendszer szociális mechanizmusába építették be. A hagyományos gazdálkodás tehát egy régebbi, viszont a kézműipar (eltekintve alapvető leleményeitől) már egy későbbi korszak találmányainak sokasága.” (pp. 13–14.) Tegyük hozzá, hogy

századokon át a középkor technikai forradalma és a feudális földbirtokrendszer határozta meg a magyar parasztság sorsát, mindennapjait is.

Az *Európai parasztok* második kötete a fogyasztás oldaláról közelíti meg földrészünk legnépesebb társadalmi osztályának életmódját. Az *étel és az ital* olyan kultúr-történeti összefoglalás, amelynek a prekapitalista társadalmak munkaerő-gazdálkodásáról, az éhezésről, a gazdaság kalóriateljesítményéről, az „agráröllő”-ről, sőt, még az európaiak súlyfölségéről is nagyon eredeti mondanivalója van. Az európai konyha történetének elbeszélése leginkább attól élvezetes olvasmány, hogy szerzője is nagy átéléssel, már-már élvezettel foglalkozott tárgyával. Hoffmann Tamás az „Annales iskola” francia történetíróinak, köztük is főként Fernand Braudelnek a példáját követve ebben a művében, beleértve az esszé kötetlenebb formáját, fogalmazásmódját, stílusát. (Helyenként lábjegyzeteket is ad, de a hivatkozott szakirodalom bibliográfiája sajnos hiányzik a két kötetből – szemben az említett példaképek műveivel!)

2004-ben ismét két fontos – ám a néprajztudományban észrevétlen maradt – könyve jelent meg. Egyikük, a *Mindennapi történelem az ütközőzónában* tartalmát az alcím világítja meg: *Vázlat a parasztok, a kereskedők és az iparosok életmódjáról a 6–18. századi Keletközép-Európában*. (Miskolc, 2004. Herman Ottó Múzeum) Ez a monográfia egy német nyelvű lexikon kiadójának felkérése nyomán született. A *Wieser Enzyklopaedie des europaischen Osten* (WEEO), azaz *Kelet-Európa történeti enciklopédiájának* II. kötete foglalkozik *A mindennapi történelem a 6–17. századi Keletközép-Európában* témával. A kötet előszavában Hoffmann Tamás elárulja személyes motivációját is: „Már régóta készültem arra, hogy elkészítem Keletközép-Európa prekapitalista társadalmi mindennapi történetének kézikönyvét. Szűkebb szakmai körben többen is tudtak szándékomról. (Alighanem ez az oka annak, hogy megbíztak a lexikon szövegrészletének megírásával.)” Magam inkább a Szerző olyan jelentős publikációinak az elismerésére gondolok, amelyeket Ő még a könyve irodalomjegyzékébe sem vett fel (pl. *Vor- und Frühgeschichte der ungarische Landwirtschaft. Agrártörténeti Szemle* XI. 1969. Supplementum, pp. 1–35.), noha a kötetnek az európai ökológiai övezetekről szóló első fejezetét már abban megalapozta. Ez a könyv ugyan az „ütközőzónára” összpontosít, de kiválóan használható az *Európai parasztok* anyagának, irodalmi hivatkozásainak kezeléséhez, feloldásához is.

Másik, ugyancsak 2004-ben megjelent könyve cikkgyűjtemény *Bábel tornya – A néprajztudomány székháza* címen (Gondolat–Osiris). A könyvben közölt dolgozatok, előadások, vázlatok többségét Hoffmann Tamás az utóbbi tíz-tizenöt évben írta. Írásainak tárgyát, tartalmát az új kiadásban már kevésbé látta időszerűnek, mint megírásuk idején, eszmetörténeti mondandójukat azonban változatlanul aktuálisnak gondolta. Korunk változásait, az emberiség mai mindennapjait, a globalizáció jelenségeit látva már a múltat is „provinciális történelem”-ként értékelte. A kritika mellett megjelenik nála a kultúrpresszimizmus. Mint bevezetőjében írja: „A múlt a kommunikáció és a meg nem értés története, Bábel tornya, kivált Európában.” A kötet első, Néprajz és történelem címet viselő tartalmi egysége a Tálasi István emlékének dedikált cikkel kezdődik: Mit írnak a néprajzosok a történelmi korszakokról? – kérdezi. Már a cikk első sorában megadja a választ: „Keveset, mondhatnám, szinte semmit.” Kritikus elme provokatív kérdése és szigorú ítélete! Amin nem megsértődni kellene, hanem mélyen elgondolkodni. Sok kihívó kérdése, a szakot ostromozó kritikája lenne említendő még, amivel a néprajzkutatóknak a jövőben is foglalkozniuk, vitatkozniuk kell. Életében a hazai és az európai néprajz irányairól, eredményeiről és eredménytelensé-

geiről gyakran vitáztunk. Talán ezért dedikálta nekem ezt a könyvét a következő szavakkal: „P.K.A.-nak toronyőri minőségében, régi barátsággal, 2004. június H.T.”

Hoffmann Tamás halálával a magyar néprajztudomány, az agrártörténetírás és a hazai muzeológiai kiválósága, nemzetközi elismertségnek örvendő személyisége, nagy formátumú tanára, mestere távozott körünkől. A pálya csúcán járva számos külföldi egyetemen, tudományos fórumon volt meghívott előadó, nemzetközi tudományos társaságok tagja, tisztségviselője, jelentős kongresszusok előadója. 1992 óta az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. A *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje* mellett többek között a *Móra Ferenc-díj* és a *Pitrè-díj* birtokosa. Távo-zása a magyar néprajztudomány, a történetírás és az európai etnológia nagy vesztesége.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Hoffmann Tamás-emlékülés a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

(Szentendre, 2008. május 29.)

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum egykori főigazgatójára, Hoffmann Tamásra emlékező találkozót szervezett a családdal közösen 2008. május 29-én Szentendrén, az intézmény korszerű konferenciatermében. A találkozón pályatársak, kollégák, barátok, tanítványok idézték fel a hetvenhat éves korában elhunyt neves társadalomtudós emlékét.

A programban elsőként Hoffmann Tamás agrártörténeti munkásságával kapcsolatos emlékeit idézte fel Orosz István akadémikus. A jelenlévők és emlékezők figyelmét felhívta arra, hogy elsősorban az agrártörténeti vonatkozásokat emeli ki rövid emlékezésében. Az egyik elem Hoffmann Tamás kapcsolatait tisztázta az intézményrendszerhez. Másrészt kísérletet tett röviden írásainak agrártörténeti elemzésére. Visszaemlékezéseiben az *Agrártörténeti Szemle* alapításának körülményeit idézte fel. Hoffmann Tamás 25 évig volt a folyóirat teremtő és európai színvonalra emelő szerkesztője. A MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottságának is tagja volt. Hoffmann írásait nehéz különválasztani néprajzi és agrártörténeti elkülönülő részekre, épp az egységes szemléletük miatt. Felhasznált forrásai, hivatkozásai többsége megá-lapíthatóan agrártörténeti volt, bár egyértelműen a néprajzi módszertant alkalmazta ezekben a kutatási témákban is. Agrártörténeti munkásságának meghatározó elemeként az európai összehasonlító szemlélet hangsúlyozása elengedhetetlen! Nagyon fontosak a mentalitástörténeti vizsgálatai és a Kelet és Nyugat összehasonlító elemzései. Orosz István idézte Hoffmann Tamás egyik érzékletes megfogalmazását erre a problémakörre vonatkozóan: „A kontinens megesett hajadona volt Kelet-Európa.” Szakmai fejlődésére egyértelműen nagy hatást gyakoroltak többen. Így Spengler, kinek *A nyugat alkonya* című műve 80 évvel a megjelenés után magyarul is olvasható. „A parasztok fölött zajló történelem”, a magántörténelem az, ami érdekelte Hoffmann Tamást. Munkáiban tetten érhető M. Blochnak, a francia „Annales iskolának” a hatása. A mindennapi történelem, ami a még ma is működő francia, ilyen című sorozathoz illeszkedik. Tetten érhető Wallenstein hatása is a centrum és a periféria kontextusát illetően, és a sajnos már szintén régen elhunyt kortárs, Szűcs Jenő európai régiókkal foglalkozó alapvető műveinek hatása is kimutatható. Kutatásainak meghatározó jel-

lemzője a feudalizmus kiemelkedő szerepe a paraszti múlt vizsgálatában. Hajnal István nyomán fogalmazta meg a szokásszerű társadalmakra vonatkozó elképzeléseit. Sok vitát eredményezett szilárd véleménye arról, hogy az etnicitásnál fontosabb a paraszti társadalomban a formációk vizsgálata. Véleménye szerint a társadalmi kategóriák az európai történelem kategóriái, s hiba ezeket az Európán kívüli világra alkalmazni változtatás nélkül. Az, hogy a történelem időbelisége és a formációk azonossága között óriási diszklepancia van, egész munkássága során foglalkoztatta Hoffmann Tamást. Az európai történelem egyedi jellegű, s ez a feudalizmus születésében jelenik meg. Különösen az allódiium és a parasztagazdaság viszonyrendszerei érdekelték. Következétesen tiltakozott a magyar őstörténetben szerepeltetett félnomád rendszer kategória használata ellen. Állította, hogy a 18. század végén még nomád pásztorkodásnak nevezett formációnak nincs köze a valódi nomadizmushoz. Állította, hogy szálláskertes települések nem nomád hagyományok, hanem sajátos módon az elővárosokkal talált párhuzamokat ezen a téren. A tanya és a majorság árutermelő üzemszervezeti összefüggéseit is másként látta, mint a kutatók többsége.

A második előadó, Sárkány Mihály a kivételes formátumú társadalomtudósról szólt. Minden kutató számára szükség van egy biztos nézőpontra. Tanult mestersége, a néprajz nyújtotta ezt Hoffmann Tamás számára. A Tálasi Istvántól tanultaknak megfelelően az anyagi kultúra kutatását a munkafolyamatokból, illetve a használati módokból kiindulva gazdasági-társadalmi jelenségekkel összefüggésben magyarázza meg. Szüntelenül hadakozott azokkal, akik beérték a nehezen értelmezhető, időtlenként kezelt kulturális áramlatokra való hivatkozással és a nemzetközi hatások terén az etnikai keretek felmutatására hagyatkoztak. Sárkány értékelésében kiemelte, hogy Hoffmann Tamás az üzemformák és a társadalmi rétegződés alaposabb elemzését mindvégig előtérbe helyezte kutatásaiban. Véleménye szerint a „Tálasi iskola” hatása az alapos forrásfeltárás igénye is. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy kutatásai kezdetén milyen alapos terepmunkákat végzett. Például az Istenmezeje földművelését bemutató 1956-os tanulmányában generációk számára mutatta meg, hogy a munkák hatékonyságának elemzése milyen messzire vezető következtetéseket eredményezhet. Elsősorban a gabonaművek nyomtatásáról készített monográfia dolgozta fel az egész országra kiterjedő terepmunka eredményeit. Ez a monográfia is több egyetlen munkafolyamat értelmezési kísérleténél. A másik gyakran alkalmazott forráscsoport Hoffmann műveiben a múzeumi tárgyak köre. Huszonhárom éves főigazgatói ténykedése során kiállításokat rendezve és bejárva a világ számos gyűjteményét, szerezte meg kivételes jártasságát a tárgyak világában. Megfogalmazása szerint különböző életformák lenyomataiként érdemes szemlélnünk a tárgyakat, hiszen a lét termelésének módjai szabják meg ezeket a lenyomatokat. Minden munkáját áthatja az elméleti igényesség és az intellektuális bátorság, amellyel a társadalomtudományi vizsgálódás korlátait feszegeti. Nála a gondolkodás nem korlátozódik egyszerű kérdésekre – és nem egyszerűek a válaszai sem. A hatalmas tudásbázis szerényen hol vázlatként, hol lehetséges modellként szerepel – szinte meghúzódik műveiben. Sárkány Mihály röviden vázolta azt a néhány kérdést, ami különösen foglalkoztatta Hoffmann Tamást. Sajátos az a kép, hogyan látta a néprajz helyét a társadalomtudományok rendszerében. Erről írt egy terjedelmes tanulmányt még 1961-ben, majd több alkalommal visszatért rá. A korábban a marxista formációelméletre alapozott válaszokat meghaladta későbbi publikációiban. A prekapitalista tömegek életmódjának kutatását jelölte meg az egyik fő feladatként.

Hoffmann Tamás arcképe és az emlékezés virágai a konferencián
(Fotó: Hála József)

A manuális technikára alapozott megélhetési rendszer és a fogyasztási reprezentációs kultúra ellentmondásaira hívta fel a figyelmet több tanulmányában. A történelmi minőségek formációnkénti különbözőségét hangsúlyozta a kérdéskörrel később foglalkozó műveiben Hoffmann Tamás. Miként ő írta: „A formációelmélet a történelem zsinórmértéke.” A csak a kultúrát ábrázoló néprajz nem a nép rajza, hanem torz képe. A gazdaságtörténet, gazdasági földrajz és gazdasági antropológia összefüggéseit is vizsgálat alá vette. Olyan nevek munkássága hatott rá, mint Polányi Károly, M. Bloch, vagy G. Childe. A történelem tárgyalásának nemzeti kereteit az általa kutatott szempontok szétfeszítik. Sárkány Mihály értékelése szerint az *Európai parasztok* a világ termelésének és fogyasztásának olyan eredeti rajzát adja, amely a téma nagyságrendje, a globális szemlélet és a hangvétel könnyedsége alapján a történelmi tudományok kivételes csúcsteljesítményei mellé állítható. Hoffmann ezekben a kötetekben is az emberi létfeltételek természeti és történelmi változását szem előtt tartva elemzi a folyamatok alakulását. Különböző tudományok eredményeit egymásra vetítve igazi interdiszciplináris művet alkotott, a néprajzi anyag köré integrálta. A kapcsolatok hálójában lezajló változások a világban új erőtereket alakítanak ki. Mindezek fényében megállapítható, hogy Hoffmann Tamás életműve teljesnek és nagyon tanulságosnak ítéhető.

Következő megemlékezőként egyetemi oktatói tevékenységére emlékezett munkatársa, Paládi-Kovács Attila akadémikus. Személyes hangú előadásában szólt a tudósi pálya eredményeiről és a tudósi habitusról is beszélt. Kitért olyan témára is, mint Hoffmann Tamás és a Magyar Néprajzi Társaság viszonya. Hangsúlyozta azt a tényt,

hogy kritikus volt a tudományban, fontos személyiség volt, fontos posztokat töltött be, s egyik irányítója volt a magyar néprajztudomány alakulásának. A Néprajzi Társasággal köztudottan megromlott a viszonya, a kényszernyugdíjazást követően levélben jelezte kilépését. Sok tévedés okozza azt, hogy ezért tévesen többen őt marasztalják el. Balassa Ivánnal sokszoros konfliktusa volt Hoffmann Tamásnak. S ez már a hetvenes évek végétől befolyásolta kapcsolatát a Néprajzi Társasággal is. Paládi-Kovács Attila felidézte egy 1978 őszi tanácskozás eseményeit is és a korra jellemző tudománypolitikai állapotokat. Emlékszik arra, mikor felkérésre megkísérelt közvetítő szerepet játszani Balassa Iván és Hoffmann Tamás között 1982-ben. Az egyetemi oktató működéséről szólva Paládi-Kovács Attila felidézte, hogy 1981-ben került a budapesti tanszékre, s ebben Hoffmann Tamásnak is támogató szerepe volt. A visszaemlékező szerint befolyását több alkalommal felhasználta az ELTE-n folyó néprajzi oktatás feltételrendszerének javítására. Nyugdíjaztatása után lelkesen járt be az egyetemi óráit megtartani. Az általa (is) „Hoffmann meséi”-nek nevezett óráin európai látószöveget volt képes képviselni. Az *Európai etnológia* PhD-program megteremtésében kiemelkedő szerepe volt. Nagy veszteségnek ítéltető, hogy 2000 után már kevésbé vállalt oktatói szerepet, s opponensi feladatokra korlátozta szerepvállalását.

A magyar néprajz külföldi megítélésében Hoffmann európai elismertsége komoly, pozitív szerepet játszott. A SIEF a Magyar Nemzeti Bizottság vezetőjének választotta, mások mellett Bromlej professzor kezdeményezésére. Az ICOMOS szervezésében is komoly elismertsége volt. Alexander Fenton, Günter Wiegelmann rajta keresztül további személyes kapcsolatokat épített a hazai szaktudománnyal. Hazai megítélésében markáns szerepe volt annak, hogy egyes korábbi tudománytörténeti tévedések esetében félreérthették a korrekciós kísérleteit. Így pl. Györffy István munkásságának tévedéseire is igyekezett felhívni a figyelmet, mindvégig elismerve a nagy előd szakmai teljesítményét. A tudományos igazság érdekében vállalta a konfliktusokat. Soha nem kritizálta Erdei Ferenc, Szabó István tudományos teljesítményeit. Élete nagy adományának tartotta, hogy tanítványi kapcsolatba kerülhetett velük. Az agrártörténetet írók körében érezte magát elemében, s ez érdekes párhuzam Jankó János egykori földrajztudományi elismertségével és néprajztudományi viszonyaival. Paládi-Kovács Attila hangsúlyozta, hogy fontos emlékének megtisztítása azoktól a félreértésektől, esetleges félremagyarázásoktól, melyek nehezítik valódi teljesítményeinek értékelését. Miként Riehl életműve megkerülhetetlen a német néprajzban, Hoffmann Tamás munkássága is az marad a magyar néprajztudomány számára.

Negyedik emlékezőként Bodó Sándor szólt röviden Hoffmann Tamás muzeológusi tevékenységéről. Felhívta a figyelmet, hogy fiatalon, 38 évesen vállalta, kapta a főigazgatói feladatot. S olyan hosszú időt töltött ott, hogy nyilvánvaló ennek jelentősége mind a saját, mind az intézmény működésére nézve. Leszögezte Bodó, hogy az intézményvezetői feladatok a tudományos karriert jelentősen befolyásolták. A fiatal főigazgató a múzeumi gyűjtemények kritikáját fogalmazta meg már beiktatásakor elmondott beszédében 1969-ben. Az akkor meghirdetett program egyes elemeit következetesen végigvitte pályafutása alatt. A Fejős Zoltán jelenlegi főigazgató által szerkesztett vastkos, gyűjteményeket bemutató kötet adatai alapján kitűnik, hogy elsősorban a Kerámia- és a Textilgyűjtemény esetében volt kiemelkedően magas a gyarapodás főigazgatói működésének időszakában. Személyesen a gabonaneműek nyomtatásával kapcsolatos műtárgyakat gyűjtött és kezelője volt átmenetileg a Földművelés-gyűjteménynek. A múzeum kiadványainak színvonalas megjelentetése is biztosított volt főigazgatói éveiben. Hoffmann Tamás tevékenységében meghatározó a Néprajzi

Múzeum költözésével kapcsolatos elévülhetetlen érdemeinek kiemelése. Kiemelten kezelte a múzeum korábbi, Könyves Kálmán körüli épületéből való költözés feltételeinek megteremtését. Miként ő fogalmazta meg ezt: „ha szükség van arra, hogy a szakma bizonyítson, akkor ezt intézményesen is kell tenni. Gösta Bergre hivatkozhatunk, aki szép, de eldugott gyűjteményként emlékezett a Győrffy által irányított néprajzi múzeumra, s az hogy ez a gyűjtemény ide kerülhetett az ország középpontjába, az egy nagyon nagy lehetőség a magyar néprajz számára. Az új épület is csak ideiglenes otthona a múzeumnak, miként ideiglenesnek szánták az 50 évig tartó Könyves Kálmán körüli elhelyezést is. Majd az idő eldönti, hogy jó döntés volt-e, amiben oroszlánrészt vállaltam.” Nem kapott érte méltó elismerést sem a szakmától, sem a kultúrpolitikától. Muzeológusi tevékenységének talán legsikeresebb területe volt a kiállításoké. 1969 után elindította egy sikeres sorozatát a vidéki tárlatoknak. A „népművészet remekei” témában született kiállításokkal az intézmény irányítójaként elsősorban a saját gyűjtemény feldolgozását célozta meg. Külföldi bemutatások lehetőségeit is támogatta, kezdeményezte. Tucatnyi nagy nemzetközi elismertséget aratott tárlat született vezetése alatt. A Néprajzi Múzeum ma is álló állandó kiállításában közvetlen rendezői feladatokat is vállalt.

Következő emlékezőként Voigt Vilmos professzor a közösen végzett szakmai tevékenység és közös működésük dokumentumainak bemutatásával idézte fel Hoffmann Tamás alakját. Felidézte az 1950-es évek végének budapesti néprajzi oktatását és megállapította, hogy az egyetlen baloldali, a társadalmat társadalomnak tekintő tanár akkor Hoffmann Tamás volt a szakon. Childe, Bloch műveire hívta fel a figyelmét tanítványainak. Társadalomkutatói irányultságáról szólva Voigt hangsúlyozta, hogy az akkor meghatározó szerepet játszó „Lukács iskola” nem hatott Hoffmann Tamásra. A *Valóság* című folyóirat köréhez vagy a reformmarxizmus-hoz sem kötődött szorosan. Tanárként is és kollégaként is felejthetetlen volt anyagismerete és stílusa. A *Kultúra világa* sorozatban való együttműködés volt az első közös munkájuk. Felidézte közös munkáiknak munkamódszerét, elképzeléseiket ért korabeli kritikákat és az azokra adott reakcióikat. A „magyar néprajzi kézikönyv” sorozathoz kapcsolódó elképzeléseiket is felidézte. A 60-as évektől egyes vélekedések szorosan összekapcsolták Hoffmann Tamással. „A két sváb, a néprajz ősellenségei” vádak közösen érték őket.

Wolfgang Jacobeit és Hoffmann Tamás a berlini Humboldt Tudományegyetem Európai Etnológia Intézetében az 1980-as évek végén

Romány Pál szintén személyes emlékeit idézve szólt. Elsősorban az *Agrártörténeti Szemle*

körüli közös tevékenységről beszélt, de felidézte a kecskeméti Naív Művészek Múzeumának megalapítását, közös munkáik egyik momentumát is. Megfogalmazta javaslatát egy évente ismétlődő, Hoffmann Tamás nevével jelzett, ám nem az életművet, hanem az aktuális témákat feldolgozó konferenciatorozat indítására. További javaslata Hoffmann Tamás bibliográfiájának összeállítására és megjelentetésére vonatkozott.

A család képviselőjében Hoffmann Judit felolvasta Wolfgang Jacobeitnek, a berlini Néprajzi Múzeum nyugdíjas igazgatójának a levelét, amelyben a német tudós felidézte fél évszázados szakmai kapcsolatukat és barátságukat. Két részlet a levélből: „[...] Tamással az 1950-es években egy konferencia

*A Hoffmann Tamást ábrázoló bronzplakett a róla elnevezett könyvtár bejáratánál
(Fotó: Hála József)*

kapcsán ismerkedtem meg Brnoban. A néprajzban felmerülő kérdéseket azonos felfogással közelítettük meg, mely különösen a tárgyi néprajz, illetve a paraszti munka és gazdaság alapkutatásában volt látható. A találkozásaink során eltöltött órák és napok mindig szívélyes vendéglátás keretében és intenzív gondolatcserében történtek. [...] Tamás múzeumi irodájának atmoszférája minden alkalommal megérintett.

Ez a szoba jóval kisebb volt, mint a titkárságé. Klasszikus zene, különösen Mozart művei, decens háttérrel nyújtottak, ahol minden szabad teret könyvek, újságok és kéziratok foglaltak el. A látogató magától tette fel a kérdést: – Milyen tudományos kérdés foglalkoztatja Tamást, és mikor lesz alkalma ezeket az anyagokat feldolgozni és publikálni? A válasz a távoli jövőbe mutatott. Az azonban világos volt, hogy Hoffmann Tamás az európai parasztokról egy átfogó történelmi néprajzi monográfiát készült írni. Ennek a sorozatnak első kötetei 1998 és 2002 között jelentek meg. A további kéziratok lektorálásra és publikációra várnak. A meglévő bibliográfia, mely kb. 250 oldal terjedelmű, rámutat évtizedes interdiszciplináris kutatómunkájára. [...]”

Zárásként ifj. Hoffmann Tamás megköszönte a család nevében az emlékezők gondolatait és édesapja munkásságának értő méltatását.

Ezt követően a résztvevők jelenlétében a Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakkönyvtára ünnepélyesen felvette Hoffmann Tamás nevét, így is megőrizve első főigazgatójának emlékét és Füzes Endre, valamint Romány Pál leleplezte Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész ez alkalomra készült bronzplakettjét, amelyet a könyvtár bejáratánál helyeztek el.

Az elhangzott előadások segítségével az elhunyt neves társadalomtudós rendkívül gazdag életművének természetesen csak egyes elemeit eleveníthették fel. Az etnográfia kultúrafelfogása mellett Hoffmann Tamást foglalkoztatta a hagyományos falu összeomlása, a modern ipari társadalom keletkezése és ennek a folyamatnak összefüggései az európai haladással, a regionalitás mibenlétével. Azon kevesek egyike volt, akik európai léptékű szakmai tevékenységet fejtettek ki a magyar néprajztudományban, témaválasztásában, kapcsolatrendszerében is tudatosan formálta a magyar néprajz útját az elmúlt évtizedekben. Szakmája-foglalkozása szerint néprajztudós volt, szellemi produkciója szerint a társadalomelmélet jelentős alkotója. A családdal közösen szervezett találkozóval a Szabadtéri Néprajzi Múzeum egykori és jelenlegi

munkatársai kegyelettel emlékeztek Hoffmann Tamásra, a *Skanzen Örökség Díjjal* elismert első főigazgatójukra.

KEMECSEI LAJOS

Géczi Lajos (1926–2008)

Megdöbbenéssel értesültünk a szomorú hírről, hogy a szlovákiai magyar amatőr néprajzkutatás nagy öregje, az Ung-vidék szerelmese és fáradhatatlan kutatója, a 82 éves Géczi tanár úr 2008. augusztus 15-én a debreceni kórházban elhunyt. Magyarországi üdülésén került kórházba agyvérzéssel, ahol már sajnos nem tudtak segíteni rajta.

Géczi Lajos 1926-ban született az Ung-vidéki Mokcsakerészen. A második világháború befejezése után fiatalon, 18 éves korában került az ún. „málenkij robotra”, a szovjetunióbeli kényszermunkatábor poklába. Majdnem öt évig volt részese a sok ezer más sorsársát is érintő embernyomorító szenvedésnek, a fogságból csupán 1949-ben szabadult. Ezt az 1989-ig tabutémaként kezelt eseményt dolgozta fel saját sorsán keresztül az 1992-ben, a Madách Kiadó gondozásában megjelent *Civilek hadifogságban* című megrendítő munkájában.

Középiskolába eredetileg Ungvárott járt, de végül az eperjesi közgazdasági szak-középiskolában érettségizett 1952-ben. Közben levelező tagozaton 1956-ban magyar-országi szakos tanítói képesítést szerzett. Középiskolai tanári oklevelét 1959-ben kapta meg. Nyugdíjba vonulásáig, 1987-ig Nagykaposon tanított.

Géczi Lajos egyik leghűségesebb ápolója és népszerűsítője volt az 1814-ben Kiskaposon (ma Nagykapos része) született Erdélyi János szellemi hagyatékának, s nagy része volt abban, hogy a magyar folklórkutatás egyik elindítójának a helyi lokálpatrióták 1968-ban szobrot állítottak. Ebben az évben jelent meg Erdélyi Jánosról írott kis kötete is. Többedmagával Nagykaposon Erdélyi János-emlékszobát is létrehozott. Szellemi atyja és aktív szervezője volt az 1989-ben – Erdélyi születésének 175. évfordulóján – megrendezett országos Erdélyi János Irodalmi és Kulturális Napoknak. E nagyszabású rendezvényen részt vettek az unokák – Erdélyi Zsuzsanna és Ilona – is. Az ebből az alkalomból megjelent *Erdélyi János emlékezete* című kötetet Géczi Lajos szerkesztette, amely a Csehadok (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége) Központi Bizottsága által elindított Közművelődési Kiskönyvtár sorozat 2. kötete volt.

Intenzívebben nyugdíjba vonulása óta, 1987-től foglalkozott néprajzi gyűjtéssel. Elsősorban a szöveges folklór, ezen belül is a népmese, -monda és -költészet kutatásában jeleskedett. Néprajzi gyűjtésének első eredménye az 1989-ben *Ung-vidéki népmesék és mondák* című kötet lett, amely az Akadémiai Kiadó és a pozsonyi Madách Könyvkiadó gondozásában jelent meg az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXIII. köteteként. Ezt 1994-ben egy újabb követte, amelyet *Ondava menti népmesék és mondák* címmel szintén a pozsonyi Madách Posonium Kiadónál jelent meg. Az Ondava mentén végzett kutatások további eredményeként négy év múlva látott napvilágot az *Ondava menti népköltészet* (Madách Posonium, Pozsony, 1998). *Ungi népmesék* címmel

Géczy Lajos

gyűjtéseiből a már említett pozsonyi kiadó egy válogatást is megjelentett gyerekek részére 2001-ben.

A folklóralkotások gyűjtése közben – különösen az Ondava menti falvakban – felfigyelt az anyanyelv nagyfokú romlására. Az anyanyelvért és annak sorsáért aggódó Géczy Lajos ezeket a tapasztalatokat, a gyűjtés során készült beszélgetéseket adta közre *Az otthonokba szorult anyanyelv nyomában – Ondava menti tűnődések és beszélgetések* címmel a Püski Kiadó gondozásában 1996-ban megjelent kötetében.

Géczy Lajost mindig foglalkoztatta pedagógiai pályafutásának színhelye, az Ung-vidék 10 ezer lakosú szellemi központjának története is. Helytörténeti munkásságának összegzése *Nagykapos a 2. évezred alkonyán* címmel jelent meg 2006-ban. Ebben a legutolsó kötetében Nagykapos egy évszázadnyi történetét mutatta be, elsősorban a nemzetiségi és társadalmi változásokra helyezve a hangsúlyt. Az Ung-vidéki nemes családokról tervezett munkája sajnos halála miatt torzóban maradt.

Géczy Lajos, a tanár igazi lámpás volt, pedagógiai pályafutása, néprajzi, honismereti tevékenysége és nem utolsósorban közéleti aktivitása példamutató a szlovákiai magyar pedagógusok számára. Érdemei elismerésül 2002-ben a dunaszerdahelyi Katedra Alapítványtól *Szlovákiai Magyar Iskolákért* emlékérmét kapott. A Magyar Néprajzi Társaság a legeredményesebb társadalmi gyűjtőinek járó *Sebestyén Gyula-emlékéremmel* tüntette ki 1989-ben. A (Cseh)szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tagjaként szorgalmazta egy néprajzi továbbképző tanfolyam és nyári kutatótábor megszervezését az Ung-vidéken, elsősorban diákok részére. Az egyhetes rendezvényen több szlovákiai magyar néprajzkutató is részt vett. Arról, hogy a régióból sajnos csupán 3 érdeklődő vett részt, nem Géczy tanár úr tehetett, s nagyon elszomorította a

diákok érdektelensége. Mindig fájalta, hogy nem talált követőre, aki folytatta volna azt a néprajzi gyűjtőmunkát, amit ő olyan nagy szorgalommal és szeretettel végzett.

Géczi Lajos nagy úrt hagyott maga után. Egy értékes és szorgalmas embert veszített a szlovákiai magyar néprajzkutatás, de minden bizonnyal a legtöbbet az általa annyira szeretett, s némi iróniával Távol-Keletnek nevezett magyarok lakta legkele-
tőbb régió: az Ung-vidék és a Bodrogeköz vesztett halálával.

L. JUHÁSZ ILONA

NÉPISKOLAI TANÍTÓ. *Már a nevében benne van kapcsolata a néppel. De vajjon taníthatja-e a népet, aki nem ismeri? Tanító könyvespolcáról nem hiányozhat a MAGYAR-SÁG NÉPRAJZA.*

MINDENFÉLE

A Magyar Néprajzi Társaság iratai a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának Dokumentációs Gyűjteménye az elmúlt években egy átfogó szisztematikus rendezés során a kutatók számára is hozzáférhető fondjegyzékben vált nyilvánossá. A gyűjteményben felhalmozódott néprajzi és tudománytörténeti iratok sorában a Néprajzi Társaság iratai – amelyek elválaszthatatlanok a Néprajzi Múzeum történetétől – két részletben kerültek az adattár gyűjteményébe, a két intézmény vezetősége általi megállapodás keretében. Az első rész az 1898–1945 közötti időszakot foglalta magában, amely a Társaság Kósa László által is „megkutatott” őstörténeti iratanyagát tartalmazta (némi hiányokkal). A második része pedig a Társaság igen rendezetlen és ömlesztett irattári anyagát tette ki 1945-től napjainkig, amelyből az adattár az 1995-ig terjedő anyagot vette át viszonylag rendezett állapotban. A két rész összerendezése során alakult ki a végleges fond, amely a Társaság iratanyagának kutatásához mostantól kedvező feltételeket teremt. A rendező elv az irattározás szempontjai szerint a kronológiai elv volt. Az évek sorrendjében a mindenkor irattározási szempontok figyelembevételével igyekeztünk reprodukálni a korabeli irattárat. A kezdeti időszakban az iratokat nem iktatták, iktatókönyv valószínűleg csak 1894-től indult, de az első meglévő iktatókönyv csak 1897-től maradt fenn. 1889-től 1894-ig csupán évenként lerakott levelezés sorrendjében maradt fenn az irattár. Miután ez túlnyomó többségében a társasági tagsággal kapcsolatos levélváltás volt és nem a társaság ügyintéző, „hivatali” irattermelése, ezért a leveleket írójuk vezetékneve alapján a – z betűjelű dossziékban válogattuk szét *iktatószám nélküli iratok* címmel, ill. az egyes intézmények által (iskolák, önkormányzatok, egyesületek stb.) küldött jelentkezéseket pedig *intézményi iratok* című dossziében gyűjtöttük össze. Az iktatószámok iratokat természetesen az iktatószámok sorrendjébe rendeztük függetlenül attól, hogy annak az évnél fennmaradt-e az iktatókönyve. Az ezen kívül eső iratokat igyekeztünk megfelelő tárgyi csoportosításban az adott éven belül rendezni. A fond hivatkozási jelzete: Néprajzi Múzeum EAD 11 Néprajzi Társaság levéltára 1898–1995. A 161 raktári egységet (14 ifm) kitevő iratanyag levéltári dobozokban, ill. önálló kötetekben található. Az alábbi fondjegyzék a doboz-, ill. kötetsszámok alapján részletezi a társaság dokumentumait.

*

1.		iktatószám nélküli iratok
	1890	jegyzőkönyvek
		iktatószám nélküli iratok
	1891	jegyzőkönyvek
		iktatószám nélküli iratok

- 1892 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
aláíratlan irat
- 1893 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények levelei
2. 1894 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
- 1895 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
M. N. Társaság alapszabályai
- 1896 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
M. N. Társaság alapszabályai
millenniumi kiállítással kapcsolatos iratok
3. 1897 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
4. 1898 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
5. 1899 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
6. 1900 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
meghívók
7. 1901 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
könyvtári iratok
meghívók
8. 1902 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
meghívók
- 1903 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok

		intézmények iratai			
		meghívók			
8/A.	1900–1904	könyvtári jegyzék			
8/B.	1904	könyvtári betűrendes mutató			
9.	1904	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		meghívók			
	1905	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		meghívók			
9/A.	1894–1906	folyóiratok jegyzéke			
10.	1906	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		intézmények iratai			
		meghívók			
	1907	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		Anzeiger Értesítő			
		meghívók			
11.	1908	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		meghívók			
	1909	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		meghívók			
12.	1910	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		meghívók			
	1911	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		alapszabály (Madarassy)			
		iktatószám nélküli iratok			
		meghívók			
13.	1912	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		intézmények iratai			
		meghívók			
	1913	iktatott iratok			
		jegyzőkönyvek			
		iktatószám nélküli iratok			
		intézmények iratai			
		meghívók			

14.	1914	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok intézmények iratai FF-jelentés meghívók
	1915	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok meghívók
	1916	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok meghívók
14/A.	1897–1915	iktatókönyv
15.	1917	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok meghívók
	1918	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok intézmények iratai meghívók
	1919	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok meghívók intézmények iratai
15/A.	1916–1918	iktatókönyv
16.	1920	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok intézmények iratai meghívók
	1921	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok intézmények iratai meghívók
17.	1922	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok intézmények iratai meghívók
18.	1923	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatósám nélküli iratok

		intézmények iratai		
		meghívók		
19.	1924	iktatott iratok		
		jegyzőkönyvek		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
20.	1925	iktatott iratok		
		jegyzőkönyvek		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
21.	1926	iktatott iratok		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
21/A.	1922–1926	iktatókönyv		
22.	1927	iktatott iratok		
		jegyzőkönyvek		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
23.	1928	iktatott iratok		
		jegyzőkönyvek		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
24.	1929	iktatott iratok		
		jegyzőkönyvek		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
24/A.	1927–1929	iktatókönyv		
25.	1930	iktatott iratok		
		jegyzőkönyvek		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		meghívók		
26.	1931	iktatott iratok		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		szerződések		
		meghívók		
27.	1932	iktatott iratok		
		iktatószám nélküli iratok		
		intézmények iratai		
		Erneyi–Kurzweil: „Német népi színjátékok” kézirata és iratai		
		meghívók		

- 27/A 1930–1932 iktatókönyv
28. 1933 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
Ernyei–Kurzweil: „Német népi színjátékok” iratai
meghívók
29. 1934 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
Ernyei–Kurzweil: „Német népi színjátékok” iratai
meghívók
30. 1935 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
meghívók
31. 1936 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
telefonkönyv
Ernyei–Kurzweil: „Német népi színjátékok” iratai
meghívók
32. 1937 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
Gyöngyösbokréta iratok
intézmények iratai
meghívók
33. 1938 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
meghívók
- 1939 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
Ernyei–Kurzweil: „Német népi színjátékok” iratai
tagnyilvántartás
meghívók
34. 1940 jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
tagnyilvántartás
meghívók
35. 1941 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok

36.	1941	intézmények iratai tagnévsor Ethnographia-mutató meghívók		
37.	1942	jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai meghívók		
38.	1941–1942	iktatókönyv		
39.	1943	jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai meghívók		
40.	1944	jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai meghívók		
41.	1945	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai		
	1946	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai		
42.	1947	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai		
43.	1948	iktatott iratok		
44.	1948	jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai tagnyilvántartás kiadvány és költségvetési iratok hódmezővásárhelyi vándorgyűlés iratai		
45.	1949	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai szegedi vándorgyűlés iratai gazdálkodási és kiadványügyi iratok		
46.	1950	iktatott iratok jegyzőkönyvek iktatószám nélküli iratok intézmények iratai pécsi vándorgyűlés iratai gazdálkodási és kiadványügyi iratok		

- 1939–1950 készletnyilvántartás
47. 1951 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
48. 1952 gazdálkodási és kiadványügyi iratok
iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
győri vándorgyűlés iratai
kiadványügyek
49. 1953 meghívók
iktatott iratok
választmányi ülések iratai
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
kiadványügyek, előadások
- 49/A 1945–1953 iktatókönyv
50. 1954 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
előadások, meghívók
51. 1955 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
debreceni vándorgyűlés iratai
előadások
52. 1956 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
53. 1956 Bartók-émlékkönyv iratai
kiadványok iratai
előadások
rendezvények, meghívók
- 53/A 1953–1956 iktatókönyv
54. 1957 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
intézmények iratai
kiadványok iratai
rendezvények, meghívók
55. 1958 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
kiadványok, meghívók
56. 1959 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
meghívók

57. 1960 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
előadások
58. 1961 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
gyulai vándorgyűlés iratai
előadások
59. 1962 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
nyíregyházi vándorgyűlés iratai
előadások
60. 1963 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
előadások
- 1951–1963 fénykép és film nyilvántartási könyv
61. 1956–1963 iktatókönyv
62. 1964 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
előadások, rendezvények, meghívók
filmleltár
63. 1965 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
előadások
64. 1966 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
előadások
65. 1967 iktatott iratok, tagnévsor
jegyzőkönyvek
közgyűlés, szakosztályi iratok, előadások
soproni vándorgyűlés iratai
önkéntes gyűjtő pályázók iratai
országos gyűjtőtálalkozó Zalaegerszegen
- 1960–1967 postakönyv
66. 1968 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
személyi nyilvántartás
orsz. gyűjtőtálalkozó Kaposváron
előadások
67. 1969 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
orsz. gyűjtőpályázat iratai
könyvleltár
68. 1970 iktatott iratok
jegyzőkönyvek
iktatószám nélküli iratok
szentendrei vándorgyűlés

- előadások
69. 1971 iktatott iratok (1–475.)
70. 1971 iktatott iratok (476–555.)
71. 1971 jegyzőkönyvek
 iktatószám nélküli iratok
 előadások
 emlékérem-nyilvántartó füzet
72. 1964–1971 iktatókönyv
73. 1972 iktatott iratok
 iktatószám nélküli iratok
 választmányi ülés
 tagnyilvántartás
 szakosztályi ülések terembeosztása
74. 1972 kiadványügyek iratai
 Néprajzi Hírek iktatott iratai (NH3–NH42)
 iktatószám nélküli iratok
 1971. évi bibliográfia
 1972-es NH-kéziratok
75. 1973 iktatott iratok
 választmányi jegyzőkönyvek
 iktatószám nélküli iratok
 kiadványügyek
 gazdálkodási iratok
 társaságtörténeti dokumentáció
76. 1973 önkéntesgyűjtő-találkozó Kalocsán
77. 1973 kiadványok és irataik
 iktatott iratok (NH2–NH39)
 iktatószám nélküli iratok: NH-iratok; NH-kéziratok
78. 1974 iktatott iratok
79. 1974 iktatószám nélküli iratok
 közgyűlési iratok
 választmányi ülés
80. 1974 néprajzi vándorgyűlés Szolnokon: szervezési iratok, előadások
81. 1974 néprajzi vándorgyűlés Szolnokon: szervezési iratok, előadások
82. 1975 iktatott iratok
83. 1975 iktatószám nélküli iratok
 közgyűlési iratok
 szakosztályi iratok
 konferencia, Békéscsaba
 1974–75-ös előadóülések
 kiadványok és irataik
 „Bán Aladár emlékezete” (kézirat)
84. 1976 iktatott iratok
85. 1976 iktatószám nélküli iratok
 közgyűlési iratok
 választmányi ülés
86. 1976 vándorgyűlés (Pécs) iratai
87. 1976 kiadványok és irataik

- Krupa-kézirat, NH-kéziratok
88. 1977 iktatott iratok
89. 1977 iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
válaszmányi ülések
kérdőívek az előadásokról
gyűjtőtálalkozó Kőszegen
szaktanácskozás Sárospatakon
előadóülések anyaga
Önkéntes Gyűjtő Szakosztály iratai
kiadványok és irataik
„Parasztkultúrák Európában” (kézirat)
90. 1978 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülés-dosszié
kiadványértékesítési iratok
91. 1978 előadóülések anyaga
kiadványok és irataik
NH-kézirat
92. 1979 iktatott iratok
93. 1979 iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülések
gyűjtőtálalkozó Egerben
94. 1976–1979 postakönyv
kiadványok és irataik
95. 1980 iktatott iratok
96. 1980 iktatószám nélküli iratok
Benkő Loránd előadása
közgyűlési iratok
válaszmányi ülések
békéscsabai konferencia
kiadványok és irataik
NH-kéziratok
97. 1981 iktatott iratok
98. 1981 iktatószám nélküli iratok
választmányi ülések
vándorgyűlés Hódmezővásárhelyen
közgyűlés
szlovák–magyar együttműködés
társasági díjak 1980–81-es iratai
kiadványok és irataik: NH-kézirat
néprajzi bibliográfia (kézirat)
99. 1972–1981 iktatókönyvek
100. 1982 iktatott iratok
101. 1982 iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok

- választmányi ülések
1982-es tag- és címlista
1981–82-es előadóülések
102. 1983 kiadványok és irataik
iktatott iratok
103. 1983 iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülések
előadások
önkéntesgyűjtő-találkozó Gödöllőn
1983-as pénztárjelentés
kiadványok és irataik
1983/1–2. NH-kézirat
A magyar néprajztudomány bibliográfiája
104. 1984 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülések
105. 1984 tagok szakmai életrajzai (1889–1984)
kiadványok és irataik
A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1984
106. 1985 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülés
107. 1985 „táj- és népkutató táborok konferencia”
1980–1985 szakosztályi iratok
108. nemzetiségi konferencia Békéscsabán
gyűjtőtalálkozó Székesfehérváron
109. kiadványok és irataik
Ethnographia-kézirat (1985/1)
NH-rendelések
110. 1982–1985 iktatókönyv
111. 1986 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülés
NH-kézirat (1986/1)
112. 1986 finn–magyar konferencia
külföldi tagok és címlista
1985–1986 szakosztályi iratok
kiadványok és irataik
113. 1987 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülés iratai

114. 1987 XIII. gyűjtőtálkozó Veszprémben
kiadványok és irataik
Ethnographia Pannonica Szimpozion 1987
- 1980–1987 postai feladókönyv
115. 1988 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
közgyűlési iratok
választmányi ülés iratai
116. 1988 Scheiber Sándor-emlékülés
1986–1988 külföldi néprajzi társaságok adatai
1985–1988 szakosztályi iratok
MTA Néprajzi Osztályának taglistája
kiadványok és irataik
- 1988 „Arator” (Balassa I. 70. születésnap kiadványa)
117. 1989 iktatott iratok
országos gyűjtőtálkozó Budapesten
Ethnogr. Pannonica VII. Konf. Veszprém
IV. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudományi Konferencia Békéscsabán
118. 1989 jegyzőkönyvek választmányi ülésekről
tagnévsor
- 1984–1989 tagdíjnyilvántartó füzet
kiadványügyek
szigorú számadású nyomtatványok nyilvántartókönyve
kézbesítőkönyv
119. 1989 A Magyar Néprajzi Társaság centenáriuma szervezési iratai
120. 1989 A Magyar Néprajzi Társaság centenáriuma szervezési iratai
Kósa: A Magyar Néprajzi Társaság története 1889–1989 (kézirat)
121. 1989 Balassa: A Magyar Néprajzi Társaság száz éve (kézirat)
- 121/A. 1986–1989 „Népköltészeti Gyűjtemény” iratai
1969–1989 készletnyilvántartás
122. 1986–1989 iktatókönyv
123. 1990 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
1982–1990 közgyűlési iratok
1987–1990 választmányi ülések iratai
124. 1990 II. Néprajzi Szeminárium Szombathelyen
IV. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudományi Konferencia Békéscsabán
asztali naptár bejegyzésekkel
kiadványok és irataik
NH-kézirat
kiadványügyi levelezés
125. 1990 iktatókönyv
126. 1991 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
cigány konferencia Budapesten (előadások)

- választmányi ülés iratai
közgyűlési iratok
127. 1991 tagnévsor
Magyar Néprajzkutatók Konferenciája Budapesten
nemzetiségi kutatási tervek
kiadványok és irataik
asztali naptár bejegyzésekkel
- 127/A. „A Duna menti népek hagyományos műveltsége” című tanulmánykötet (Andrásfalvy B. tiszteletére) dokumentumai
III. Néprajzi Szeminárium Sárospatakon
128. 1991 iktatókönyv
129. 1992 iktatott iratok
iktatószám nélküli iratok
választmányi ülés
szakosztályi iratok
130. 1992 Rákóczi Szövetség iratai
közgyűlési iratok
kiadványok ügyei
131. 1992 Magyar Néprajzkutatók II. Konferenciája Vácon
finn–magyar néprajzi konferencia Budapesten és Veszprémben
Homoród-kutatás iratai
132. 1992 IV. Néprajzi Szeminárium Nagykőrösön
„Kultúra, Tudomány, Oktatás” konferencia Budapesten
133. 1992 „Szentemberek” konferencia Szegeden
1989–1992 postakönyv
134. 1992 iktatókönyv
135. 1993 iktatott iratok
136. 1993 Kárpát-medencei Magyar Néprajzkutatók IV. Tanácskozása
Veszprémben
„Vallásos népelet” konferencia Esztergomban
„Új Magyar Népköltési Gyűjtemény” anyaga
Makkai–Nagy: „Adatok téli népszokásainkhoz”
néprajzi szeminárium Esztergomban
137. 1993 „Új Magyar Népköltési Gyűjtemény” anyaga
Voigt: „Néphit szövegek”
138. 1993 nemzetiségek kutatási néprajzi konferencia Békéscsabán
139. 1993 iktatott iratok
140. 1994 iktatószám nélküli iratok
egyéb iratok
vezetőségi ülés
közgyűlési iratok
választmányi ülések
142. 1992–1994 szakosztályi iratok
1994 II. Szegedi Vallási konferencia
önkéntesgyűjtő-találkozó Jászberényben
Vargyas Lajos 80. születésnapjának ünnepi ülés iratai
kiadványok és irataik
nemzetiségi néprajzi kiadványok

- 1994–1995 kiadványok értékesítési ügyei
143. 1994 „Ethnographia hrvata u madarskoj” (kézirat)
nemzetiségi kötetek iratai
NH-iratok
Ethnographia-iratok
egyéb kiadványügyi iratok
144. 1992–1994 iktatókönyv
145. 1995 iktatott iratok
vezetői, választmányi ülések iratai
146. 1995 iktatószám nélküli iratok
vándorgyűlés (Kecskemét) iratai
Lábadai K.: Kopács, a víz melletti falu c. kutatás ösztöndíjügye
a honfoglalás millectenáriumi ünneplésének előkészítése
szakosztályi iratok
postaügyek
147. 1995 kiadványok és irataik
„Néprajzi képeskönyv Erdélyről” iratai és kézirata (Kós Károly)
Néprajzi Hírlevél anyagai, számlái
nemzetiségi kötetek iratai
Ethnographiával kapcsolatos iratok
kiadványterjesztéssel kapcsolatos iratok
148. 1995 cigány konferencia előadásainak kötete
149. 1995 iktatókönyv

SZEMKEŐ ENDRE

Raphael Patai öröksége

A világhírű hebraista, mitológia- és folklórkutató, a Közel-Kelet népeinek kiváló etnológusa, valamint a zsidóság (főként a magyarországi zsidóság) művelődéstörténetének egyik legkiválóbb képviselője, Patai Rafael (1910–1996) nem ismeretlen a magyar néprajzi közvélemény előtt sem. Nemcsak művei és személyes kapcsolatai hatottak évtizedeken át, hanem 1993. október 1-jén, akkori (korántsem első) magyarországi látogatása során az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának tanácstermében (a Folklóre Tanszék meghívására) nagy sikerű előadást tartott *Istennők a Bibliában* címmel. Erre is visszaemlékezhettem nekrológomban (A folklorista Patai Rafael. *Múlt és Jövő* 1997. évi 2. szám), úgyhogy most nem kell munkásságát ismét áttekintennem.

Mintegy ennek folytatásaként, ugyancsak egyetemünk Néprajzi Intézetében került sor 2008. március 17-én leányai, Daphne Patai és Jennifer Patai Schneider *Raphael Patai's Legacy* című, személyes hangvételű előadására. Ebben édesapjukról és az ő műveinek mai értékeléséről beszéltek. Aki nemcsak sokféle érzékkel megáldott ember (például jó önarcképeket festett), hanem egy dinamikus, sok mindenkivel kapcsolatot tartó, a mindennapi és tudományos életben természetesen vezérszerepet

vívó egyéniség volt. Noha csak egy rövid részlet révén, az 1993-as magyarországi útjáról Kőbányai János által készített videofelvételből is láthattunk valamit, ezen Patai – természetesen kiváló magyarsággal – idézte fel új benyomásait és régi emlékeit. Könyvtárosunk, Molnár Szilvia gondozásában könyvkiállítás mutatta be Patai legfontosabb könyveit, és további műveiről jegyzéket is láthattak az érdeklődők. Ezekből több mint harminc könyvről, több tucatot, általa szerkesztett vagy kiadott kötettről, valamint a róla elnevezett könyvsorozatról tájékozódhattak.

Noha Patai hatalmas méretű munkássága közismert, mégis mindenki meglepődhetett ennek legalább töredékes bemutatása révén is. Szerencsére a mai *Múlt és Jövő* folyóirat (amelynek azonos című előzményét Patai József – Rafael édesapja – alapította) több számában (például 1989/2, 1991/2, 1993/2, 1993/3, 1994/4, 1997/2) közöltek Patai visszaemlékezéseiből, elsősorban szüleit, neveltetését, az első jeruzsálemi Héber Egyetem kezdeteit, a két világháború közti cionizmust bemutató írásokat. Reméljük, e sorozat folytatódik.

Patai – aki a budapesti (majd breslauer) tanulmányai során vált orientalista filológussá, itthon doktorált, majd 1933-ban az akkor még angol mandátumterületen levő Jeruzsálembé ment, és ott az első palesztinai folklorarchívumot is létrehozta, 1947-ben az Egyesült Államokba települt át – munkássága voltaképpen a népek hagyományaival foglalkozik.

Sokoldalú érdeklődését, bámulatos anyagismeretét és páratlan szorgalmát bizonyítja, hogy a régi zsidó tengerhajózásról, a zsidó alkímiáról, a haszidikus elbeszélésekről, a cionizmus klasszikusairól, általában véve a modern zsidó gondolkodókról csakúgy írt, mint a kurdisztáni zsidókról, a szexualitás ótestamentumi jelenlétéről, az asszonyok szerepéről a modern világban stb. Goldziher Ignác és Theodor Herzl naplóját is ő jelentette meg. A zsidó és közel-keleti folkloort több könyvében mutatta be. 1973-ban jelent meg először *The Arab Mind* című könyve (később is több kiadásban), amelynek párhuzamos kötete a *The Jewish Mind* (1996) – ezek voltaképpen népkarakterológiák. Egyik legnevezetesebb könyve a *The Hebrew Goddess* (először 1967-ben, a végső, átdolgozott kiadásban: 1990) – amely nagy tudományos vitát váltott ki, mivel Patai azt bizonyítja, hogy az ótestamentumi vallási rendszerben igen sok nyoma maradt egy korábbi „istennő”-felfogásnak. Ez pedig homlokegyenest ellenkezik a monoteista és férfi-istenre alapuló zsidó vallásra vonatkozó közvélekedéssel. Noha az író Robert Graves-szel együtt a szélesebb közönségnek írott *Héber mítoszok* könyve magyarul is olvasható, a valláskutató Patai leginkább e kötetből lenne megismerhető – ha végre valaki lefordítaná az itt olvasható érdekesítő tanulmányokat. Több könyvben mutatta be a kelet-európai zsidóság azóta eltűnt (ám általa még látott) világát. Ezek közül a legismertebb és a legágabb témájú a *The Vanishing Worlds of Jewry* (1980). Ebben Kelet-Európa, Közép-Európa, Nyugat- és Dél-Európa csakúgy önálló fejezetet kapott, mint Észak-Afrika, a Közel-Kelet és India. Patai e tájakat (talán India kivételével) bámulatosan sok nyelv birtokában maga is jól megismerte. 1996-ban jelent meg *The Jews of Hungary – History, Culture, Psychology* című áttekintése, amely a legelső (!) átfogó története a magyarországi zsidóságnak (mintegy 50 fejezetben, a Római Birodalomtól Suchmann Tamásig). Noha a majd 800 lapos munka tekintélyes terjedelmű, természetesen még ez is csak személyes hangvételű vázlatot adhat e kimeríthetetlen tárgykörrel. Önéletrajzi műveiben nemcsak családját és felmenőit, meg a maga élményeit mutatja be az olvasónak, hanem pontos és eleven képet ad Budapestről (1933-ig, ám beszámol 1936-os, rövid hazalátogatásáról is): *Apprentice in Budapest – Memoirs of a World That is No More* (1988). Levelezé-

se és egyéb dokumentumok alapján készült a *Between Budapest and Jerusalem – The Patai Letters 1933–1938* (2000) és a *Journeyman in Jerusalem – Memoirs and Letters, 1933–1947* (2000) – már a „főhős” halála után. 1990-ben még ő szervezte meg azt a könyvsorozatot, amelyet most a philadelphiai folklórprofesszor, Dan Ben-Amos szerkeszt (*Raphael Patai Series in Jewish Folklore and Anthropology* címmel). Eddig több mint 30 kötet látott napvilágot, voltaképpen az életmódot leíró, gyakran önéletrajzi könyvek, leginkább Kelet-Közép-Európára vonatkozóan.

Noha Patai könyvei közül több megvan könyvtárainkban, azért újabb művei (jellemző módon) Budapesten leginkább a Central European University könyvtárában található meg. Néprajzi intézményeink alig érdeklődtek irántuk – másoknak (például a mi tanszékünknek) pedig egyáltalán nincs pénzünk könyvek vásárlására. Azért is hívjuk fel itt a figyelmet arra, hogy Patai gazdag életművének jó része a magyarországi olvasókat és társadalomtudományt közvetlenül érdekelheti.

A Patai-lányok előadásának váratlanul érdekes része a New Yorkban az utóbbi években (főként újkonzervatív körökben) lezajlott, heves indulatú vitára vonatkozott. Az iraki Abu Ghraib börtönben az amerikai katonák által folytatott szörnyű vallatásokhoz ugyanis állítólag Patai (már említett) *The Arab Mind* könyvét is használták, mivel ebben a szerző leírja, mit tekintenek az arab férfiak a leginkább megalázónak. A tudós leányai arra hivatkoztak, hogy (az arabul is kiválóan beszélő) Patai évtizedek során a közel-keleti arabok több csoportjáról is több, elmélyült munkát írt, kifejezetten baráti szellemben. Az Egyesült Államok antropológiai társasága (AAA) 2006-os közgyűlésén határozatba hozta, hogy semmilyen (!) néprajzi szakmunkát ne használhassanak katonai (vagy még gonoszabb) célokra. Ez a manapság sokat emlegetett „kutatásetikai” felfogás derék és tisztességes megfogalmazása. (Magam azonban pesszimista vagyok: e „határozatnak” nem sok gyakorlati fogantatja lesz. És ha a kutató bármiről is publikál, mint Patai is tette, a legnagyobb jóindulattal – nem akadályozhatja meg, hogy mások, főként a hatalom „visszaéljenek” adataival, következtetéseivel.)

Hogy ne e borzalmas összefüggéssel fejezzem be beszámolómat, bízom abban, hogy nem szűnik, sőt, növekedni fog a hazai társadalomtudósok érdeklődése Patai nagyszerű és nagyszabású életműve iránt. Sajátos módon az ő nemzedéke „kimaradt” például lexikonainkból is. Édesapja, vagy például Róheim Géza szerepelnek, ám Raphael Patai szinte egész tudományos munkássága külföldön zajlott, és ezért csak a szűkebb szakma szokta ezt említeni.

Ő maga több ízben is javasolta, hogy a hazai zsidósággal foglalkozó műveket készítsünk (angolul) – és ezeket ő Amerikában ki tudja adatni. Sajnos (leginkább nyelvi okokból) ilyen kéziratok nem készültek el, pedig az ajánlat komoly volt.

Most, hogy önéletrajzi művei egyre inkább ismertté váltak, ideje lenne annak, hogy tüzetesebb életrajza is megjelenjen magyarul, kiemelve a páratlanul sokoldalú „magyar” (és a számomra ugyanígy fontos „folklorisztikai”) vonásokat. Patai mint hebraista, természetesen a szent szövegekből indul ki, a zsidóság történetének első szakaszait, azok mindennapi életét és vallását vizsgálja. A modern korból származó, szóbeli elbeszéléseket, visszaemlékezéseket, írott szövegeket sem csupán folklorisztikai, hanem az életmódot dokumentáló forrásanyagként kezeli. Kedveli az olyan áttekintéseket, amelyekben egy-egy csoport (olykor nép, sőt, akár több nép által lakott régió) „lelkét” mutatja be – ezen az értékek rendszerét érti, és nem is nevezhetjük ezt pusztán etnopszichológiának vagy etnopszichológiának: inkább a mindig gazdag forrásanyag átfogó értékelésének. Ide sorolhatjuk az általa kiadott önéletrajzi írások és a zsidóság történetére vonatkozó művek kommentárjait is. Patai szinte írói hitelességgel

ábrázol, igen pontosan emlékezik emberekre és eseményekre. Ezt a fajta kutatói-társadalomtudósi módszert is érdemes lenne tüzetesebben bemutatni. Minthogy e módszerét még Amerikába költözése előtt alakította ki, nyilván korábbi „hatások” eredménye ez, és nem Ruth Benedict vagy Margaret Mead rendszerének átvétele. (Még Róheim fogalmaitól is távol áll Patai felfogása.)

Persze, még ezen túl is sok-sok érdekességre bukkanhatunk munkássága tanulmányozása során. Ezt egyébként igazán könnyen dokumentálhatjuk.

Már az előadás során is megkérdeztük: mit tudnak Patai lányai apjuk Róheim Gézával való kapcsolatáról? Az ugyanis köztudott volt, hogy New Yorkban Patai végezte a temetési szertartást.

Minthogy Patai kéziratai a New York Public Library külön fondjába kerültek, Daphne Patai (édesapja hagyatékának gondozója) kikérte az ide vonatkozó iratokat (amelyek még nincsenek rendezve). Itt a Manuscripts and Archives Division anyagában a „Geza Roheim folder, Box 19 fM91” egyetlen szövege Patai angol nyelvű búcsúztatója volt. A valamivel több mint két lapos gépírási szöveg tetejére azt írták, hogy elhangzott 1953. június 10-én, Róheim temetésén. Természetesen angolul, ám az utolsó, búcsúzó mondat magyarul szólt.

Daphne Patai azt is megígérte, hogy utánanézi édesapja levelezésében, vagy egyéb dokumentumok között még milyen, Róheimre vonatkozó adatok vannak. Róheim és Patai ugyanis nem csupán ismerték és nagyra becsülték egymást, hanem személyesen is jóban voltak. Úgyhogy e téren is még várhatunk további „felfedezéseket”.

Itt közlöm (az örökösök engedélyével) a búcsúztató teljes szövegét, a gépírásban a betűjavításokat figyelembe véve.

[Kézírással] *said at the funeral of Geza Roheim on June, 10, 1953.* [innen végig írógéppel írott a szöveg, a magyar ékezetek kézzel beírva] Géza Róheim was one of those rare pioneer minds who daringly set out to conquer new frontiers of human knowledge. He was the first to combine two young disciplines: cultural anthropology and Freudian psychology, thus significantly widening the horizon of psychoanalysis and bringing new insights to bear on the study of man.

His field work took him to Australia and Melanesia, to Africa and aboriginal America, and everywhere he chose for his investigations not only human groups but also new and challenging avenues of approach.

In his earlier years he wrote in German and I shall never forget the deep impression made on me many years ago by his fascinating *Spiegelzauber*, the first Róheim book I read. His major works, which made his name internationally known, were written and published in English. In his mother-tongue, Hungarian, he wrote relatively little, but Hungarian remained his favorite language in which he liked to chat and to relax.

In his youth he acquired great mastery on Hungarian ethnography and cultural history, and in dealing with the most varied subjects he always found occasion to draw on this early scientific background, and to make valuable contributions to Hungarian ethnography. He, more than any other person, made problems and results of Hungarian ethnographical research known all over the world.

Geza Roheim was first of all a scientist, bent all his life on an unrelenting search for truth. His scientific achievements in anthropology and psychoanalysis will live after him. And live after him will also the memory of his personality, his vitality, his charm and wit, his helpfulness and interest in the problems of others, which meant so

much to the many of us who were his friends and whose friend he was.* Drága Géza bátyám, Isten veled!

A szóbeli búcsúztatásra készült szöveg magáért beszél. Bizonyos általánosítások (pl. hogy mennyit írt Róheim magyarul) ilyen szövegekben gyakoriak. Patai Róheimmel egyezően hangsúlyozza a néprajz és a pszichoanalízis összekapcsolásának úttörő voltát. Feltűnő, hogy Patai – helyesen – megkülönbözteti a magyar néprajzot (*ethnography*) az amerikai etnológiától (*anthropology*, ami az ember általános tanulmányozása: *the study of man*) Róheim életművében. Érdekes, hogy pszichoanalitikusként csak a tudóst említi, és nem a gyakorló analitikust. És félreérthetetlen, hogy nincs vallásos motiváció a beszédben. Noha a legtöbb gyászbeszéd jókat mond az elhunytól, azt hiszem igaz, amit Patai Róheim humoráról és segítőkészségéről mondott. Pedig Róheim élete utolsó évtizedében sem volt igazán gazdag vagy igazán boldog New Yorkban... (Megemlítem még, hogy azt eddig is tudtuk, Róheim 1953. június 7-én, váratlanul hunyt el New Yorkban. A temetés napját azonban csak Patai feljegyzéséből tudhattuk meg.)

VOIGT VILMOS

Jankó János-díjasok találkozója

(Zabola, 2008. szeptember 26–28.)

Jó pár éves hagyomány (vagy mondjuk inkább megszokásnak?), hogy a *Jankó János-díjasok* szeptember vége felé baráti találkozóra gyűlnek össze, hogy kötetlen formában cserélhessenek eszmét, ötleteket, híreket. A kezdeményezés és folyamatos szervezés érdeme Gráfik Imréé, aki „ráérzett” arra, hogy a szakmai rendezvények mellett helye van informálisabb együttléteknek is, amikor a szakmában elismertnek számító különböző nemzedékek képviselői odafigyelhetnek egymásra. A vendéglátók sorába utóbb belépett Liszka József és Pozsony Ferenc is. 2008-ban a *Jankó János-díjasok*

* *Elhangzott Róheim Géza temetésén, 1953. június 10-én.* Róheim Géza egyike volt azon úttörő elméknek, akik bátran nekivágtak új területeket meghódítani az emberi tudás számára. Elsőként kapcsolt össze két fiatal tudományágat, a kulturális antropológiát és a freudi lélektant, ezzel jelentősen kitágítva a pszichoanalízis látóhatárát, és új felismeréseket hozott az embertan számára. Terepmunkája eljuttatta őt Ausztráliába és Melanéziába, Afrikába és Amerika bennszülötteihez, és vizsgálódásaihoz mindennütt nemcsak embercsoportokat választott, hanem új és kihívó megközelítési módokat is. Korábbi éveiben németül írt, és sosem fogom elfelejteni, milyen mély benyomást tett rám sok-sok évvel ezelőtt az ő lenyűgöző Spiegelzaubere (Tükörvarázs), az első Róheim-könyv, amelyet olvastam. Nagyobb művei, amelyek nemzetközileg ismertté tették a nevét, angolul íródtak és jelentek meg. Anyanyelvén, magyarul viszonylag keveset írt, de a magyar maradt a kedvenc nyelve, amelyen szeretett beszélni és ellazulni. Fiatal korában mesterfokon elsajátította a magyar néprajzot és kultúrtörténetet. A legkülönbözőbb témákkal foglalkozva mindig talált alkalmat arra, hogy visszakapcsoljon hazai tudományos hátteréhez és értékes hozzájárulást adjon a magyar néprajzhoz. Mindenki másnál többet tett azért, hogy világszerte ismertté tegye a magyar néprajz problémáit és eredményeit. Róheim Géza mindenekelőtt tudós volt, aki egész életében lankadatlanul kereste az igazságot. Az antropológia és a pszichoanalízis területén elért eredményei túléltek őt. És ugyancsak túléli őt személyiségének emlékezete is, életkedve, vonzereje és elméssége, a mások problémái iránti érdeklődése és segítőkészsége, ami oly sokat jelentett sokunk számára, akik a barátai voltunk és akiknek a barátja volt.

Zabolára kaptak meghívást Pozsony Ferenctől, aki felkínálta a lehetőséget egy moldvai kirándulásra is. 12-en éltek a lehetőséggel: Borsos Balázs, Gráfik Imre, Kemecsi Lajos, Knézy Judit, Kósa László, Mohay Tamás, Paládi-Kovács Attila, Pócs Éva, Sári Zsolt, Sárkány Mihály, Szarvas Zsuzsa és T. Bereczki Ibolya.

Szeptember 26-án négyen a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kocsijával, nyolcan pedig bérelt mikrobusszal indultak útnak. Az utóbbi csapat tagjai megtapasztalhatták, milyen az, amikor egy, a korrekt tájékoztatást nélkülöző forgalmi elterelés következtében az útvesztés először csak mellékútra, aztán földútra, az alföldi kukoricások szövevényébe, végül az árokszélre juttatja a kocsit, ami a nedves, sáros időben csak egy traktor segítségével mozdulhatott tovább (Földes és Derecske között így „térképezhetjük fel” a Széplaki-tanyát, Bernáterdőt, Sámsonhalmot). Így esett, hogy az érkezés a vártnál jóval későbbre tolódott (amit így a kulturális élet néhány meghívott vezetője már nem is várt meg), de az öröm az otthonosan duruzsoló kályha és a terített asztal mellett annál nagyobb volt. Késő este még megtekinthettük a Pozsony Ferenc által Zabolán 2003-ban megalapított és azóta számottevő gyarapodással büszkélkedhető Csángó Néprajzi Múzeum kiállítását (ennek rendkívül informatív honlapja már tájékoztat ottjártunkról: <http://www.csangomuzeum.ro/beta/esemenyek29.html>).

A vendéglátást szervező Pozsony Ferenctől igazi ajándék volt a szombati program gondos előkészítése. Első utunk Kézdivásárhelyre vezetett, ahol a Céhtörténeti Múzeumban Dimény Attila és Szabó Judit kalauzoltak. Az állandó kiállítás mellett élmény volt az időszakos kiállítás is: *Jó ruhában járni-kelni* címmel a századelő kézdivásárhelyi polgári viseleteiről láthattuk Szabó Judit összeállítását. Nem hagytuk ki az egykori Bogdán fényképész dinasztia napfényműterem-házának meglátogatását sem. Minden kezdet nehéz, innen is nehezen szakadtunk el, pedig tudtuk, hogy utunk az Ojtozi-szoroson keresztül Moldva felé vezet. A hegyvidéki szerpentinek után dél előtt legközelebb Gorzafalván álltunk meg, ahol látogatást tettünk az utolsónak számító fazekasnál, Aszalós Viktornál (vö. <http://mkdsz.hu/content/view/492/>), aki az égetőkemencéje melletti kupacokból jó néhány darabot előszedegető néprajzosoknak jó szívvel adta el termékeit. Onyesten keresztül értünk Bákóba, ahol egyenesen a Iulian Antonescu Múzeum modern épületéhez tartottunk, s a helybeli szakemberek (Teodosia Rotaru és Iulian Bucur) szíves kalauzolásával megtekinthettük a néprajzi kiállítást. Szakemberek idegen helyen mindig nehezebben adják át magukat a vitrineknek és a tárgyakkal, de itt annyi és oly sok szépet láthattunk, hogy megint nehezen szakadtunk el. Ez a kapcsolatfelvétel nem jelentőség nélküli, reméljük, hogy tartalmas és pozitív folytatásra számíthatunk.

Bákóból Klézsére tartottunk, ahol a temetőben tisztelegtünk Petrás Ince János sírjánál és megláthattuk a halottak napját megelőző hetek készülődésének eredményeit, a fának támasztott sírkereszteket is (utóbb derült ki, hogy köztük volt Erdős Szályka Rózsáé is). Innen felkapaszkodtunk Somoskára, ahol már szintén vártak bennünket. A lendületes és fiatalos Benke Pál (a Csángómagyarok Szövetsége elnöke) házában láttak minket vendégül, ahová az ismert furulyás, Legedi Pál is eljött, és a szívélyes koccintás mellett muzikaszót is hallhattunk. Igen, innen is nehéz volt elszakadni, és jó visszagondolni akár a házigazdákra, akár a (csak idézőjelben használható) „néprajzi” „tárgyak” szinte zavarba ejtő sokféleségére, akár egyszerűen a hely szellemére.

Esteledett már, mire egy további órás utazás (benne köves domboldali utak, csodaszép kilátások a vízváltáson) után Pusztinára érhattünk. Itt a templomnál, a központban álltunk meg először, ahol az egyik pap is köszöntött; az oltár lépcsőjén cso-

portképre álltunk fel, és sok kép készült Csoma Gergely Szent Istvánt ábrázoló fadomborművéről is (ld. *Moldvai Magyarország* 2004. dec.). Nyisztor Tinka és édesanyja házának udvarán terített asztal várta a csoportot, helybeli asszonyok főztek, sűrögtek-forogtak és igyekeztek válaszolni a kérdésekre. A doktori védése előtt álló ismert kutató és szervező és Dani Ilonka néni mindent megtettek, hogy a vendégek megérezhessék: otthon lehetnek itt is, bármikor visszatérhetnek. Sötét este lett, mire szedelőködtünk és a hegyeken át visszaértünk Zabolára. A baráti beszélgetés aztán még több szálon folytatódott...

A vasárnap reggeli programba még belefért, hogy a háziaktól, Erzsike nénitől való elköszönés után megálljunk a református templomnál, és meghallgathassuk Pozsony Ferenc szakavatott magyarázatait. Itt is, ahogy az egész előző nap során megbizonyosodhattunk róla: „sűrű leírást” adni csak az és arról tud, akinek kapcsolatrendszerre is éppoly „sűrű”, mint a valóság, amelyről hitelesen beszélni akar. Az istentiszteletre hívó harang szavára szálltunk autóba és indultunk hazafelé. Útközben elkerültük a forgalmi tereléseket és a kukoricásokat...

Nemcsak a magam nevében mondhatom, hálás köszönettel gondolunk vissza az egész találkozóra: Gráfik Imrére, aki az út előkészítésében oroszlánrészt vállalt, mindazokra, akik időt, fáradságot nem kímélve azon voltak, hogy emlékezetes találkozásokban lehessen részünk, és legfőképp Pozsony Ferencre, aki egyetemi professzori, Kriza Társaság elnöki, vendégtanári, múzeumgyarapítói és még számos más teendője között talált arra időt és módot, hogy egy tucatnyi magyarországi néprajzossal megossza tudását, idejét és maradandó élményeket szerezzen.

MOHAY TAMÁS

Rövid hírek, tudósítások

MÚZEUMI FOLYÓIRATOK. *Múzeum Café* címmel 2007 októberétől jelenik meg új múzeumi magazin. A tartalmas és küllemében rendkívül igényes, kéthavonta jelentkező folyóiratot a Szépművészeti Múzeum alapította és a budapesti Szépművészeti Kht. adja ki. A szerkesztőbizottság tagjai: Baán László, Rockenbauer Zoltán és Török László, felelős szerkesztő: F. Tóth Benedek. • A *Magyar Múzeumok* a 2008. 1. számtól formailag és tartalmilag megújulva jelenik meg. Főszerkesztője Basics Beatrix, felelős szerkesztője pedig Sárközy Gabriella, az időközben megszűnt *Múzeumi Hírlevél* volt szerkesztője. Selmeczi Kovács Attila, aki főszerkesztőként egy évtizeden át gondozta a folyóirat füzeteit, Szatmári Imrével, Várkonyi Gáborral és Wollák Katalinnal a szerkesztőbizottság tagjaként dolgozik tovább a lapnál.

ÁTMENETI RÍTUSOK. *Megjelent magyarul Arnold van Gennep 20. század eleji klasszikus vallásantropológiai értekezése. Noha közel száz évvel ezelőtti (1909) kiadása óta a ritus kutatás egyik alapművévé vált, mindaddig nem volt hozzáférhető magyar nyelven. Ezzel egyik nagy adósságát törlesztette társadalomtudományi könyvkiadásunk. (Kultúrák keresztútján sorozat. L'Harmattan Kiadó, Bp., 2007. 184 old.)*

A DÉRI MÚZEUM ÚJ VEZETŐJE. V. Szatmári Ibolya etnográfus nyugalomba vonulása (2007. szeptember 31.) után a debreceni Déri Múzeum vezetőjévé és megyei múzeumigazgatóvá október 1-jétől Lakner Lajos irodalomtörténészt nevezték ki.

SEBESTYÉN KÁLMÁN: KÖRÖSFŐI RISZEG ALATT. *E címmel és Egy kalotaszegi település évszázadai alcímmel az Akadémiai Kiadó 2007-ben adta ki Sebestyén Kálmánnak Kalotaszeg legismertebb településéről és legjelentősebb háziipari (fafaragó és varrottaskészítő) központjáról szóló falumonográfiáját. • A kötetet az Ethnicában (2007. 4. sz. 135–136. old.) Hála József ismertette.*

TÁJHÁZ PERŐCSÉNYBEN. 2007. október 22-én ünnepélyes keretek között nyitotta meg kapuját a perőcsényi Tájház. A börzsönyi falu lakosainak összefogása tette lehetővé, hogy e régen dédelgetett álom megvalósulhasson.

A KUPUSZINAI NYELVJÁRÁS ÉS SZÓTÁRA. *Ezzel a címmel jelent meg Silling István könyve, mely a szerző szülőfalujának, a nyugat-bácskai Kupuszinának a nyelvjárását rögzíti a nyelvtudomány módszerével. Silling István ír a település történetéről és néprajzáról is a tőle megszokott alapos-sággal. Megtudhatjuk, hogy a 18. század közepén települt falu magyar és szlovák lakosságú volt. Ide vezethető vissza az a sajátos beszéd, mely bizonyos formában mind a mai napig fellelhető Kupuszinán. A kiadványt számos példamondat, mondóka, falucsúfoló, népdal és ima is színesíti (Loisir Kiadó, Budapest, 2007. 406 old.).*

MEGHALT KABAY LIZETT. Kolozsvárott, a Házsongárdi temetőben 2007. december 15-én helyezték örök nyugalomra Kabay Lizett művészettörténészt, néprajzkutatót, akit 87 éves korában ért a halál. Kabay Lizett a magyar nép díszítőmotívumával és mitológiájával foglalkozott, december 9-én halt meg Kolozsvárott, két nappal azután, hogy nyolcadik könyvének megírását befejezte. Az utóbbi kötetet *Világszarnvas, világtáltos* címmel a marosvásárhelyi Mentor kiadó jelentette meg 2008-ban.

ZALA VÁRMEGYE BORTÖRTÉNETE. *E címen jelentetett meg könyvet 2007-ben Lenti Város Önkormányzata. A kötet a történelmi zalai borvidék – melyet a trianoni békeszerződés kettéválasztott, de a napjainkban zajló határmegszüntetési folyamat talán újra egyesít – múltját és jelenét mutatja be tanulmányok formájában (szerk.: Bencze Lajos. 2007. 248 old.).*

KIRÁLY ERNŐ HALÁLA. Nyolcvannyolc éves korában, 2007. december 14-én Újvidéken meghalt Király Ernő, a jeles vajdasági zeneszerző és népzene-kutató, az Újvidéki Rádió magyar népzenei műsorának egykori szerkesztője, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Temetése december 18-án volt a Vajdaság központjában.

ERDÉLYI MAGYAR SZÓLÁSOK. *Ezzel a címmel jelent meg Vöö Gabriella könyve, mely a Kolozsvári Folklor Archívumban őrzött szólásanyagot rendszerezi, kiegészítve néhány jelentősebb erdélyi népköltési gyűjteményben közölt szólással. A kötet mintegy 40 ezer közismert és specifikus szólást és közmondást tartalmaz. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2007. 424 old.)*

VIKTOR GYULA (1933–2007). 2007. december 17-én elhunyt Viktor Gyula okleveles könyvtáros, *Istvánffy-díjas* néprajzkutató, a bányász hagyományok jeles gyűjtője és feldolgozója. A rudabányai *Bányásztörténeti Közleményekben* (IV. 2007. 109–112. old.) Hadobás Sándor emlékezett meg róla. A megemlékezés függeléke Viktor Gyula fontosabb (nyomtatásban megjelent és kézirat) műveinek jegyzékét és néhány róla szóló írás adatait tartalmazza (112–115. old.). A *Honismeretben* (2008. 2. sz. 90–91. old.) szintén Hadobás Sándor közölt róla megemlékezést.

WASS ALBERT HAVASAI FÉNYKÉPEKEN. Erdélyi sorozatának újabb albumával jelentkezett a veszprémi PéterPál Kiadó. Váradi Péter Pál fotós és Löwey Lilla szerkesztő Wass Albert századik születésnapja előtt tisztelegtek azzal, hogy bejárták, lefényképezték az író, költő könyveiből ismert tájakat a Kelemen- és Görgényi-havasokban, és a fotók mellé Wass Albert idézeteket választottak. Az album földrajzi-történelmi bevezetőt is tartalmaz. (Erdély. Kelemen–Görgény. Wass Albert havasai. Veszprém, 2007. 156 old.)

BODNÁR MÓNIKA SZÁMADÁSA. Az 1987-ben megnyílt putnoki Gömöri Múzeum húszéves fennállásának ünneplése mellett az intézmény éléről különböző okok miatt leköszönt Bodnár Mónika „számadása” is az a kötet, mely nemrég látott napvilágot. A kiadvány bemutatja a múzeum elmúlt húsz évét, válogatást ad a volt igazgató gömöri vonatkozású publikációiból, beszámol a Múzeumi Napokról és az ott elhangzott előadásokból is közread néhányat. A zárófejezetben az intézmény által szervezett Fügedi Márta Honismereti Pályázatra beérkezett pályamunkákból olvashatunk egy válogatást. (Bodnár Mónika [szerk.]: *Számadás. Írások Gömörből és a Gömöri Múzeum első húsz évéből.* Gömöri Múzeum Baráti Köre, Putnok, 2007–2008. 538 old.)

FESTETICS RUDOLF ÓCEÁNIAI EXPEDÍCIÓJA PÁRIZSBAN. Párizsban a Musée du Quai Branly adott otthont 2007 decemberétől 2008. január közepéig annak a kiállításnak, mely Tolnai Festetics Rudolf óceániai expedícióját mutatta be. A „kiváncsi gróf” 1893–1900 között bejárta a polinéz szigetvilág minden szegletét. Számos tárgyat gyűjtött és fotót készített, melyet viszontagságos körülmények között sikerült Európába juttatnia. A párizsi kiállítás ötlete Stéphane Martintól, a múzeum igazgatójától származott, de rendezőnek egy magyar szakembert, Antoni Juditot bízta meg. (E tárgyakat és fényképeket a Néprajzi Múzeum is bemutatta 2003-ban. A budapesti kiállítás A kaland nyomában címet viselte.)

ELHUNYT GYÖRIVÁNYI SÁNDOR. Életének 81. évében, 2007. december 31-én Budapesten elhunyt Györiványi Sándor történész, tanár, kiskgazda politikus, az Antall-kormány egykori munkaügyi minisztere. A pesthidegkúti remetekertvárosi Szentlélek-templomban temették el 2008. január 23-án. Györiványi Sándor alapító tagja volt a Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Kézművesipar-történeti Munkabizottságának és avatott kutatója a kötélgyártó-mesterségnek.

KOHLBACH BERTALAN KÖNYVE. Az 1944-ben elhunyt temesvári rabbi, majd budapesti tanár magyarul írt, válogatott néprajzi írásai 2007-ben újra megjelentek A zsidó néprajzról címmel a Magyar Zsidó Tudományok könyvsorozat 4. köteteként. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Oláh János. (Gabbiano Print Kft., Bp., 2007. 224 old.)

ERDÉLYIEK, MOLDAVIAK A VILÁGHÁLÓN. 2008. január 11. óta elérhető a világhálón az erdélyi és a moldvai magyarság vizuális kultúráját bemutató néprajzi fotóarchívum. Az erdélyi Kriza János Néprajzi Társaság birtokában van egy több mint tizenötezer negatívot és diaposzítívot magában foglaló fotóarchívum, amely az 1910-es években készült fényképeket is tartalmaz. Az erdélyi magyar néprajzkutatók gyűjteményeiből származó fotók eddig csak az intézmény kolozsvári székhelyén voltak megtekinthetők, de a fenti időponttól a széles közönség is hozzáférhet ezekhez interneten keresztül (www.kjnt.ro; www.transindex.ro).

KÖNYVBEMUTATÓ. Társaságunk Társadalomnéprajzi Szakosztálya 2008. január 16-án könyvbemutatót rendezett a Néprajzi Múzeumban. A bemutatott könyvek és az azokat ismertető kutatók az alábbiak voltak. Eperjessy Ernő: Puszták népe a Zselicben (1900–1950) (Paládi-Kovács Attila és Bárth János); Paládi-Kovács Attila: Ipari táj – Gyárak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században (Szulovszky János és Kemecsi Lajos); Lukács László: A tisztos ipar emlékei – Céhek, céhemlékek, az iparosok hagyományai Fejér megyében és Székesfehérváron (Hála József).

ELISMERÉSEK A MAGYAR KULTÚRA ÜNNEPÉN. 2008. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján számos díjat adtak át az oktatás és a kultúra terén kiemelkedő eredményt elért személyeknek és közösségeknek. Mások mellett hagyományörző, szellemi kulturális örökségünket védő és nemzetközi tevékenységéért *Csokonai Vitéz Mihály Alkotói Díj*ban részesült Héra Éva, a népművészeti és népi iparművészeti hagyományt őrző és fejlesztő tevékenységéért *Csokonai Vitéz Mihály Közösségi Díj*at kapott a Duna–Tisza Közi Népművészeti Egyesület, valamint *Pro Cultura Hungarica Emlékplakettet* vehetett át Raj Rozália a vajdasági Magyar Folklórközpont hímezésoktató, viseletkészítő, kézműves tevékenységének elismeréseként.

ZALÁBAN ISMÉT VÁNDOR LÁSZLÓ AZ IGAZGATÓ. A Zala Megyei Közgyűlés Vándor Lászlót 2008. február 1-jétől újabb 5 évre megbízta a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságá, egyben a zalaegerszegi Göcseji Múzeum vezetésével.

MEGÚJUL, KORSZERŰSÖDIK A NÉPRAJZI MÚZEUM. Jelentős előrelépés történt a megőrzés-raktározás terén a Néprajzi Múzeumban. Az Oktatási és Kulturális Minisztériumtól céltámogatásként kapott anyagi juttatásból mind a Kossuth téri épületben, mind a törökbálinti DEPO területén lévő raktárban jelentősen javult a műtárgykörnyezet. Előbbiben elkészült – több éves munkálatok befejezéseként – mintegy 180 m² tetőtéri raktárhelyiség teljes körű építészeti és épületgépészeti kialakítása, valamint berendezése. A külső raktárban is felújítási és bővítési munkálatok zajlottak, ennek egyik eredménye, hogy megeremődött a pormentesítési eljárások feltétele, valamint egy új, háromszintes raktárteret sikerült kialakítani, ezzel 150 m²-el növelve az alapterületet és csökkentve ezáltal a zsúfoltságot. Új speciális tárolóberendezések is segítik a tárgyhelyezést (pl. szekér-, hajó-, pad-, festett-mennyezetkazetta- és gerendatárolók). • A Néprajzi Múzeum sikert könyvelhetett el az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében a Regionális Operatív Programok (ROP) 2008-as pályázatán, melyen a *Palotából látogatóbarát múzeum – A Néprajzi Múzeum szolgáltatáskínálatának minőségi megújulása a kulturális intézmény látogatóbarát fejlesztése érdekében* című tervével vett részt. Ennek a projektnek a célja, hogy a múzeum még inkább látogatóbaráttá váljon. Ehhez például interaktív módszereket kell alkalmazni, a

jobb megközelíthetőségért helyiségeket fognak átalakítani, valamint infokommunikációs rendszert és WIFI-rendszert hoznak létre, korszerűsítik a múzeumi boltot, a kávézót, a mosdókat, a csomagmegőrzőt, a világítást, illetve kerékpár- és babakocsitárolókat alakítanak ki. Mindemellett a kiállító terek is bővülnek, hogy még nagyobb élményt nyújtson a Néprajzi Múzeum.

KUNSZABÓ FERENC HALÁLA. *Életének 76. évében, 2008. február 10-én meghalt Kunszabó Ferenc író, szociográfus. Szociográfiai munkái közül szaktudományunk elsősorban a Magyarország felfedezése címet viselő sorozatban megjelent Sárkóz című könyvet (Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1972; második, átdolgozott kiadás: uo., 1986) tartja számon.*

LAJTHA LÁSZLÓ. Az elismert zeneszerző és népzenekutató 2007 júniusában lett volna 115 éves, halálának 45. évfordulója pedig a 2008-as esztendőre esett. E kettős jubileum kapcsán készített közös fotó- és dokumentumkiállítást a Néprajzi Múzeum és a Hagyományok Háza. Az utóbbi intézmény épületének első emeleti kerengőjén kapott helyet ez a kiállítás, mely 2008. február 14-én nyílt *Lajtha László, a népzenekutató* címmel. A kiállítást 2008. február 16-án a Zeneakadémián is bemutatták *Tisztelegés Lajtha László emléke előtt* címet viselő egész napos rendezvény keretein belül.

- A közelmúltban megjelent alábbi két kiadvány is kapcsolódik Lajtha Lászlóhoz. Solymosi Tari Emöke: „... *magam titkos szobája*” – *Lajtha László A kék kalap című vígoperájának keletkezéstörténete, esztétikai vonatkozásai és zenetörténeti kapcsolódásai*. Hagyományok Háza, Budapest, 2007. 149 old.; Dobszay László: *A magyar dal könyve*. Hagyományok Háza–Timp Kiadó, Budapest, 2007. 646 old.

KÓSA LÁSZLÓ SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁSA. *A 2007-ben az MTA rendes tagjává választott Kósa László székfoglalóját 2008. február 18-án tartotta meg Természeti csapások és civilizációs következményeik a 19. században Magyarországon címmel.*

VÁLTOZÁSOK SZAKOSZTÁLYAINK ÉLÉN. Társaságunk választmánya a 2008. február 21-én megtartott ülésén az elhunyt Bódi Zsuzsanna, a Nemzetiségi Szakosztály titkára megüresedett helyének betöltésére Deáky Zitát kérte fel. Az április 24-i választmányi ülésen felolvasták Szabóné Juhász Katalin levelét, amelyben felmentését kérte a Társadalomnéprajzi Szakosztály titkári teendőinek ellátása alól. A lemondást a választmány elfogadta és Gecse Annabellát kooptálta a megüresedett tisztségre. Mivel Szabó Mátyás Svédországba költözött, szükségessé vált a Városnéprajzi Szakosztály vezetőségének átalakítása. Az október 15-i választmányi ülésen Bali János titkárt az ügyvezető elnöki, Kiss Emíliát pedig a titkári teendők ellátásával bízták meg. A fenti megbízások a 2009. évi tisztújításig érvényesek.

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ. *A folkMAGazin 2007. III., Teli tarisznyából címet viselő különszámát a jeles etnofotográfus, Kunkovács László munkássága bemutatásának szentelték, abban az ő írásai olvashatók és az ő fotói láthatók. • Életének és munkásságának alaposabb megismerését segíti az az interjú, amely Kovakóbánya címmel, K. Tóth László tollából a Magyar Nemzetben (2008. márc. 8. 23. old.) jelent meg. • Kunkovács László legújabb, Pásztoremberek című fotókiállítását a dévaványai Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjteményben rendezték, amelyet 2008. november 19-én Szonda István néprajzkutató nyitott meg.*

GYIMESI SKANZEN. A Gyimesközéploktól keletre fekvő Borospatakán Gyimesi Hagyományörző Skanzen és Panzió létesült. A Szász István erdélyi vállalkozó által lebontott és itt újjáépített házat eredeti tárgyakkal rendezték be úgy, hogy azok turisták fogadására is alkalmasak legyenek. A skanzen házigazdája az a Budapestről odaköltöző Ferkó Zoltán, aki 2007-ben a csángómagyarok anyanyelvű miséje érdekében elbiciklizett a Vatikánig.

FÜSSI-NAGY GÉZA HALÁLA. 2008. március 4-én, rövid, súlyos betegség után meghalt Füssi-Nagy Géza Afrika-kutató. Végső búcsúztatása március 28-án volt a Pestszentlőrinci temetőben.

BÁRTH JÁNOS ÜNNEPE. Szilágyi Miklós nevezte Báρθ János ünnepének ezt a Társaságunk Nemzetiségi Szakosztálya által 2008. március 6-án a Néprajzi Múzeumban megrendezett könyvbemutatót, amelynek keretében a szerző három újabb, kiváló kötetét ismerhették meg az érdeklődők. Az *Úz-völgyi magyarok – Településnéprajzi és népesedéstörténeti tanulmány* (2004) című könyvet Hála József, a *Jézus dicséértesség!* – *A székelyvassági hegyi tanyák népének vallási hagyományai* (2006) címet viselő kötetet Mohay Tamás, *Az eleven székely tizes – A csikszentgyörgyi és a csikbánkfalvi tizesek működése a XVII–XX. században* című művet pedig Szilágyi Miklós és Hajdú Mihály mutatta be. A rendezvényre Kolozsvárról Pozsony Ferenc küldte el Báρθ János kiemelkedő munkássága előtt tisztelgő írását (Jánoshalmától a Hargitáig), amely folyóiratunk 2008. 2. számának 58–59. oldalain olvasható.

LUKÁCS LÁSZLÓ. Lukács László 2008. március 10-én az MTA székházának Nagyszobájában védte meg Karácsonyi népszokások – A karácsonyfa története és európai elterjedése című, az MTA doktora címre benyújtott értekezését. Az opponensek Bartha Elek, Ujváry Zoltán és Szacsavay Éva voltak. • A székesfehérvári Szent István Király Múzeum néprajzi osztályvezetőjének Fejér Megye Közgyűlése a Fejér megyei hagyományok kutatása, megőrzése, ápolása, valamint európai rangú néprajzi tudományos és oktatói tevékenysége elismeréseként 2008. március 15-én a Fejér Megye Díszpolgára kitüntető címet adományozta. Lukács Lászlót a székesfehérvári Deák Dénes Alapítvány a város néprajzi kutatásában végzett kiemelkedő munkássága elismeréseként 2008. augusztus 20-án Deák Dénes-díjjal tüntette ki.

KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15-ÉN. 2008. március 15-én, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 160. évfordulója alkalmából Keszi Kovács László etnográfus a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (polgári tagozat) kitüntetésben, Bereczky János, az MTA Zenetudományi Intézetének népzene-kutatója pedig Szabolcsi Bence-díjban részesült.

ELISMERÉS A MAGYAR MESEFILMNEK. Rangos elismeréssel jutalmazta 2008-ban a 40 ország részvételével megrendezett chicagói nemzetközi gyermekfilmfesztivál zsűrije a Kecskemétfilm Stúdió Magyar népmesék sorozata *Hogyan telt el gyermekkorom?* című epizódját: Horváth Mária rendezése az animációs televízió-program kategória első díját nyerte el.

VÁSZOLYI ERIK ÉS LÁZÁR KATALIN KÖNYVE. Megjelent a „*Sudár fenyő nőtt az erdőn*” – *Énekek Komiföldről* című kötet. Ebben Vászolyi Erik komi népkölté-

szeti és népzenei gyűjtését adják közre, a kottákat készítette és az anyagot elemezte: Lázár Katalin. (Tinta Könyvkiadó, Bp., 2008. 394 old.)

HELYREIGAZÍTÁS. *Folyóiratunk 2008. 1. számában (95. old.) a moldvai csángókról és a székelyekről irt műveiért, valamint egész munkásságáért a Francia Földrajzi Társaság által 2007-ben kitüntetett tudós nevét hibásan irtuk, a kiváló francia kutató neve helyesen: Bernard le Calloc 'h.*

MÚZEUM ÓPÁLYIBAN. Falusi Múzeum és Galéria nyílt Ópályiban. Az intézmény egy régi iskolaépület átalakításával létesült mintegy kétfélmillió forintból. A kis múzeumban helytörténeti gyűjtemény, helyi és szatmári népművészek alkotásai, valamint a település Horpácsik János Néptáncsoportjának emléktárgyai láthatók. A galériában elsőként Bíró Lajos mátészalkai szobrászművész alkotásaiból nyitottak kiállítást. (MTI, Népszabadság 2008. márc. 27. 12. old.)

ANDRÁSFALVY BERTALAN KITÜNTETÉSE. *A Magyar Művészeti Akadémia a 2008. március 29-én megtartott rendes évi közgyűlésén néprajzkutatói, oktatói, községe-szervezői és ismeretterjesztő munkásságának elismeréseként Andrásfalvy Bertalant az akadémia ez évi aranyérmével tüntette ki.*

MAGYAR NÉPI HANGSZEREK. Mandel Róbert kötetének legfőbb célja, hogy – a zeneszerszámok szakszerű leírása és a népi hangszereinket jellemzően említő magyar irodalmi részletek idézése mellett – tökéletes minőségű tárgyfényképekkel, valamint eredeti minőségükben megtartott korabeli fotográfiákkal nemcsak a szűkebben vett szakmai és népzenei köröknek, hanem a zenekedvelőknek és a magyar zenetörténet iránt elkötelezett olvasóknak is bemutatthassa, sőt megcsillogtathassa az Európában is páratlan magyarországi instrumentáriumot. (Mandel Róbert: *Magyar népi hangszerek.* Kossuth Kiadó, Bp., 2008. 176 old.)

ELHUNYT PETROVITS TAMÁS. *2008. április 13-án hatvanéves korában elhunyt Petrovits Tamás, a Kalamajka Együttes cimbalmosa. Édesanyja, Tarjáni Tóth Ida is neves cimbalomművész volt, az ő növendékeként diplomázott a Zeneakadémián, majd 1978-ban zenészbarátaival megalapították a Kalamajkát, a táncházmozgalom egyik legendás együttesét. Az egykori budapesti, Molnár utcai táncházuk a magyar népzenei élet egyik legfontosabb központja volt. Petrovits Tamás temetése 2008. május 9-én volt a fővárosi Új köztemetőben.*

VEZETŐVÁLTÁS A FINTA MÚZEUMBAN. Örsi Julianna etnográfus, aki 1982-től vezette a türkevei Finta Múzeumot, 2008-ban nyugdíjba vonult, április 28. óta Kapás János Zsolt történész-kultúranropológus az intézmény vezetője.

DEMETER ZSÓFIA KINEVEZÉSE. *2008. április 30-án Fülöp Gyulának, a székesfehérvári Szent István király Múzeum igazgatójának, egyben megyei múzeumigazgatónak a mandátuma lejárt. Az intézmény vezetőjévé Fejér Megye Közgyűlése május 1-jétől Demeter Zsófia történészt nevezte ki.*

PÉTER KATALIN: HÁZASSÁG A RÉGI MAGYARORSZÁGON (16–17. SZÁZAD). „A szerző ebben a könyvében azzal a meglehetősen elterjedt nézettel

vitatkozik, miszerint a hagyományos társadalmak tagjai érzéketlen fatalisták voltak. Bemutat nőket, akik boszorkánytól kérik, hogy varázsolja szerelmessé a férjüket, és férfiakat, amint beteg feleségüket látogatják, mert orvosasszonyra bízták őket. Sok forrás adatai alapján írja le a jó házasság társadalmi normájának érvényesülését, valamint ugyancsak sok forrás segítségével a norma sérelmeit. A könyv különös érdekessége az, hogy egyszerre szól hatalmas várak és falusi kis házak lakóiról.” (Múltidéző Zsebkönyvtár sorozat. L’Harmattan, Bp., 2008. 168 old.)

NAGY ZOLTÁN MEGYEI MÚZEUMIGAZGATÓ. *A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, egyben a szombathelyi Savaria Múzeum igazgatójává 2008. május 6-tól öt évre Nagy Zoltán néprajzkutatót, a körmendi Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum volt vezetőjét nevezték ki. A korábbi megyei igazgató, Horváth Sándor a Savaria Múzeum Történeti és Néprajzi Tárának főmuzeológusaként dolgozik tovább.*

MÁR ODAFÖNT MUZSIKÁLNAK. 2008. május 7-én, életének 82. évében örökre elment Zerkula János gyimesi primás, majd fél esztendő elteltével, november 2-án 86 évesen követte őt felesége, Fikó Regina, hogy a mennyországban is kísérhesse urát gardonon. A méltán nagyra becsült házaspártól számtalan tanítvány sajátította el a gyimesi muzsikát, emléküket jó néhány film- és hangfelvétel is örzi. • A gyimesi primások síremlékéért jótékonsági estet rendeztek a budapesti Fonóban 2008. október 11-én. Az *In memoriam Zerkula János, Halmágyi Mihály, Pulika János és elődeik* címet viselő rendezvényt számos intézmény és szervezet támogatta. A koncerteket, táncokat a Kallós Zoltán archívumból és Korniss Péter alkotásaiból összeállított fotótárlat színesítette, s az itt szereplő képeket elárverezték, a bevételt pedig a sírok rendbetételére fordítják.

AZ ÉV MÚZEUMA 2007. „Az év múzeuma 2007” pályázat ünnepélyes eredményhirdetésére és a díjkiosztásra 2008. május 17-én a Múzeumok Majálisa megnyitója után került sor a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében. A pályázat eredményét az alábbiakban közöljük. Az Év Múzeuma díj: Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba); Az Év Múzeuma díj a kismúzeumok kategóriájában: Jósavfői Tájház (Jósavfő); a Magyar Nemzeti Múzeum különdíja: Beregi Múzeum (Vásárosnamény); az Oktatási és Kulturális Minisztérium Múzeumi Osztályának különdíja: Tájház (Báta); az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága és a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíja: Városi Múzeum (Nagyatád).

BÁRTH JÁNOS ELISMERÉSE. Bárh János néprajzkutató, nyugalmazott megyei múzeumigazgató kapta meg 2008-ban a *Kecskemét Felsőoktatásáért és Tudományos Életéért Díjat*, melyet ünnepélyes keretek között adtak át neki a kecskeméti városháza dísztermében. A rangos elismerést eddigi munkásságáért érdemelte ki, amelyben ott találhatjuk a kecskeméti vonatkozásokat is, mint például a város monográfiájának szerkesztése, a *Cumania* 1997–2006 közötti szerkesztése, és számos Duna–Tisza közí kutatás is. Kada Erika készített interjút a díjazottal, mely a www.museum.hu weblapon olvasható.

DR. KISS PÉTER GYŰJTEMÉNYE A PALÓC MÚZEUMBAN *A balassagyarmati múzeumban 2008. június 27-től szeptember 30-ig volt látható az az időszaki kiállítás, mely a dr. Kiss Péter-gyűjteményt mutatta be. A Nógrád megyei orvos 1973-ban ke-*

riült Egyházasgergére, és hamar felismerte: tennie kell valamit, hogy a paraszti kultúra ne tűnjön el nyomtalanul. Ezért kezdte gyűjteni a körzeti helyéről és a szomszédos Mihálygergéről és Litkéről, valamint szülőfalujából, Ipolytarnócról a tárgyakat. A Palóc Múzeum a Nemzeti Kulturális Alap segítségével 2006-ban megvásárolhatta a 265 darabból álló gyűjteményt, melynek több figyelemre méltó része is van, mint például a bútorok, szőtesek, hímzések, kerámiák, a pásztorművészeti tárgyak, vagy a gazdasági eszközök. Összességében elmondható, hogy a megyei viszonylatban polgárosodottabbnak számító Ipolytarnóc környéki kistáj 20. század elejére jellemző paraszti tárgyi világot dokumentálja a dr. Kiss Péter-gyűjtemény.

PETERCSÁK TIVADAR NYUGDÍJBAN. Petercsák Tivadar etnográfus, az egeri Dobó István Vármúzeum és egyben a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója 2008. június 30-án nyugalomba vonult. A fenti posztok betöltésére július 1-jétől Veres Gábor néprajzkutató kapott megbízást.

ÚJ IGAZGATÓ SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGBEN. Dám László etnográfus, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Igazgatóság és a nyíregyházi Jósza András Múzeum vezetője 2008. június 30-án nyugdíjba ment, utódja mindkét poszton július 1-jétől Bene János történész.

BORBÉLY JOLÁN NYOLCVANÉVES. Borbély Jolán 2008-ban töltötte be 80. életévét. Ebből az alkalomból a *Honismeret* (2008. 4. sz. 98–103. old.) közölt vele készített terjedelmes és tanulságos interjút Berényi Mariann tollából.

A GÖCSEJI FALUMÚZEUM. 2008-ban ünnepelte az ország első szabadtéri néprajzi múzeuma, a Göcseji Falumúzeum fennállásának negyvenedik évfordulóját, ugyanis 1968 augusztusában nyitotta meg kapuit az intézmény. Ez alkalomból számos programmal várták a látogatókat a skanzenba: volt Kockaháztól a családi házig című fotókiállítás (a Nagyatádi Városi Múzeum vendégkiállítása), országos fazekas-, keramikusfesztivál, megtartották a VIII. Egerszegi Búcsút, a Kenyérfesztivált, szüreti és Mártoni-napi jó hangulatú multságokat rendeztek, majd novemberben a Zalai Disznótórost is megtartották.

ÖRSÉG. A 2008-as év elejétől újra önálló az Őrségi Nemzeti Park. Az egykori tájvédelmi körzetből 2002 tavaszán lett nemzeti park, majd takarékosági okokra hivatkozva 2006-ban beolvasztották egy másik parkba. Az Őriszentszék központú Őrségi Nemzeti Park egyik kiemelt feladatának tekinti a kezelésébe kerülő Pityerszeri Skanzen turisztikai fejlesztését. • Az Őrség és a Kemeneshát találkozásánál fekvő alig háromszáz lelkes Viszákon rendezték meg az *Otthon az Őrségben* címet viselő kulturális rendezvényt 2008. július 24–27. között. A táj értékeit is népszerűsítő program igazi felbuzdulást okozott a kis falunak.

SCHMIDT ÉVA. Halmy György filmrendező Utazás a túlsó világba Schmidt Éva nyomán címmel nyolcrészes dokumentumfilmet készített a hantik körében élő, gyűjtő és kimagasló eredményeket elért néprajzkutatóról. Az ő szellemi hagyatékának egy részletét feltáró film első részét 2008. júliusában – Schmidt Éva születésének hatvanadik és halálának hatodik évfordulóján – vetítették le a budapesti Tabán moziban, a teljes sorozatot az év végén a fővárosi Háló Közösségi Központban láthatták az érdek-

lődők. • *A Finnugor Világban* (2008. 2. sz. 23–24. old., ill. 40–43. old.) az alábbi velem kapcsolatos írások olvashatók. *Ruttkay–Miklián Eszter: 60 éves lenne Schmidt Éva; Sipos Mária–Gusztáv András: Beszámoló a Schmidt-hagyaték digitalizálásáról*. • *Az MTA Nyelvtudományi Intézete és az MTA Zenetudományi Intézete kiadásában, Lázár Katalin és Sipos Mária szerkesztésében 2008-ban Budapesten megjelent az Anna Liszkova énekei – Schmidt Éva gyűjtéséből (Schmidt Éva Könyvtár 4.) című kötet. A könyvet a Finnugor Világban* (2008. 2. sz. 49–51. old.) Tamás Ildikó ismertette.

A MAGYAR KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA TÖRTÉNETE. „A kötet elsőként mutatja be a magyar kulturális antropológia és etnológia történetét és legjelesebb kutatóinak munkásságát. Az elméleti fejezetek mellett minden jelentős kutatótól két-két esettanulmány is szerepel a könyvben, így nyomon követhetjük a legjelentősebb magyar etnológiai kutatások eredményeit, a magyarországi cigány vagy zsidó közösségektől, Fekete-Afrika távoli törzseiig és Venezuela trópusi őserdeiben élő indiánok életéig.” (Szerk.: Kézdi Nagy Géza. Nyitott Könyvműhely Kiadó Bt., Bp., 2008. 712 old.)

SZABLYÁR PÉTER HATVANÉVES. *Szablyár Péter, a sokoldalú geológus, kohómérnök, a Jószafeői Tájháza megalapítója, közösség- és művelődésszervező, a Tájházaszövetség alapító tagja – jelenleg ügyvezető elnöke – 2008-ban ünnepelte hatvanadik születésnapját. Ez alkalomból egy önálló kiadványt jelentett meg, mely eddigi munkásságához ad „fonalat”: tartalmazza az ezidáig megjelent és kéziratoss munkáinak jegyzékét, elismeréseit, „emlék-műveit” és a jövőbeli terveit is.* • *Az ünnepelttel Pócs Balázs készített egy hosszabb interjút (Népszabadság 2008. júl. 2. 24. old.).*

RÁDIÓMŰSOR MARTIN GYÖRGYRŐL. A Magyar Katolikus Rádió adásában szerepelt az *Elment a madárka* címet viselő, nyolcrészes sorozat, mely Martin György emlékét idézte fel. A 2008. augusztusában hallható adásokban „Tinka” kollégái és tanítványai emlékeztek a huszonöt évvel ezelőtt elhunyt néptánc-kutatóra. Az Albert Zsuzsa szerkesztette sorozatban megszólalt mások mellett Pesovár Ernő, Kallós Zoltán, Borbély Jolán, Éri Péter és Andrásfalvy Bertalan is.

MEGHALT RÉDEI KÁROLY. *A híres nyelvész, a Bécsi Egyetem emeritus professzora, az MTA külső tagja 76 éves korában, 2008. augusztus 17-én hunyt el. Rédei (eredetileg Radanovics) elsősorban a permi és az obi-ugor nyelveket kutatta. Etimológiai munkássága különösen jelentős volt.* • *Honti Lászlónak a 2008. szeptember 5-i temetésén elhangzott búcsúbeszédét a Finnugor Világ* (2008. 3. sz. 17–19. old.) közölte.

KRESZ MÁRIA CSÁKVÁR DÍSZPOLGÁRA. *Kresz Mária (1919–1989) a magyar népi kerámia, ezen belül a csákvári fazekasság eredményes kutatásának elismeréseként posztumusz kapta meg a Csákvár Nagyközség Díszpolgára címet. A kitüntetést unokája, Vass Viola 2008. augusztus 18-án vette át a település Szent István király napi ünnepségén. Kresz Mária A csákvári fazekasság című könyvét a székesfehérvári István király Múzeum jelentette meg 1987-ben.*

ÁRGUS. *Az 1990-ben alapított és évente hat számmal jelentkező kulturális folyóirat, az Árgus 2008. 1. száma a Múzeum és posztkolonializmus címet viseli. A témában Marosi Ernő, György Péter, Fejős Zoltán, Ébli Gábor, Frazon Zsófia és Csizmadia Alexa írásai olvashatók.*

JÁSZ NEMZETISÉG? A Jász Nemzeti Demokrata Mozgalom képviselője 2008. augusztus 19-én kisebbségi népi kezdeményezésű aláírásgyűjtő ívet nyújtott be az Országos Választási Bizottságnak. Kezdeményezésével a mozgalom a Magyarországon élő jász népcsoport törvényes nemzetiségi elismerését szeretné elérni. Akciójuk apropóját az oszét konfliktus adta (a jász, az alán és a Kaukázusban élő oszét nép rokonságban állnak egymással), és elhatározták, hogy mostantól markánsabban fogják képviselni saját érdekeiket. Ennek első lépése a jász nemzetiség elismertetése lesz.

KITÜNTETÉSEK SZENT ISTVÁN ÜNNEPÉN. 2008-ban, augusztus 20-a alkalmából rangos kitüntetésben részesült többek között Ritoók Zsigmond filológus, történész, az MTA rendes tagja (A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a csillaggal), Baán László, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója (A Magyar Köztársaság Érdemrend Tisztikeresztje), Mándics Mihály nyugalmazott pedagógus, a magyarországi horvát-bunyevác kisebbség történetirója, Szuhay Péter, a Néprajzi Múzeum muzeológusa (A Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje), Borbély Jolán etnográfus (Bessenyei György-díj), T. Bereczki Ibolya néprajzos muzeológus, a szentendrei Szabadiéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, Jarábik Gabriella, a szlovákiai Magyar Kultúra Múzeum igazgatója, Jósvainé Dankó Katalin régészmuzeológus, a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatója, Mészáros Ferenc muzeológus, a Magyar Természettudományi Múzeum főigazgató-helyettese, Rödönyiné Facsády Annamária régészmuzeológus, a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeum igazgató-helyettese (Móra Ferenc-díj), Nyisztor Ilona csángómagyar népdalénekes, néprajzkutató (Csángó Kultúráért Díj), Nagy István, a Vajdasági Magyar Folklor-központ elnöke (Wlassics Gyula-díj), Szatmári Sarolta régészmuzeológus, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főigazgató-helyettese, Zombori István, a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatója (Széchényi Ferenc-díj). A Népművészet Mestere-díjat Antal Zoltán gyimesi primás, Bese László fazekasmester, Eke Péterné Simon Mária népdal- és balladaénekes, Horváth Tibor bőrműves szakoktató, népi iparművész, Jófejű Emil fadaragó, népi bútorkészítő, szakoktató, Kolumbán Zsuzsanna baba-készítő, népi iparművész, Neszádeliné Kállai Mária vertcsipke- és viseletkészítő népi iparművész, Pataki Miklósné Ludányi Margit szövő, himző, művészeti vezető, Streer Tamás néptáncos, hagyományörző, Szankovits Tibor kézműves, késes, népi iparművész kapta. A Népművészet Ifjú Mestere-díjban Balatoniné Rózsa Edit tojásfestő, Balogh Katalin előadóművész, Csongrádiné Szuper Viktória viseletkészítő, Győri Tünde gyapjúsövő, Kelényi Andrea viseletkészítő, Kéki Zsolt Kovács, Kollár Szabolcs fazekas, ifj. Mihalkó Gyula nemezkalap-készítő, Mogyoró Hedvig vászonkészítő, Paluch Norbert előadóművész, Rónai Lajos előadóművész, Sikentáncz Szilveszter előadóművész, Sipos Tamás bőrműves, Soós Melitta mézeskalács-készítő és Trungel Aranka szalmafonó részesült.

TAKARMÁNYDARÁLÓ MÚZEUM LETT A KARCAGI ÜZEMBŐL. Sipos József molnár és géplakatos, egykori, a '70-es évek elejéig működött darálóüzeméből az önkormányzat és a Györffy István Nagykun Múzeum alakított ki kiállítóhelyet, ahol az érdeklődők megismerhetik egy eltűnő szakma relikviáit. (MTI, 2008. augusztus 22.)

MAGYAR NÉPRAJZI BIBLIOGRÁFIA 2003–2004. Az 1971 óta megjelenő, 1989-től a Néprajzi Múzeum gondozásában napvilágot látó Magyar néprajzi bibliográfiá-

nak elkészült a 2003–2004-es éveket tartalmazó kötete. Összesen 3000 válogatott tételt tartalmaz ezekből az évekből, a bővebb keresési lehetőséget a múzeum könyvtárának adatbázisa nyújt az érdeklődőknek. (Szerk.: Mészáros Borbála. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2008. 312 old.)

X. JUBILEUMI ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI GÉPÉSZTALÁLKOZÓ. 2008. szeptember 6-án került sor erre az eseményre a mezőkövesdi Mezőgazdasági Gépmúzeumban. Ez a múzeum a Hajdu Ráfis János által 1979-ben felajánlott magángyűjteményből fejlődött ki és mára az ország egyik legjelentősebb agrárműszaki gyűjteményével rendelkezik. Az intézmény célja a paraszti és uradalmi gazdálkodásban, illetve az azóta eltelt időszakban használatos gépek és munkaeszközök gyűjtése, felújítása és a nagyközönség számára való bemutatása a 19. század közepétől használt, állati igaerővel működtetett járgányoktól a lokomobilokon át a 20. század közepéig alkalmazott traktorokig. A jubileumi találkozóra az ország számos pontjáról érkeztek a veterán traktorok és más gépek. A nap folyamán köszöntők és előadások hangzottak el, valamint megnyílt *A faekétől a vasekéig – A talajművelő eszközök reneszánsza* címet viselő időszaki kiállítás is.

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT MOLNÁR ISTVÁN. 2008-ban éppen száz esztendő lett volna a huszonegy éve elhunyt Molnár István, a magyar néptáncművészet egyik legnagyobb alakja. 1936-ban még szertornász olimpikon volt, három évvel később pedig Párizsban expresszionista táncosként a Művészeti Akadémia tagja lett. Az 1940-es évek elején hazatért és nagy energiákat fektetve elsőként gyűjtötte, filmezte és rendszerezte a magyar nyelvterület néptáncait, erről készült könyve ma is alapmű. 2008. szeptember 9-én a Művészetek Palotája Fesztivál Színházában emlékeztek rá a Tisztelet Molnár Istvánnak című diszelőadással, amelynek keretében egykori híres koreográfiáit mutatták be felújított formában.

LISZKA JÓZSEF HABILITÁCIÓS ELŐADÁSA. Liszka József 2008. szeptember 15-én az ELTE Bölcsészettudományi Karán *Differenciáltság és homogenizálódás – A szlovákiai magyarok népi kultúrájának alakulása a 20. század folyamán* címmel tartotta meg habilitációs előadását. Az ehhez kapcsolódó német nyelvű előadása *A csergyerekrendszer mint az idegennyelv-tanulás módszere (Érvek és ellenérvek egy jelenség értelmezéséhez)* címet viselte.

VASVÁRI ZOLTÁN ÚJ KÖNYVE A KÁRTYÁZÁSRÓL. A kártya néha (hol igen egyszerű, hol igen intellektuális) játék, néha vérre menő harc. Másként játsszák, mások a szabályok, más a vélekedés róla a különféle vallású településeken, más a „dzsumbujban”. Vasvári Zoltán olvasmányos stílusban íródott és képanyagát tekintve vonzó könyve a magyar kártyakultúra tudományos igényvel megírt összefoglalása. Külön érdekessége a kötetnek, hogy önálló fejezetet szán az „itt a piros, hol a piros” néven elhíresült szerencsejátéknak, valamint szól a cigánykártyából és tarot-ból mondott jövendölés technikájáról s pszichológiai aspektusairól. E gazdagon illusztrált, a szakirodalmat és a szerző saját gyűjtéseit összefoglaló mű feltárja a kártyajáték mibenlétét, fontos művelődéstörténeti ismereteket nyújt, s magukat a játékot űzőket is hasznos tapasztalatokhoz juttatja. Miként haszonnal forgathatják a kutatók, a pedagógusok, a történelemoktatás szakemberei, a szakmai munkaközösségek tagja is.

(Bolond, aki nem kártyázik. A kártyajáték a hagyományos közösségek életében a XX. században. *Fekete Sas Kiadó, Bp., 2008. 256 old.*)

ANDRÁSSY KURTA JÁNOS HALÁLA. 2008. szeptember 29-én, 97 éves korában elhunyt a 20. századi magyar szobrászat kiemelkedő személyisége, Andrásy Kurta János. Tevékenysége kiterjedt a népi szobrászat kutatására is, amelyről egy könyve is született (*A magyar nép szobrászata. ABC Kiadó, Bp., 1944.*)

AKADÉMIAI IFJÚSÁGI DÍJAT KAPOTT TURAI TÜNDE. Az MTA főtitkára a tudományos élet területén dolgozó fiatal kutatók eredményeinek elismerésére létrehozott Akadémiai Ifjúsági Díjban részesítette 2008-ban – mások mellett – Turai Tündét, az MTA Néprajzi Kutatóintézete akadémiai ifjúsági ösztöndíjasát. Nevezett a kitüntetést az Öregek társadalomnéprajzi vizsgálata című pályamunkájával érdemelte ki, amelynek bírálója Szilágyi Miklós, az MTA Néprajzi Intézetének tudományos tanácsadója és mb. osztályvezetője volt.

VARGYAS LAJOS EMLÉKEZETE. 2008. október 11-én múlt egy éve, hogy elhunyt Vargyas Lajos. A *folkMAGazin* egy különszámmal tiszteleg a magyar néprajz- és népzene-kutatás nagyja előtt, akit nem mint tudóst, hanem mint embert mutatnak be. Ehhez vezérfonalként önéletírását használták (*Kerítésen kívül. Emlékek életemből.* Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1993.). A különszámban – melyet Szökéné Károlyi Annamária és Vargyas Gábor szerkesztett – két témát emelnek ki: Vargyas Lajosnak a felvidéki Áj faluhoz, valamint két munkatársához, egykori gépírónoihoz fűződő viszonyát mutatják be az olvasóknak. (*folkMAGazin* XV. évf. 2008. IV. különszám)

PARASZTVALLOMÁSOK. Szentí Tibor 1985-ben e címen megjelent könyvét – mely a gazdák „vallomásai” alapján részletesen bemutatja Hódmezővásárhely történetét, kulturális, szellemi, gazdasági helyzetét – javított, bővített formában újra kiadták. A kötet bemutatójára 2008. október 17-én a Néprajzi Múzeumban került sor. Részlet a könyv ismertetéséből: „Szentí Tibor öntörvénnyel alakítja ki könyvei műfaját. Ez a kötet szociográfiai, társadalom-néprajzi, kultúranropológiai eszközökkel elsőnek úgy vizsgálta a parasztság egyik rétegét, a középparaszti gazdavidág életét, hogy erről a leghitelesebben maguk a gazdák vallottak. A középparasztság Hódmezővásárhely társadalmában meghatározó jelentőségű volt. Szemléletük sajátos vonásait ismerhetjük meg a szakma számára is újszerű fejezetekben. Mélyfúrásként tárul föl történelmi emlékezetük, helytörténeti ismeretük, verselésük, gazdag írásbeliségük, gazdálkodásuk, családszervezetük, különcködésük, szerelmük, párválasztásuk, szexuális kultúrájuk. Elfelejtett receptek emlékeztetnek a beteg ember és állat népi gyógyítására. Megismerhetjük a hétköznapok és az ünnepnapok terített asztalát. Képzeletükben a gazdalét a halál utáni, sajátosan paraszti túlvilágon folytatódik, amelyet természetelvű vallási hiedelmekben beszélnek el. A szerző a hagyományos parasztlelet befejezése után, 1980-ban összefoglalást kér életformájuk értelméről, és először fogalmazódnak meg a paraszti ars poeticák. A kötet a gazdaréteg intellektuális vonásait igyekszik megrajzolni. Benne gyakran patakként áradó, őszinte, mély emberi vallomások, paraszti bájjal folklorizálódott, soha nem hallott történetek olvashatók.” (Századvég Kiadó, Bp., 2008. 788 old.)

CSUPOR ISTVÁN KITÜNTETÉSE ÉS KÖNYVE. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közgyűteményi Főosztálya a 2008. évben *Múzeumi Nívódíj* jutalomban részesítette Csupor István főmuzeológust a Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteményének revíziójáért és a tapasztalatok módszertani cikkben való összefoglalásáért. A díjat 2008. október 20-án a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban Vígh Annamária főosztályvezető asszony adta át. • Még ez év végén napvilágot látott Csupor István tízéves kutatómunkájának eredménye, az *Erdély népi kerámiaművészete* című könyv, mely ismerteti az erdélyi kerámia-népművészet kialakulását, körzetenként tárgyalja a kerámiakészítés technikai megoldásait és motívumait, szász, székely és magyar kerámiaműhelyek művészetét, de egyik legnagyobb érdeme e munkának, hogy 60–70 éve különböző múzeumokban őrzött mintegy hatszáz 17–19. századi erdélyi kerámia kerül fotókon és leírásokon keresztül bemutatásra. (A Kárpát-medence kerámiaművészete 1. Novella Kiadó, Bp., 2008. 254 old.)

A MUZSIKÁS VILÁGSIKERE. Nagy sikerű koncertet adott a Muzsikás együttes 2008. november 2-án Sevillában, ahol átvette az idei Womex-díjat. A Womex (World Music Expo) a legnagyobb világ- és népzenei rendezvény, a zenekarok, fesztiválok, menedzserek, lemezkiadók évről évre megrendezett találkozója. A díj a legfontosabb szakmai elismerés, amellyel a műfaj legkiemelkedőbb előadóit és együtteseit tüntetik ki. A Muzsikás az első kelet-európai zenekar, amely elérte ezt a világsikert.

NEMZETKÖZI GYŰJTEMÉNYEK ANGOLUL. Megjelent angolul a Néprajzi Múzeum nemzetközi gyűjteményeinek történetét bemutató tanulmánykötet *Taking Them Back... Hungarian Collectors – Non-European Collections of the Museum of Ethnography in a European Context* címmel. (Ed. Gyarmati, János. Museum of Ethnography, Bp., 2008. 381 old.)

NÍVÓDÍJAT KAPOTT PALÁDI-KOVÁCS ATTILA. A Magyar Tudományos Akadémia és az Akadémiai Kiadó az Ipari táj – Gyárak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században című könyvéért 2008. november 20-án Paládi-Kovács Attilának Nívódíjat adományozott.

ÚJABB KATALÓGUSOK. A Néprajzi Múzeum 2008-as kiadványai között két-két kiállítási és tárgykatalógus is szerepel. Megjelent a 2007 májusa és szeptembere között nagy sikert aratott, kalotaszegi festett asztalosmunkákat bemutató tárlat anyaga (Kiss Margit: „Virágozódott... Anno”. *Az Umlingok Kalotaszegen*. 119 old.), illetve a Reneszánsz Évhöz kapcsolódó programsorozat részeként megalkotott kiállítás katalógusa (*Legendás lények, varázslatos virágok – a közkedvelt reneszánsz*. Szerk.: Fejős Zoltán. 288 old.) is. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai címet viselő sorozat 12. és 13. darabja is napvilágot látott (Gráfik Imre: *Céhemlékek*. 263 old.; Selmeczi Kovács Attila: *A tokmány*. 80 old.).

H. BATHÓ EDIT. A Jászságért Alapítvány kuratóriuma a Jászságért Díjat 2008-ban H. Bathó Editnek, a jászberényi Jász Múzeum igazgatójának ítélte oda a néphagyományok megőrzésében, nemzeti kulturális örökségbe való beillesztésében végzett munkájának elismeréseként. • H. Bathó Edittel Szathmáry István készített egy terjedelmes interjút (Hálórúha. H. Bathó Edit az NDK-s jász viseletről, egy váratlanul

felbukkant kézírásos könyvről és a modern hagyományörzésről), amely a Magyar Nemzet 2008. november 29-i számának 29. oldalán olvasható.

CLAUDE LÉVI-STRAUSS SZÁZÉVES. 2008. november 28-án töltötte be 100. életévét Claude Lévi-Strauss belga származású francia etnológus, antropológus, a strukturális antropológia „atyja”, a 20. század egyik legnagyobb gondolkodója. • Ebből az alkalomból a *Valóság* (2008. 9. sz. 116–120. old.) egy vele készített interjút közölt, amelyet a német *Cicero* című folyóiratból vett át, a *Népszabadság* (2008. nov. 28. 24. old.) pedig Ötvös Zoltán Szomorú Lévi-Strauss című cikkét tette közzé. • A Néprajzi Múzeumban *A kultúrák közötti párbeszéd európai éve 2008* magyarországi programsorozatának kiemelt eseményeként szeptember 26-án nyílt meg *A Másik – Évezredes hiedelmek, végzetes téveszmék, kulturális sokszínűség* című, a genfi múzeumból adaptált kiállítás, amely Claude Lévi-Strauss híres *Faj és történelem* (1952) című írására épült. (Ehhez kapcsolódó kiadvány: Földessy Edina–Szántó Diana [szerk.]: *A Másik. Útmutató a kiállításhoz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2008. 73 old.) Ezzel Lévi-Strauss célja a faji, etnikai előítéletek lebontása és a rasszizmus ideológiájának megcáfolása volt. A kiállítás szellemi atyja előtt tisztelegve a Néprajzi Múzeum és az Artemisszió Alapítvány két kiemelt programot szervezett 2008-ban. November 28-án a budapesti DocuArtban egész estés születésnapjára ünnepségre, december 17-én pedig a Néprajzi Múzeumban kerekasztal-beszélgetésre várták a Lévi-Strauss gondolatai és tanításai iránt nyitott érdeklődőket.

PRIMA PRIMISSIMA HATODSZOR ÉS JUNIOR PRIMA MÁSODSZOR. 2008-ban a magyar tudomány kategóriában Pusztay János nyelvész, a magyar népművészet és közművelődés kategóriában pedig a Muzsikás Együttes kapta a Prima Primissima Díjat. Az átadó ünnepségre december 5-én került sor. (A Pusztay Jánossal ez alkalomból készített interjút lásd a Magyar Nemzet 2008. december 8-i számának 5. oldalán). • A Prima Primissima Díjhoz 2007-ben csatlakoztak a junior kategóriában kiosztható elismerések. Junior Prima Díj nemcsak a tudományban van, hanem például a sportban vagy az oktatásban is. A díjakat mindig egy társalapító adományozza és finanszírozza. 2008-ban a magyar tudomány kategóriában többek között Lajos Veronika etnográfus részesült ebben az elismerésben, aki a moldvai csángó kultúra és identitás kutatásában ért el jelentős tudományos eredményeket. A díjakat 2008. október 3-án a Nemzeti Galériában adták át.

GYÓGYÍTÓ NÉPDAL-HANGOK. Az éneklés, és ezen belül is a népdalok éneklése és hallgatása többek számára is gyógyítólag hat – ez már tény. E „műfaj” két jeles képviselője Lovász Irén és Szvorák Kati. Mindketten hangjukkal gyógyítanak: Lovász Irénnek a Gyógyító hangok címet viselő lemezsorozata első két darabján (*Égi hang, Belső hang*) hallható dallamokat a zeneterapeuták is gyógyító erejűnek mondják. Szvorák Kati saját költségén kiadott lemezét (*Dúdolás. Gyógyító dallamok I.*) például a Szent Rókus Kórház neurorehabilitációs osztályán fekvő, kommunikációzavarral küzdő betegek kezelésére használják.

SZILÁGYI MIKLÓS ÚJ KÖNYVEI. Szilágyi Miklós két új könyve a kisújszállási gyűjtésein alapszik: Néprajzi tanulmányok Kisújszállásról. *Kunsági téka 3. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szolnok, 2008. 339 old.*; *Sors és*

tapasztalat. Kisújszállási vallomások a paraszti életforma végső szakaszáról. *Életmód és Tradíció 10. MTA Néprajzi Kutatóintézete, Bp., 2008. 239 old.*

SZELJAK GYÖRGY PHD. 2008. december 11-én Szegeden tartották meg Szeljak György *Tisztelnünk kell egymást! – Nahua világkép és kulturális változások Pachiquitlánban a 20. század végén* című PhD-értekezésének nyilvános vitáját. A Néprajzi Múzeum munkatársa sikerrel védte meg értekezését.

ELHUNYT DANKÓ IMRE. 2008. december 15-én 87 éves korában elhunyt Dankó Imre, a debreceni Déri Múzeum, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok egykori igazgatója, címzetes egyetemi tanár, a néprajztudomány nagydoktora, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem diszdzoktora. A debreceni Köztemetőben helyezték örök nyugalomra 2009. január 5-én.

BENKŐ MIHÁLY: MAGYAR-KIPCSAKOK. „Több kutató feltételezte, hogy egykor az Irtis-vidéki nyugat-szibériai síkságon volt a magyar őshaza. Napjainkban ott élnek a kara-kipcsakok törzsei, köztük a magyar-kipcsakok. A könyv fotóin láthatjuk a magyaros antropológiai vonásokkal bíró embereket, az idegenek által eddig sosem látogatott temetőben a »Magyar-kipcsak törzs« feliratú sírokat.” (Timp Kiadó, Bp., 2008.128 old.)

BOROSS MARIETTA KITÜNTETÉSE. Gyurcsány Ferenc kormányfő, a köztársasági elnök, Sólyom László és a házelnök, Szili Katalin jelenlétében adta át 2008. december 18-án a Parlamentben a Kisebbségekért Díjakat. Boross Marietta etnográfus eredményes kutatómunkájáért részesült az elismerésben.

NÉPRAJZI ÍRÁSOK A VASÚTRÓL. Napjainknak is egyik problémája a vasút helyzete, sorsa. Megjelenése nagy horderejű változásokat indukált a nagyvárosokban és a vidéki települések életében egyaránt. Hatása nem csupán a közlekedésben volt érzékelhető, hanem a gazdálkodásban, az öltözködésben, a településszerkezetben, a városi minták közvetítésében stb. Ám nemcsak a megjelenése, de a megszűnése is rengeteg változást idézett elő, új helyzeteket teremtett. E témáról szól az a tanulmánykötet, mely az ELTE BTK Néprajzi Intézetének kiadásában látott napvilágot 2008-ban. Az első ilyen, vasút és néprajz viszonyát érintő kiadvány egy Balázs Géza által szervezett 2006–2007-es egyetemi szeminárium előadóinak és hallgatóinak munkáiból állt össze. (*Talpfák. Néprajzi írások a vasútról.* Szerk.: Bali János–Máté György. Bp., 2008. 104 old.)

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:

DÁNIEL BÁRTH, JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.